

ح. زبیری.

خِلاصِیْنِہ
نَاشِخِ اِسْمِ اِلَہِ اِجْمَاعِہ

مکاتب ابتدائیہ ذاک صوفا صنف لرینہ، یا کہ رشدیہ
مکتب لرینہ مخصوص درس کتابیدر.

ناشری:

صبح کتب خانہ سی

بھاسی 30 تین.

КАЗАНЬ.

Типо-литографія Университета

1909.

ح. زبیری.

خِلاصِیۃ
تَاخِ اِسْمِ اَلْحَمْدِ

مکاتب ابتدائیہ ننگ صوگ صنفلرینہ، یا کہ رشدیہ
مکتبلرینہ مخصوص درس کتابیدر.

ناشری:

صباح کتب خانہ سی

Казань.

Типо-литографія Императорскаго Университета.

1909.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

برنجی فصل

۱۵ — دین مبین اسلام ننگ محل ظهوری و قبل الاسلام

عربلر ننگ احوالی

دین اسلام اول جزیره العربیه ظهور ایندی، بو جزیره ده هر وقت عربلر طورغانغه کوره جزیره العرب و عربستان ناملری بیرلشمدر. جزیره العرب آسیا قطعہ سینگ جنوب غربیسنده زور بر یارم آطادر. اوج طرفی صو برله چولغانوب باری شمال طرفی سوریه و عراق چوللری برله طوتاشمشدر.

عربستان ایسکینن بیرلی حجاز، یمن، حضرموت، عمان، نجد کبی بر قدر قسم لر ایله ذکر و بیان اینلمکده در. عربلر حضرت نوح ننگ سام اسملی اوغلی ننگ نسلندن بولوب اوج قسم گه آیولمشلردر که آنلر: بائده، عاربه، مستعربه ناملریله آنالار.

۱ — بائده عربلری بیگ ایسکی بولدقلرنن آنلرغه دافر معلومات تاریخیه یوق کبیدر. هود علیه السلام مبعوث بولغان عاد قومی برله، صالح علیه السلام مبعوث بولغان ثمود قومی بائده عربلرنن سانالمقده در.

۲ — عاربه عربلری بنی قحطان قبائلی بولوب ایسکی زمانده یمنده بر

حکومت قورمشلر و اوزون مدت دوام ایتمش در. پایتختلری مشهور سبا (مارب) شهری اولمشدر. حبشیلر ننگ هجومهله منقرض بولمشلردر.

۳ — مستعربه عربلری حجاز قسمنده اقامت ایندلریدرکه، حضرت ابراهیم ننگ اوغلی اسماعیل علیه السلام ننگ جرهم قبیله سنندن آلدی خانوندن تناسل و تکثر ایتمشلردر. قریش قبیله سی دخی بو قسمدن بولدغندن رسول اکرم صلی الله علیه و سلم ننگ آتا و بابالری مستعربه عربلردن اولاد اسماعیلدن ایدیلر.

عربستانده اشکه یاراچق بر آرتلق بولمادیقندن، عربلرده اوزلرینه کیلگان دشمنغه قارشى طور راق شجیع و بهادر بولدقلرندن، عربستانغه هیچ بر دولت هجوم ایتماشدنر. بو جهتلره عربلر آراسینه یاوروپا دولتلرینک و غیریلرک فنا عادتلری و چیرکین اشلری کرماش ایسه ده عربلر ننگ ده بعضیلری پت پرست ایدیلر و بعضیلری نصارا دیننک، بعضیلری دین موسوی ده طور امز دیه اعتقاد ایتلر ایدی. و بر قدرسی ده طرناق کیمک، غسل، قیلمق، سنت اولنمق کبی ابراهیم علیه السلام دن قالغان عمللرنی ده اجرا قیلماقده ایدیلر. و هر سنه حج وقتنده قباؤل عربدن بیک کوب کمسه لر مکه گه کیلوب کعبه معظمه نی زیارت ایتلرلر و ایچنده آصلمش پت لرغه طابنورلر و قربانقلر کیسارلر ایدی. بو جهتلره کعبه شریفه نی همان ده مقدس و عزیز صاناب تخفیف و مسخره ایتوچیلر نی دشمن بلورلر ایدی.

عربلرده مسافرلرنی حرمت ایتمک، جومردلق، اویاتلی و ناموسلی بولمق، طوغری سوزلمک، شعرلرغه، فصاحت و بلاغت اوزره تورلمش خطبه و قصیده لرغه آرتق اهمیت بیرمک کبی کورکام عادتلرده بار ایدی.

مکه گه یقین (عکاظ) اسملی برگه هر سنه جیولوب زور بر میدان قورولور ایدی. سوداگرلر سودا ایتهر، شاعرلری شعر ایتور، یا که شعرلرینی یازدقلری نسخه لرینی شونده غی اهالیگه تقدیم ایتهر، خطیب لر خطبه لر اوقورلر ایدی. کمنگ شعرى کورکام، فصاحت و بلاغت اوزره بولورسه آکا مکافات و آفرین لر

احسان ايتلور ايدى، شعرلرى كعبه ديوارينه آصلور ايدى. بو صورتله كعبه ديوارينه آصلمش يدى قصيده بار ايدى آنلرغه (معلقات سبعة) ديورلر. امرىء القيس طرفندن يازلوب ايك يوقارى آصلمش بولغان بر قصيده پيغمبرمزنك بعثتينه قدر كعبه ديوارنده توردى.

§ ۲ — ابرهه و اصحاب فيل

يمنده حكومت ايتكان عاربه عربلرى حبشيلر طرفندن منقرض بولدى ديمش ايدك، فى الواقع حبشيلر شونده بر حكومت قورديلر، پايختلرى صنعا شهرى ايدى. حبشلردن ابرهه نام ملك اوز وقتنده صنعاده بيك زور بر كليسا ياساتدى، عربلرنى كعبه زيارتندن طوقتانوب صنعاده گى ياگا كليسانى زيارت ايتدركنى اراده قيلدى.

لكن عربلر بونى آگلا دقلرنده: قايدة كعبه زيارتين ترك ايتوب كليسا زيارتينه باشلاوحتى ايچلرندن بر يكتى مذكور كليسانك ايجينه كروب نجاستلاب وباشقهچه بر قدر مسخره ايتوب چقتى. بو اشكه ابرهه نك بيك آچوروى كيلوب كعبه نى خراب ايتمك ايجون بيك كوب عسكر ايله مكه يانينه كيلدى. جناب حق بيت معظمه نى صاقلادى. ابرهه عسكرى ايسه الله تعالى طرفندن كوندرلمش الوغ بلالر ايله هلاك بولديلر.

ابرهه عسكرنده بيك زور بر فيل بولوب هر بر محاربهده آنك برله غالب بولاچقلىرىنى اعتقاد ايتلر ايدى، بوناك دخى اول فيلنى آلوب كيلديلر. لکن مکه گه يقين كلدكلرناك فيل آنلغه يورميوب يرگه چوكى نى قدر طرشه لرده بر آدومده آطلاتا آلماديلر، ايكنچى طرفقه طارتسلر درحال سيكروب يورماگه باشلار ايدى. بو سببدن بو عسكرگه «اصحاب فيل» وواقعه گه «واقعه فيل» نامى بيرلدى. عربلر بوسنه گه «سنة الفيل» ديوب اسم قويديلر. بو وقتلرده قریش قبيله سينك ريسى پيغمبرمزم صلى الله عليه وسلم نك باباسى عبدالمطلب بن مناف ايدى.

ايكنچى فصل

§ ۳ - افنديمىز حضرتلارنىڭ نىسب شريفى، طوى

وبعثتینه قدر بولغان احوال مختصرهسى

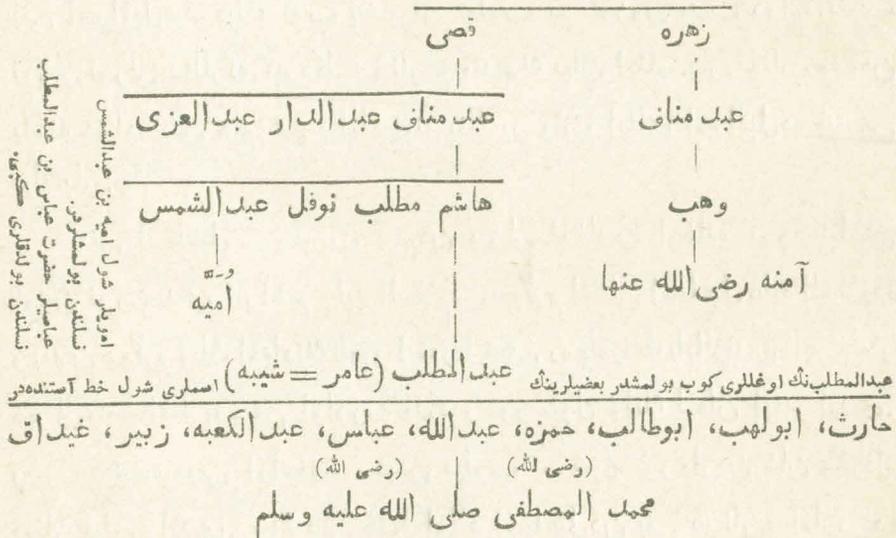
الله تعالى حضرتلارى ابراهيم عليه السلام نىڭ دريتىنى دىيانى اصلاحغه مأمور ايتدىكى كىتاب مقدسه ده بيان ايتلمىكده در. حضرت ابراهيم نىڭ ذريتى ايكى فرقه گه آيرلوب برى بنى اسرائيل، ايكنچى سى بنى اسماعيل ناملر يله ياد اولنمىكده در. بنى اسرائيل حضرت ابراهيم نىڭ كچىك اوغلى اسحاق عليه السلام دن، بنى اسماعيل الوغ اوغلى اسماعيل عليه السلام دن ظهور ايتمشلردر. بنى اسرائيل دن بىك كوپ پيغمبرلر كىلوب بر اوزون مدت دوام ايتوب تورلى تورلى حاللرگه كىردكلرى تاريخ مقدسه ده بيان ايتلمشدر. جناب حق دن باشقه دىياده باقى هيچ شى بولما دىقينه بناغ بر وقت ابنائى اسرائيل ده منقرض بولدىلر.

بنى اسماعيل - حضرت آدم دن بىرلى اوغلىن اوغلىغه كوچه كىلمش اولان نور محمدى ابراهيم عليه السلام دن سوڭره اوغلى اسماعيل عليه السلام ده و آندن سوڭره آنىڭ احقادنىڭ ظهور ايتهر ايدى. رسولمىزنىڭ بابالرنىن قاىوسى در خىرلى، صلقتلى، متقى اولورسه مذكور نور شول ذاتىك لمعان ايتهر ايدى. وشول كىمسه قومى آراسنده رئيس بولوب بو قىبيله غيرىلردن شان وشرفله ممتاز بولور ايدى. بناغ على هذا اولاد اسماعيل دن بنى عدنان، آنلردن ده بنى مضر، مضرىلر ايچنده دخى قوش قىبيلهسى باشقه لرنىن ممتاز بولدى. قوشىلر ايچنده هاشم احقادى جمله سندن افضل واشرف بولوب رسولمىز شول نسلدندر.

شول روشچىكه: رسول اكرم محمد صلى الله عليه وسلم نىڭ انكاسى عبد الله در، آنىڭ آناسى عبد المطلب (اصل اسمى عامر بولوب شىبه وعبد المطلب لقب اسملىدر) عبد المطلب نىڭ انكاسى هاشم بن عبد مناف بن قصى بن

کلاب بن مره بن کعب بن لؤئی بن غالب بن فهر بن مالک بن نضر بن کنانه بن خزیمه بن مدرکه بن الیاس بن مضر بن نزار بن معد بن عدنان در بوزن اسماعیل علیه السلام که قدر بیک آچق معلوم توکلدر. بو بابالرنسک آراسنده (قریش) دیمکله مشهور بولغانی نضر بن کنانه درکه، بونک اوغلینک اوغلی بولغان فهر احدادی قریش قبیلهسی دیمکله معروف و مشهور بولدی. پیغمبرمنک انکاسی وهب قزی آمنه بولوب قریشدنر، زوجی عبدالله ایله نسلبری کلاب بن مره ده برلشمکده در شول روشچه گه:

کلاب

اویور شول آیه بن عبدالشمس
 نسلدن بولمیشدر.
 عایشه حضرت عباس بن عبدالمطلب
 نسلدن بولمیشدر.
 نسلدن بولمیشدر.

§ ۴ - رسول اکرم نکی طوری

(سنة الفیل) ده میلاددن (۵۷۰) نچی سنه ده وجودکه کلمشدر. واقعه فیل محرم آینده، ولادت نبی ربيع الاول آینده بولمیشدر. رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضرتلرینک طوغدقی وقتده بیک کوب تورلی خارق العاده اشلر ظهور ایتمشدر.

انکاسی عبد الله پیغمبره ننگ دنیاغه کیلوندن ایکی آی الگ مدینه ده وفات بولمش اییدی. بو جهنله باباسی عبد المطلب محمد دیو اسم بیردی و تربیه سینه شروع اییدی. الوغ عربلر یاش بالالرنی مکده اوسترما ییچه سود آناسینه طابشروب یخشی هوالی بیرلرده اوسترمکده و تربیه قیلدرمقده اییدیلر. شول وجهله ائندیمز حضرتلرینی ده بنو سعید قبیلله سندن حلیمه نام خاتونغه بیردیلر. دورت سنه قدر حلیمه رضی الله عنهانگ تربیه سنده قالدی ایسه ده بونده باشقه بالالرده بولماغان خارق العاده بیگ کوب تورلی اشلر کورلدیکندن حلیمه بونی انکاسی آمنه گه طابشرماغه مجبوره بولدی.

آلتی یاشینه کیردکنده حضرت آمنه دخی وفات ایتمدیکندن، حضرت محمد صلی الله علیه وسلم باباسی عبد المطلب ننگ یانینه کیتدی. ایکی سنه سوکوره عبد المطلب ده بو فانی دنیا دن کوچدکندن، عبد المطلب ننگ اوغلی ابوطالب رسول اکرمنی تربیه ایتماگه باشلادی.

ابوطالب فخر عالم حضرتلرینی اوز بالالردن آرتق سوهر و جانی کبی صاقلار اییدی.

محمد صلی الله علیه وسلم ننگ آخر زمان پیغمبری بولاچغینی الوغ کتابلردن کوروب بلوچی کسه لرده بار اییدی.

یاش وقتنده رسول الله صلی الله علیه وسلمنی ابوطالب شام شهرینه آلوب بارهقی بولوب سفر ایندکلرنده یولده مجیرا نام بر راهب ننگ طوردیغی برکه طوغری کیلدیلر. بو ایسه رسول اللهنی هر وقت کولاگه لب یوری طورغان بر بلوطنی و آندن غیری آخر زمان پیغمبرنده بولنمسی لازم کیلگان بعض علامتلرنی آنده کوردیکندن «سین بو بالانی شامغه آلوب یورمه، آنده غی قوم دن بر بر ضرر وز یسان بولماغای اییدی، بو بالا آخر زمان پیغمبری بولاچقدر» دیه ابوطالب ننگ فایتوب کیتووینی توصیه قیلدی. واقعا رسول اکرمنی مکده گه فایتاردی.

بکرمی بیش یاشنده ایکان قریش خاتونلردن غایت بای و عقللی، کورکام

خلقی اولان خدیجه بنت خویلد بن اسد بن عبد العزی بن قصى بن كلاب
 « ای محمد الامین! مین سینک نکاحکده بولمقنی استارم » ديه رجا ایتدکنده
 رسول الله صلى الله عليه وسلم ابوطالب و غیر قرنداش لریله کیکاش ایله دیکندن
 سوگره آرالرنده نکاح بولمشدر. حضرت خدیجه افضل رسل اولان محمد صلى
 الله عليه وسلم نك زوجه سی اولمق کبی الوغ سعادتکه نافله بولمش وکندوسی
 « خدیجه الکبری » ناملریله آنالمشدر.

پیغمبر صلى الله عليه وسلم او طوز بیش یاشلرینه ایرشدکنده قریش
 قبیله سی کعبه نی یاگادن تعمیر قیلمقده ایدیلر « حجر الاسود » نام مبارک
 طاشنی اورنینه قویمق وقتی کلدکنده قریشیلر آراسنده نزاع و اختلاف چقماغه
 باشلادی؛ بعضیلری حجر اسودنی کوتاروب اورنینه بز قویابز، بعضیلری سز
 قویماگز بز قویابز دیدیلر. سوگره اشنی قریش آراسنده عقل ودرایت
 ایله مشهور اولان محمد الامین نك رأینه طابشردیلر. ائندیمز حضرتلری ده
 طاشنی بر کیوم اوستینه قویوب قریشلره شول کیوم نك اطرافندن طوتوب
 کوتارماگه امر قیلدی، آنلرده جمله سی برکه کوتاردیلر، فخر عالم حضرتلری
 اوزی مبارک قوللریله طاشنی اورنینه یرلشدردی؛ بو صورتله قریشلرنك
 نزاعلرینی بتروب، بویله عقل و فراسیله جمله سینی عجبکه فالدردی.

اوچنجی فصل

۵۵ - حضرت محمد علیه السلام نك بعثتی و بوندن

سوگره بولغان احوالی

اشرف بنی آدم صلى الله عليه وسلم ائندیمز حضرتلری قرق یاشنده
 ایکان جناب حق نك امریله شریعت مطهره اسلامیه نی وقرآن کریمنی آدم لرگه
 اوگرامگه باشلادی. بو شریعت (دین اسلام)، کتاب ایسه (قرآن الکریم)

ناملريله ياد اينوله در، قرآن الكريم دن ايڭ اوّل (اقرا باسم ربك الذى خلق) سوره سى نازل بولمشدر.

حضرت رسول جبل حرا دن قايتد يغندن سوڭره ايڭ اوّل پيغمبرلكينه ايمان ايتوچى خديجة الكبرى رضى الله عنها بولمشدر، بوندىن سوڭره ابو بكر الصديق وعلى كرم الله وجهه حضرتلرى وغيريلر بولمشدر.

§ ۶ - دين مابين اسلام نڭ طارالوى

افنديمىز حضرتلرى اوّلا شعائر اسلاميه نى صحابه لر ايله ياشرون قيلور ايدى، بوندىن سوڭره بويله ياشرون قيلمقدن منع ايله وعلنا اجرا ايله امر بيورمش وحى كلدى ورسول اكرم ده مشركلرنى طريق حق غه دعوت ايتماڭه باشلادى. الله غه غير هيچ بر معبود يوقدر ديه، مشركلرنڭ غايت الوغ كوردكلرى پتلىرنڭ اشكه ياراقسزلقلرينى بيان ايتهر ايدى.

بونى كورگاچ مشركلرده آچولانا باشلاديلر و ابو طالب يانينه كيلوب «قرنداشنڭ اوغلىنى طى! نى ايچون بزنى آنا و بابالرمزدن فالغان پتلىرغه عبادت قيلودن منع قىلا؟» ديه سويلاب ابو طالب نڭ حضرت رسول نى صاقلودن ويقين كورودن باش طار تووينى اوتنديلر.

بر مدت سوڭره قريش نڭ الوغلىرنى حضرت عمر ايله رسول الله نڭ انكاسى برله بر طوغمه قرداشى حضرت حمزه ايمان ايتديلر. بونى كورگاچ مشركلر اهل اسلام نڭ كويوب الوغ بر قوت حاصل ايتولردن خونى ايدهرك مسلمانلرغه كوب تورلى اذا و جفالر قىلماغه باشلاديلر.

بونڭ اوزرينه حضرت پيغمبر صحابه لر نڭ حبش مملكتينه هجرت ايتولرى برله رخصت قىلمشدر. حبش حكمدارى (نجاشى) مهاجرلرنى بىك كوب حرمت ورايت ايله قبول ايلادى، قريشيلر طرفندن كوندرلمش اياچيلرنڭ طلبلرينى قبول ايتمادى و آللرنى قووب يباردى.

نبوتتىن ھىجرتكە قىدر بولغان وقوعاتنىڭ ايكىڭ مشهورلىرى شونلاردى: (۱)

« بىشىنچى سنەدە صحابەلرنىڭ ھىبش مەلىكىتىنە ھىجرىتى واقع بولدى.

« آلتىنچى سنەدە ھىجرەتتە بن عبد المطلب رضى الله عنهنىڭ ايمانغە

كىلووى واقع بولدى.

« آلتىنچى سنەدە عمر بن الخطاب رضى الله عنهنىڭ ايمانغە كىلووى.

« يىدۇنچى سنەدە قىرىشلىرىنىڭ بنى ھاشىم رضى الله عنهنىڭ ايتوب يازشولىرى.

« اونىنچى سنەدە اول ابو طالب، بوندىن اوچ كىون سوڭرە خىبجە

الكبرى رضى الله عنها وفات ايتىمىشلىرىدى. اصحاب بو سنەنى (سنە الحزن)

دىوب تىسمىيە قىلمىشلىرى.

نبوتتىن اون ايكىنچى سنەدە رمضان شريف آينىدە مەراج واقع بولدى.

« « « عقبە اولى ۳ نىچى دە عقبە ئانىيە بىيەتلىرى واقع بولدى.

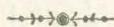
بوندىن سوڭرە مەكەدىن اصحاب جەلەسى مەدىنەگە ھىجرەت ايتىدىلەر، مەكەدە

بارى رسول الله ايلە بىرلىكىدە ابو بىكر الصديق ايلە على بن ابى طالب ھىجرەتلىرى

قالمش ايدى.

شولوق اون اوچىنچى سنەدە جناب حق دىن امر اولماقلى رسول اكرم ھىجرەتلىرى

دىنى ھىجرەت ابو بىكر ايلە بىرلىكىدە مەدىنەگە ھىجرەت ايتىدىلەر.

§ ۷ — پىغەمبەر صلى الله عليه وسلم نىڭ ھىجرىتى

قىرىش مشركلىرى ائىدىمىز ھىجرەتلىرىنى اولتىرماگە قىرار بىردىلەر. وكىچ

ايلە خانەسى ياننىنە جىولوشوب صاقلارغە باشلادىلەر. لىكىن جناب حق وحى ايلە

رسول اللهغە مشركلىرىنىڭ بو قىرارلىرىنى بىلدىرگان ايدى. شول كىچىدە رسول

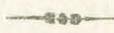
اكرم اوزىنىڭ اوزىنىنە ھىجرەتتە على بنى ياتقروپ مشركلىرىنىڭ آراسىدىن چىغوب

كىتىدى، آنلر ايسە بوندىن غافل قالدىلەر. ھىجرەت رسول طوغرى ابو بىكر

الصديق ياننىنە باردى و ايكىسى بىرلىكىدە شول كىچىدە مەكەدىن مەدىنە يولىنى كىتىدىلەر،

(۱) جەلەسىنى مەلىكەنى مەسح و آچق ھىجرەتلىرى ايلە سوڭرە مەكەدىگە آڭلاتتۇرما

صاغ سلامت اولدقلری حالده مدینه‌گه باروب کردیلر. مدینه‌ده صحابه‌لر قارشولاب آلدیلر، بیک شادلاندىلر وهر قایوسى رسول اللهنى اوز خانه‌سینه توشمکنى استادى، لکن رسول الله بولای ترجیح قیلمايچہ کیم خانه‌سینه بولسه‌ده توشمکنى دوه‌سینک اختيارينه صالحى «دوه کیم خانه‌سى يانينه چوکسه شونده قوناق بولورمز» دیدى. هم دوهنى بوش بباردى، ابویوب الانصارينک خانه‌سى قارشى‌سینه چوکدکندن شول يورته مهمان بولدیلر. وبو هجرت وقتنده رسول الله مدینه‌گه يقين قبا قریه‌سنده بر مسجدا نشا قیلردى، مسلمانلر ایچون ایلک اول بنا قیلنغان مسجدا اوشبو (مسجدا قبا) در، شول وقتنده على کرم‌الله وجهه دخى مکه‌دن چغوب مهاجرلرنک آرتندن کیلوب يتمش ایدى.

§ ۸ - حضرت پیغمبرنک غزوه و سریه‌لری

قریش قبیلہ‌سى هجرت نبویه‌دن بیک زیاده متأثر بولدیلر. اسلامیت بتون جزیره العرب‌گه جایلوب مدینه‌نک پایتخت و مرکز اداره بر شهر بولونندن خوفلانه باشلادیلر. مسلمانلر قوت حاصل ایلاگانچه بز اوز ایشیه‌زنى کورلم دیوب مدینه‌اوزرینه هجوم ایتماگه باشلادیلر؛ بونک ایچوندک مشرکلر ایله محاربه هقنده اذن الهى نازل بولدى وبو جهتلہ بر قدر غزوه و سریه‌لر وقعه کیلدى.

غزوه: صاحب رسالت صلى الله عليه وسلم حضرتلرنک بالذات بولنقلری محاربه‌لرگه غزوه دیولور.

سریه: اصحاب کرام‌دن برینک رئیس اولماسیله ایتلکان محاربه‌لرگه سریه دیولور. غزوه‌لرنک عددی یکره‌میدن زیاده سریه‌لر ایللیگه یقیندر. مشهور غزوه‌لر: بدر کبرى، احد، خندق، خیبر، حنین، تبوک، فتح مکه کییلدرکه، هر قایوسنده مشهور مشرکلردن کوبسى تلف ایتلوب قالغانلری‌ده بیک پریشان بولمشلور.

هجرت نبوی دن ارتحال نبی گه قدر بیک الوغ واقعه لر بولمشدر مشهورلری:
هجرتدن ایکنجی سنه ده بدر کبری غزوه سی.

- « اوچنجی « احد غزوه سی.
« بشنجی « خندق غزوه سی.
« آلتنجی « حدیبیه واقعه سی.
« سیکزنجی « فتح مکه مکرمه.
« طوقزنجی « حجة الوداع.
« اون برنجی « ارتحال النبی صلی الله علیه وسلم.

۹§ — غزوه بدر کبری

اسلام برله قریش آراسنده واقع بولغان غزوه لرلنک ایک مشهوری بدر غزوه سپدرکه هجرتنک ایکنجی یلنده واقع بولدی.
بو غزوه ده مسلمانلر قریش لرگه قاراغانک بیک آز بولسه لرده غلبه مسلمانلر طرفنده بولوب قریش لر مغلوب بولدیلر، آنلردن بیک کوب غنیمت مالی ایله یتمش قدر اسپر آلتدی، پیغمبرمننک آنکاسی ایله بر طوغمه حضرت عباس ده شول اسپرلر اچکنک بولوب سوگره اسلامیتنی قبول ایلامشدر. مسلمانلرنک ایک الوغ دشمنی بولغان ابو جهل ده شول صوغشده قتل ایتلدی. ابولهب ایسه مشرکلرنک بو یله پریشان بولولرینه حسرتلنوب مکه ده وفات بولدی. بو صوغشده حضرت حمزه ایله علی کرم الله وجهه حضرتلری آرتق بهادرلق کورساتمشلردر. بو غزوه ده بولغان صحابه لر (اصحاب بدر) نامیله مشهوردرلر، بو سنه ده قبله بیت المقدس دن کهبه گه تحویل ایتلدی.

۱۰§ — احد غزوه سی

احد مدینه گه یقین بر طاغنک اسپدرکه، باشقه طاغرضه طوتاش بولماینچه بر یالغزی گنه اولدقندن (احد) دیه تسمیه ایتلامشدر.

بدر صوغشندە مغلوب بولوب كينكان مشركلر، مسلمانلردن اوچ آلمق بولوب بيبك كوب عسكر ايله چيولوب مدينه گە كېلىدىكلارندە اهل اسلامغە احد طاغندە يولقوب شوندە صوغش قىلىدقلرندىن بو صوغشقا احد صوغشى ديولى. بو غزودە مسلمانلر غالب بولغاندە غنە صحابهلر رسول اكرم نىڭ بيورغىنە باشقەچە اش قىلىدقلرندىن نهايت غلبە مشركلر طرفندە قالمىدى. لىكن آنلر بوندىن فائزە كورمىدىلر، همان ايسىكچە قايتوب كېتىدىلر.

بو صوغشندە پيغمبرمىزنىڭ قىزداشى حمزە بن عبد المطلب ايله يتىمش كىشى شھيد بولدى ورسول الله نىڭ مبارك ياگاغى ايله ايرىلدى بارالدى. احد غزودە ھىجرتنىڭ اوچىنى سەنە سەنە واقع بولدى. و بو سەنەدە خىمرا يىچمەك حرام قىلىندى.

§ ۱۱ - خندق غزوسى

بو غزودە ھىجرتنىڭ بىشچى سەنە سەنە واقع بولدى. قىرىشلر قردە وشەرلردە كى عربلرنى جيوب اون مىڭ قدر عسكر ايله مدينه منورەنى بوزمىق، دىن اسلامنى بىترمەك بولوب كېلەچكلرىنى مسلمانلر ايشىكچاچ سلھان فارسى رىضى الله عنە نىڭ فكرى ايله رسول الله صلى الله عليه وسلم اصحاب كرامدىن مدينه اطرافىنە تېران بىر خندق (قناو) قازىتىدى. قاچقان مشركلر مدينەنى محاصىرە قىلىدىلر لىكن خندق آرقلى مدينه گە كىرە آلمادىلر. وشول صورتلە يىكرمى كون قدر محاصىرە ايتوب توردىلر، بو وقتدە مدينه اھالىسىنە بيبك كوب آغرىق بولمىش ايسەدە مشركلرنىڭدە آرزقلى بىدى و بىر كېچىنى طوزان و طوفراقلرنى طوزدرە طورغان بيبك قوتلى جىل چغوب مشركلرنىڭ چاطرلرىن طوزدرى. و بيبك كوب جفالر كوروب آندە بوندىدە طارالوب بىدىلر. اهل اسلام سلامت قالىدىلر، جىلدىن دخى آنلرغە ضرر بولمادى.

§ ۱۲ - ھىدېيە مەھدەسى

رسول الله صلى الله عليه وسلم ھىجرتنىڭ آلتىنچى سەنەسى مىڭ دورت

یوز قدر صحابه برله كهبه معظمه نى طواف نیتی ایله یولغه چتمش لر ایدی. مقصودلری محاربه اولمویوب كهبه معظمه نى زیارت قیلماق اولدیغندن صحابه لرگه برر قلمچدن غیر قورال آلبازغه بیورمش ایدی. قریشلر بو وقتك مسلمانلرنی مکه گه كرتمك استمد یكلرنندن حدیبیه نام اورنده اهل اسلام برله قریشلر آراسنده بر معاهده یاصالدی بوگا (حدیبیه معاهده سی) دیورلر.

مسلمانلرنك مکه گه كرولری آلتده غی یلغه قالمق، اون سنه ایکی آراده صوغش بولمازسزلق، حج وقتك مسلمانلر حج قیلغانك مشرکلر كهبه نى بوشاتمق، اسلام طرفندن قریش طرفینه کوچكانلر قبول ایتلوب، قریش طرفندن اسلام طرفینه چغوب مسلمان اولسده قبول ایتلمازلسك كبی شرطلر بو معاهده گه کردی. بو معاهدك اولك صحابه لرگه آغر کبی کورنسه ده صوگره مسلمانلر ایچون بیك كوب فائده سی بولدی.

§ ۱۳ - فتح مکهء مکرمه

حدیبیه معاهده سندن ایکی سنه صوگره یعنی هجرتدن سیکزنجی سنه ده مشرکلر مسلمانلر ایله قیلقلری معاهدن بوزدقلرنندن نبی آخر الزمان حضرتلری اون میك قدر اصحاب کرام ایله مکهء مکرمه نى آلمق بولوب مدینه دن کیلدیلر و بر آز محاصره دن صوگره اول بلده مبارکه گه کردیلر.

بو وقتك مکه اهالیسینك رؤیسی بولغان ابو سفیان ایمانغه کیلدی، بونی کوردکده مکه خلقی نیشلرگه بلماینچه مسلمانلرغه طابشرلکیلر. وقتله افندیمر حضرتلرینه و مسلمانلرغه فوق العاده اذا وجفا ایتگان مشرکلر، بو کونده رسول الله دن حسن معامله، عفو و مرحمت کوردیکلرنندن بیك کویسی ینه دین حقنى قبول ایتدیلر. و رسول الله نك چن پیغمبر بولدیغینه بیك کوبسی ایناندیلر. بو وقتك كهبه ده اوج یوز آلتمش قدر پتله بار ایدی؛ رسول الله جمله سینى آلر و ب كهبه معظمه نى پا کلا دی.

بوندن صوگره عربستان نك هر طرفینه دین مبین اسلام طارالدى. بر

مملکتکه اسلامیت کر رسه آنده دیننی قوتلندرمک ایچون صحابه لردن بعضیلری کوندرلور ایدی.

§ ۱۴ - حجة الوداع

هجرتنک طوقزنجی یلنده افندیمنزنگ دوستی بولغان ابو بکر الصدیق حضرتلری مسلمانلر اوزرینه امیرالحاج ایتلوب مکه گه یبارلمش ایدی. ایکنجی سنه ده رسول الله اوزی یوز یکرمی میلک قدر صحابه برله مکه گه باروب کعبه ههظمه نی طوافی قیلدیلر. بو حج رسول اکرم حضرتلرینک آخرغی حجی بولدیغدن بوگا (حجة الوداع) دیوب ایتولدی. افندیمنز حضرتلرینک بو دنیادن کوچاچک وقتی یتدیکینی بلدرگان (الیوم اکملت لکم دینکم واتممت علیکم نعمتی ورضیت لکم الاسلام دینا) آیه کریمه سی شول حج وقتنده نازل بولدی. بوندن سوگوره افندیمنز حضرتلری عمرینک آز قالدیغینی صحابه لرگه بلدردی، بارچه سی برله وداع ایتدی، امینه بیگ کوب وعظ و نصیحت لر قیلدی.

دورتنجی فصل

§ ۱۵ - پیغمبر صلی الله علیه وسلم ننگ دنیادن

کوچووی

رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضرتلری هجرت مبارکه ننگ اون برنجی سنه سنده، ربیع الاول آیی ننگ اون ایکنجی کیچه سنده آلتمش اوچ یاشنده مدینه منوره ده بو عالم فانیدن دار بقایه رحلت ایلدی. اصحاب کرام حضرتلری جانلرندن عزیز طوتقان پیغمبردن آیرلشولرینه بیگ قایغردیلر. لکن قرآن الکریم نی هدایتکه وسیله ایتوب، دین مبین اسلام ده ثابت بولقلری حالده ینه قوتلندروگه طوشدیلر. قرآن الکریم آیت آیت یکرمی اوچ یلده کیلوب بتمشدر. اولده گی وکیله چکده گی علم لرننگ جمله سیننی جامع، شریعت حکملرینی کامل فصاحت و بلاغت ایله مبین در.

§ ۱۶ - رسول اکرم ننگ بالالری

حضرت فاطمه رضی الله عنها - حضرت علی ننگ نکاحنده بولوب حسن، حسین رضی الله عنهما ننگ انکاسیدر.

حضرت عثمان ننگ نکاحنده اولمشلردر، بوننگ ایچوندرکه مشار الیه حضرتلرینه ذی النورین لقبی بیرلمش.	}	حضرت رقیه رضی الله عنها
		حضرت ام کلثوم رضی الله عنها

حضرت زینب رضی الله عنها - ابو العاص نام ذاتننگ نکاحنده بولوب، هجرتدن سیکزنجی سنهده ارتحال ایتوب، قبر شریفلرینه رسول اکرم اوزی توشوب یرلشدرمشدر.

۱- رسول اکرم ننگ ابوالقاسم کنیه سی شوکا اضافه ایله در. ۲- ماریه قبطیه دن وجوده کلمشدر. ۳- باشقه اسملری طیب هم طاهر در. حضرت فاطمه دن باشقلری جمله سی رسول الله دن الک وفات ایلامشلردر، ذریتلری ده قالماشدر.	}	حضرت قاسم
		حضرت ابراهیم
		حضرت عبد الله

§ ۱۷ - ازواج مطهرات وامهات المؤمنین رضی

الله عنهن

برنجی خدیجه الکبری خویلد بن اسد بن عبد العزی بن قصی بن کلاب قزیدر؛ ائندیمز حضرتلریننگ ایک الوغ زوجه سی اولدیغندن (کبری) دیمکله شهرتلی بولدی. رسول اکرم ننگ یاشی یکرمی بیش ده ایکان حضرت خدیجه اوزینی عرض ایتوب آرالرنده نکاح بولمشدر. نبوتدن اونچی سنهده آلتمش بیش یاشنده مکه مکرمه ده ارتحال ایلادی.

ایکچی: سوده بنت زمهه اولا اصحاب کرام دن سکران بن عمرو ننگ نکاحنده بولوب حبشکه هجرت ایتمشلر ایدی. آندن ینه مکه گه قایتدقلرنده

ایری سکران وفات بولوب سوده طول قالدی. بو واقعه خدیجه رضی الله عنهانک وفات وقتینه طوغری کیلمکله افندیمز صلی الله علیه وسلم طرفندن تزویج بیورلدی.

اوچنچی: عائشه بنت ابی بکر الصدیق، طوقز یاشنده مدینه منورهده هجرتدن برنجی سنهده زفافی اجرا ایتلوب افندیمز حضرتلریله طوقز سنه برلکده یاشادی بعد الهجرة ۵۸ نجی سنهده آلتمش آلتی یاشنده وفات بولوب مدینه منورهده دفن ایتلدی.

دورتچی: حفصه بنت عمر الفاروق اوْلا حبشکه هجرت اینکان صحابه لر جمله سنن خنیس بن حذاقتنک نکاحندا بولوب، آنک وفاتی بعدندا هجرتدن ۳ نجی سنهده زوجات طاهرات عددینه کرمشدر؛ آلتمش یاشنده اولدقی حالده هجرتنک ۱۴ نجی، یا ایسه ۵۴ نجی سنهسنده ارتحال قیلدی.

بشنچی: زینب بنت خزیمه الهلالیه فقیر ومسکین لره آرتق شفقتلی اولدیغندن کنیه سی (ام المساکین) دیوب ایتلمش اییدی. زوجی عبد الله بن جمش احد واقعه سنده شهید بولدیغندن سوْگْره افندیمزنگ نکاحینه کروب ایکی، یا اوچ آی سلامت طوردیغندن سوْگْره وفات بولمشدر.

آلتنچی: ام سلمه بنت ابی امیه اسمی (هند) بولوب اولکی زوجی عبد الله بن عبد الاسد دن سلمه نام اوغلی دنیاغه کلدیکندن (ام سلمه) دیه کنیه لندی. زوجی هجرتدن ۳ نجی، یا ایسه ۴ نجی سنهده وفات ایتوب بعده رسول اکرم حضرتلرینه نکاح ایتلدی، سکسان دورت یاشنده وفات بولدی.

یدنچی: زینب بنت جمش، اوْل زید بن هارثه ننگ نکاحنده بولوب آندن طلاق ایتلکندن سوْگْره ازواج مطهرات عددینه کرملکه مشرف بولمشدر. هجرتدن ۲۵ نجی سنهده ایلی اوچ یاشنده وفات بولمشدر.

سیکزنچی: ام حبیبه بنت ابی سفیان، اسمی رمله در، زوج اوْلی عبیدالله بن جمش دن حبیبه اسملی قزی دنیاغه کلدیکندن کنیه سی ام حبیبه اولمشدر (۱)

(۱) زینب بنت خزیمه ایله ام حبیبه رضی الله عنهما اوْلا هر ایکسی جمش اوغللرینگ نکاحلارنده اولدقلارندن کیلو قداش اولمش ایدیلر.

بونلر هر ايکيسى هېشکه هجرت ايلامش ايديلر، لکن ايرى عبيد الله آندە دینین طاشلاب نصرانیتکه کوچدی. زوجی ده طاشلامش و اوزینک یقینلری ده رسول اکرم حضرتلرینه الوغ دشمن بولدیفندن، مزبورە بتونلای مشکل حالده و دیار غربتده قالمشدر. بو جهتله رسول اکرم طرفندن تزوج ایتلیدی.

طوقزنجی: جویریە بنت الحارث، هجرتدن ۵۵نجی، یا ۶۰نجی سنهده (مریسم) واقعه سنهده اسیر آلتوب رسول الله طرفندن آزاد ایتلکندن سوگوره امهات المؤمنین جمله سینه کرمشدر. ۵۶نجی سنهده آلتمش بش یاشنده ارتحال ایتدی. اوننجی: میمونه افندیمننک ایگ صوگ نکاح ایلامش خانونی بولوب ۷نجی سنهده واقع بولمشدر. زوج اولی ابو رهم بن عبد العزی نام کمسهدر. اون برنجی: صفیه بنت حبیب، خیبر محاربه سنهده اسیر آلتمش بعد آزاد ایتلوب ازواج مطاهرات جمله سینه کرمکله مشرف بولمشدر؛ اصله بنی اسرائیل قومندن بولوب یهودی مذهبنده ایدی. زیاده عقللی، شفقتلی بر خانون بولمشدر.

جاریه لری:

اون ایکنجی: ماریه قبطیه، روما دولتینک بروالیسی طرفندن افندیمن حضرتلرینه هبیه ایتلمش بر جاریه در، حضرت رسولنک مخدوم عزیزى ابراهیم بونن طوغمشدر.

اون اوچنجی ریحانه بنت سمعون، ینه جاریه دن بولوب رسول اکرم اوزینی آزاد قیلماق ایستادیکی حالده ریحانه اوزی قبول ایته سی کیلمامشدر. (۲)

بشنجی فصل

خلفای راشدین حضراتی

§ ۱۸ - حضرت ابو بکر الصدیق نك زمان خلافتی

رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضرتلرینک ارتحالندن سوگوره اصحاب

(۲) فاضل رضاه الدین افندیکنک (مشهور خاتونلر) رساله سنن قاراغان کیمسه بو ازواج مطهراتنک جمله سینک ترجمه حالرینه واقف اولسه کراکه علی الخصوص معلم افندیلرنک آندە مراجعتله بو طوغرینده طلبه گه سویلامکی کوپ فائده لیدر.

گرام حضراتى بىر يىرگه جىلولوب اهل اسلامنىڭ اشىنىنى ئى روشلى اداره قىلىمىق، اسلامىتىنى نىچىك تقويه قىلىمىق حقنە مەداكرە ومشاورة ايتىمىشلىر. ومۇملىرنىڭ اوزرىنە بىر (خلىفە) صايلاماغە قرار پىرمىشلىردىر. وابوبىكر الصدىق حضرتلىرىنى خلىفە ايتوب صايلامىشلىردىر.

حضرت ابو بكر قرىش قىبىلەسىنىڭ ايكى بايلرىدىن اولدىغى حالدا جەلەدىن اول اسلامىنى قبول ايتوب، ماللىنى فقيرلىرگە طارتمىش ايدى. رسول اكىرم حضرتلىرىنە ارتق صداقت كورستىكىدىن رسول الله طرفىدىن (صدىق) دىيە لقب آلماغە نائل اولمىش بىر ذات ايدى. پىغمبىرنىڭ خستەلكى وقتىدە حضرت ابو بكر جىماعتكە امام بولماغە مامور ايدى. بودىكى كىندىسىنىڭ خلىفە صايلانماس اىچون اشارت مخصوصە بىرنە طوتلىشىدىر. وبوندىن غىر دىكى بونىڭ خلىفە صايلانماغىنە بىك كوپ اشارتلىر بار ايدى.

حضرت ابو بكر زمانىدە ضەيف دىنلى كىمىسەلرنىڭ بىر قىرى دىنلىرىدىن دونىمىشلىر وبعضىلىرىدە زكات بىرمىدىن باش طارتوب اطاعتلىك كورساتمىشلىر ايدى. لىكن جەلەسى عىسكىر ايلە تادىب ايتلوب بىنەدىن اطاعتكە كرمىشلىردىر. ومسىلمە الكذاب كىبى پىغمبىرلىك دەواسىنە كرىشىش وبىر قدر خلق جىبوب عىبان ايتە باشلامىش مەلەونلردە عىسكىر ايلە قىتل واعدام ايتلىمىشلىردىر.

قرآن كرىم اولكە اصحاب كرامنىڭ حفظىدە ايدى، لىكن بوكىبى واقەلردە حافظ كلام الله بولغان ذاتلىرنىڭ كوىبىسى شەھىد بولغاچ حضرت عمر وبىر اصحاب كرامنىڭ اتفاق واجتماعىسى اوزرە ابو بكر الصدىق قرآن كرىمنىڭ آياتىنى بىر يىرگە جىمە ايتىدروب مصحف شرىفى يازدىرى. سوڭرە حضرت عثمان بوندىن نىسخەلىر يازدىروب اطرافقە كوندردى.

ھىجرىتنىڭ اون اوچىنچى سەنەسى آلتىمىش اوچ ياشىنىدە اورنىنە حضرت عمر رضى الله عنەنى خلىفە ايتوب وفات بولدى، مدت خلافتى ايكى سەنەدىن آرتقراق دىر.

۱۹۹ - حضرت عمر الغاروق نىڭ زمان خلافتى

حضرت عمرنىڭ زمانىدا ھالى ۶ اسلام بىك قوتلنوب ھر طرفىدا شەرلەر فتح ايتىدىلەر بىك كۆپ يەرلەر ضبط ايتىدىلەر؛ بوجھتلىك ممالك اسلامىيە بىر دولت معظمە بولمىشدر. فتح اينىلگان شەرلەردىن مشهورلرى قدس شريف، تېرىز، ھىمان، اصفهان، شام شريف وغيرىلەردىر. قدس شريفنىڭ فتحى وقتىدا حضرت عمر اوزى دە ھىساپ ايلە بىرلىكە بولوب شەرنى الينە آلدىغىدىن سوڭرە آنە بولغان اھالىگە اصلا جبر و ظلم قىلماش وعيسويلرنى كىندى دىنلەرنى تام ايرىكلى ايتوب پاپاسلرنىڭ كىمسالىرگە نظارتىنى تام اولىگى حالچە قالدرمىشدر.

حضرت عمر ھىجرىتىڭ ۲۳ نچى سەنەسەندە (ابولؤلؤ) آنالغان بىر موسى قىل طرفىدىن شەيد ايتلمش وبونىڭ بەندە (اصحاب شورى) نىڭ صايلاوى ايلە حضرت عثمان خليفە تەيىن ايتلمشدر.

۲۰۵ - حضرت عثمان ذوالنورىن نىڭ زمان خلافتى

حضرت عثماننىڭ خلافتى وقتىدا اھل اسلام آراسىدا بىر قدر قارشىلىق كورنمىش وبونىڭ اوزرە اھل اسلام بىئىندە بىر قدر دىشمىنلىق ظاهر بولوب نەھىت حضرت عثمان فسادچىلەر طرفىدىن شەيد ايتلمشدر، ھىجرىتىڭ ۳۵ نچى سەنەسى قىربان بىرامى كوفى ايدى.

مەت خلافتى اون ايكى سەنە بولوب شەيد اولدىغى وقت سىكسان ايكى ياشنىڭ بولمىشدر. حضرت عثماننىڭ ايكى الوغ خەمتى دە كلام شريف نىسخەلر بىنى يازدروب طاراقىمىشدر. كىندوسى غايت يوشاق سوزلى كولر يوزلى ھىچ كىمنىڭ كوكلىن قالدرونى استەمز بىر ذات بولمىشدر.

۲۱۱ - حضرت على كرم الله وجهه نىڭ زمان خلافتى

حضرت عثمان شەيد اولدىقەن سوڭرە حضرت على خليفە ايتوب صايلانمىش

ایسه ده، بعضیلر بونڭ خلافتینی تصدیق قیلما دیقلرنن مسلمانلر آراسنده ینه بیک الوغ برقتنه باش کوتارمش، حتی اهالی اسلام دن ایکی عسکر قورلوب بربر یله محاربه ایتشوب بیک کوب قان توکمشلدر، بونگله ینه بو فتنه باصلما مش، مسلمانلر آراسینه الوغ بر تفرقه توشمشدر. نهایت علی کرم الله وجهه ۴۰ پیغمبری سنهده آلتمش اوچ یاشنده (ابن ماجم) دیولگان بر خبیث طرفندن شهید قیلنوب قبر شریفی دشمنلرنڭ استخفافندن خوفله یاشرون قیلنمشدر.

حضرت علی شهید اولدندن سوگره اوغلی حضرت حسن گه بیعت بیرمشلر ایدی، لکن بو ذات آلتی آی قدرگنه خلیفه لک ایتوب؛ انکاسی ایله محاربه ایتکن معاویه بن ابوسفیان غه طابشر مقله اوز اختیار یله خلیفه لکنی ترک قیلنمشدر. بو جهته حکومت اسلامیه بنی امیه دن اولان معاویه بن ابوسفیان نڭ ایینه کیچمکله دولت اسلامیه (دولت امویه) دیوب آنالی و خلفای راشدین هوری بندی امویلردن اون دورت کیمسه خلیفه بولوب مدت خلافتلری طوقسان بر سنه قدر اولمشدر.

آلتینچی فصل

دولت امویه

۴۱ - ۱۳۲

۱

۲۲۵ - معاویه ابوسفیان اوغلی

۴۱ - ۶۵

امویه دولتی نڭ برنجی سی بولغان معاویه ابوسفیان اوغلی رسول اکرم زماننده زکات کاتبی، سوگره سوریه عسکرنده گاماندیرلقده ایدی، حضرت عثمان خلیفه وقتک شام شهرنک والی (گوبیرناتور) بولوب خلق آراسنک اوستون سوزلی هم کوب کشیلرینی اوزینه قارانا آلمان بر کش ایدی. حضرت علی نڭ اوغلی حضرت حسن خلیفه لکنی طاشلاقانندن سوڭ معاویه

اون طوقز يىل مستقل بر حڪمدار بولوب طوردى، وشول مدتده بايتاق يرارنى فتح ايتدى ودولتيني ايركينايتدى.

زياد اوغلى عبداللهنى گاهاندير ايتوب كوندرگان عسكرى جيجرون نهرينى اوتوب تركستاننى فتح ايتدى، طاغين بر فرفه عسكرى سودانغه كروب آنده طوروچى خلقلرنى اسلام دينى ايله مشرف ايتدى، هجرندن ۸ نچى يلك معاويه نلڭ اوز اوغلى يزىد گاهاندير بولوب استانبولغه كينگان مسكر استانبولنى محاصره ايتدى، شول مسكر آراسنده بولغان (ابا ايوب الانصارى) حضرتلرى وفات بولدى.

معاويه هجرندن آلتمشنچى يلك سيكسان ايكي ياشنده وفات بولدى. معاويه، خيرتلى، جومرد بر كشى ايتدى، اما حڪمدارلقغهده غايت درجهده هر يىص بر آدم بولديغندن حضرت على زماننده شام واليسى ايگان شول وقتدوق آنلڭ اوستينه چغوب «صغين محاربهسى» ديولگان بر بلاء عظيمهنى وجودكه كيتوروچين شول معاويهدر. امويلرنلڭ پايختى شام شهرى ايتدى.

۲

§ ۲۳ - برنچى يزىد معاويه اوغلى

۶۵ - ۶۴

يزىد آناسى ايله برلكده بايتاق مدت بدويلر آراسنده طوروب اوسديكىندن اوزى فصيح هم شاعر بولسهده توسه نلڭ يه مسزلكى اوستينه خلقىده ايلڭ بوزوق هم اشهكى بولديغندن هيچ بر كشى طرفندن سؤلميهچك بر آدم ايتدى.

حكمت خدا معاويه شول ادبىز اخلاقسز اوغلىنى اوز اورنينه حڪمدار ايتوب قالدرو ايچون اوزى ايسانلكنده طرشوب يوروب هر طرفدن رضالق چيدى، حتى مدينه ليلردن برنيچه الوغ كشيپرنلڭ بيعت ايتميهچكلىرىنى ايشنوب اوزى مدينه گه باروب آنلرنى كوچلهب بيعت ايتدردى.

اما شول قدر طرشلوب قويلغان يزىدنلڭ خليفه ليگندن كويى فائده

كورامشدر؟ رسول اكرم نىڭ قزىنىڭ اوغلى بولغان حضرت حسين نى وآننىڭ اوستىنه قلله نى قدر صحابه لرنى كاسته اورىننه طاپانوى وشول قورقچ واتعه حقننه مسلمانلر آراسىنه سالنمش زور بر آيراشو اعتبارغه آلتىقده يزىدىنىڭ نامى مه كىگىگه نقرت ايله ياد ايتوله چىك وخلقنى كوچلهب شول قىبع بالاسىنى خليفه ايتوب قالدرووى ايچون معاويه نىڭ اوزىننه ده رحمت ايتلميه چىكدر.

يزىد هجرتدن ۶۴ نچى سنه ده يكرمى طوقز ياشىننه وفات بولدى، شول دورت يىل حكمدارلىقى وقتىننه يزىدىنىڭ ايتدىكى قباحت لرى تفصيلله يازىلاچىق ايسه تاريخ اسلام نىڭ ايلك قارا وبلاچىراق صحيفه لرى شول بولاچىقدر.

۳

§ ۲۴ - ايكىنچى معاويه يزىد اوغلى

۶۴

يزىد اوزى نى قدر وجدانسز ناموسسىز ايسه ده اوغلى معاويه آتاسى كىك توگل ايدى، بلكه ناموسلى، حمىتلى، دىندار بر كشى ايدى، بارى اوچ آى قدر مدىكنه خليفه لك ايتدىكىن سوڭره اوز اختىيارى ايله طاشلاب، بر آز مدت سوڭره وفات بولدى.

۴

مروان حكمدار اوغلى

۶۴ - ۶۵

مروان؛ رسول اكرم زمانىننه مدىننه دن سورلىگان عاص اوغلى حكمدارنىڭ بالاسىدر.

يزىد زمانىننه مروان مدىننه ده والى ايدى، اما يزىدىنىڭ اولووندىن سوڭره مدىننه، مكه، كوفه طرفلرى خلقى عبد الله ابن زىيرگه يىعت بىردىلر، مروانده

مدینه‌ده والی بولوب طورا آلماینچه قاجوب شامغه کیلدی. و آنده طرفدارلارینک قزقدرووی، قوتورتووی آرقاسنده حکومت باشینه کیچوب، یزیدنک طول قالغان خاتونینی آلدی، یزیدنک کوچک اوغلی خالدنی ولی عهد ایتوب بیلیگولادی. لکن حکومت باشنده برسنه قدرده طورا آلماینچه ۶۵ نجی سنهده وفات ایتدی، سببی بودر: اوغلینی ولی عهد ایتمک شرطله یزیدنک طول خاتونینی نکاحلایوب آلفاچده، خالدنی ولی عهدلکدن توشروب اوزینک اوغلی عبدالمکننی ولی عهد ایتمک استادیکندن خالدنک آناسی طرفندن قتل ایتلدی. (۶۵ سنه هجریه، ۳ رمضان).

۵

§ ۲۵ - عبدالمکن مروان اوغلی

۶۵ - ۸۶

مروان وفات بولغاندن سوگره اوزینه ۶۵ نجی سنهده عبدالمکن خلیفه بولدی. اول وقتده کوفه مختار ناملی بر کشینک، بصره طرفلری عبدالله بن زبیرنک قزنداشی مصعبنک، حجاز، یمن و ایران قطعهلری عبدالله بن زبیرنک ادارهسنده ایدی. عبدالمکن مختار اوستینه صوغش آچوب ایکی کره عسکر کوندرسده هر ایکیسنده مختار طرفندن جینگلک یلر، مختار امویلردن حضرت حسیننک اوچینی آلو ایچون شول قدر وحشتلر، انسانیتسزلکلر ایتدیکه حتی مختارنک طرفدارلریده اوزندن یوز چوردیلر ومصعب بن زبیردن یاردم صورادیلر وشول سبب ایله مصعب برله مختار آراسنده ینه صوغش آچلوب مختارنک عسکری مغلوب بولدی ومختار اوزین قتل ایتدی.

اوزینک کونداشلردن برسی بولغان مختارنک اولترلوندن سوگره عبدالمکنده قونینی ودولتینی آرتدیرمق بولوب عسکرینی زبیر اوغللری اوستینه کوندردی، اول کوفهده حاکم بولغان مصعب اوزینه یوروب آتی قتل

قیلدیلر، سوگره عسکر باشلی بولغان حجاج مکهگه عبد الله بن زبیر اوستینه
هوردی، مکهنی اون دورت کون محاصره سوگنده آلدی وشول صوغشده عبد الله
بن زبیر حضرتلری شهید بولدی.

حجاج مکهنی ضبط ایتدکنده قیلدیغی وحشتلری قالمادی عبد الله بن
زبیرنی دارغه آصدی.

عبد الملك باشده حمینلی، دیندار بر کشی بولسهده سوگره اخلاقی
بوزولوب، سفاهتله نامنی باچیراندی، شولایک بولسه دولت اسلامیهنی شاقدا
زورایتدی ونامینه ایک اول آچه صوقدردی، آچه ننگ بر یاغنده بو جره ایچنده
(قل هو الله احد)، بر یاغنده (لا اله الا الله) و بو جره ننگ طشنده (محمد رسول
الله ارسله بالهدی و دین الحق) عبارلری بازلغان ایدی. یکرمی بر یل خلیفه لک
ایتدکن سوگره ۸۶ نچی سنهده آلتمش باشنده وفات بولدی.

۶

§ ۲۶ - ولید عبد الملك اوغلی

۸۶ - ۹۶

عبد الملك اولگاندن سوگره ولید خلیفه بولدی، ولید آفریقاده موسی
بن نصیر نام کشیننی والی ایتوب قویدی. آفریقاننگ قارشوسنده غنه بولغان
اسپانیا یارم آطه سنده غنی مملکتده بو وقتده داخلی چوالو دوام ایته ایدی
هم اسپانیاده حکمدار (ویتیزا) رودریق نامندگی. پرکشی طرفندن اولترگانندن
سوگره اسپانیاده بایتاغوق چوالشو هم داخلی محاربه لر قوزغالغان ایدی. شول
فرصندن استفاده ایتو فکر یله موسی بن نصیر اسپانیاهه یورورگه و فتح قیلورغه
نیت قیلدی. یاردمچیس طارق بن زیادنگ اسپانیاهه باروینی امر ایتدی،
طارقده بر نیچه میگ عسکر ایله اسپانیا طو پر اغینه چقدی، برسنه قدر مدتده

ولله فی قدر یرلرنی فتح ایتدی بوندن سوکوره موسی اوزی ده بیکرهب میڭ قدر
عسکر ایله اسپانیاهه چقدی، اوشبو روشچه بو ایکی قهرمانلر اوج یل ایچنده
بتون اسپانیانی فتح ایتوب اسلام دولتی قولینه کرتوب بتردیلر.

ولیدنڭ خلیفه لک ایتدیکی زمانلر امویه دولتینڭ ایڭ پارلاق هم کوب
فتوحات گه نائل زمانی دیوب ایتورگه ممکن، چونکه غربده موسی، وطارق نام
قهرمانلرنڭ غیرتیه اسپانیا یارم آطه سی فتح اولندیغی کبک، شرق غه کوندرلمش
عسکرلرندن بر فرقه سی قطای چیگینه قدر یتوب قطایلردن ویرکو صورامقده
و بر فرقه سی هندستانده همان غالب بولمقده ایدی. استانبول اوزرینه کوندرلمش
عسکریده استانبولنی محاصره ایتمکده ایدیلر.

ولید شامک، زور برجامع، مسافر خانه، هم خسته خانه بنا ایتدردی و مدینه
منوره نی هم آنده غی مسجد شریفنی، قدسده گی مسجد اقصانی تعمیر ایتدردی،
کعبه معظمه ده گی آلتون اولاقنی قویدردی هم قویولر، صویوللری آپدردی.
اون سنه خلیفه لک ایتدگدن سوکوره ۶۶۹ نچی سنه ده قرق آلتی یاشنک وفات بولدی.

۷

§ ۲۷ - سلیمان عبد الملک اوغلی

۹۶ - ۹۹

سلیمان خلیفه نڭ باری اوج یللق مدت خلافتنکده توکدیگی قانلری آقزدیقی
کوز یاشلری یتهرلکدر، موسی بن نصیر ایله طارق بن زیادنڭ اوز آرا
نزاعلری ایچون شامده حکم ایتوب هر ایکیسینی عیبلی طابوب، بیچاره لرنی
بر کیسه ک ایکه کسه گه آبدرارلق هم طابا آلمازلق درجه ده خوارلقغه سالووی،
اندلسده والی عبد العزیز بن موسی بن نصیر اوستندن بعض فاسق لرنڭ
شکایت هم افرالرینه اوشانوب بیچاره نڭ باشینی کیسدروب شامغه کیتورتووی،

آندن ینه انكاسى موسى غه شول باشنى ارسال ايتوى كيك ناچار اشلى
 سليمان بن عبد الملك گه تاريخ نك ايك قاراصحيفه لرينى آچارغه طوغرى كپتوره در.
 سليمان بن عبد الملك نك ايك زور مقصودى استانبولنى فتح قىلو ايدى،
 برادرى مسلمه بن عبد الملك نى باش ايتوب كوندركان عسكرى استانبول يانينه
 كيلوب محاصره ايتسه لرده روملرنك «غره ژوا» ديوب آتالغان اوطلرينه قارشى
 طوراً آللى قايتوب كيتدىلر. شول محاصره ده اوزى ده بولو نيتيله سليمان بولغه
 چقان ايدى، حلب باقنده «دابق» ديولگان اورنده معهه خسته ليگندن وفات
 بولدى. سليمان نك ماقئالورغه ياراقلى بر اشى اوزى سلامت ايكان عمر
 عبدالعزیز اوغلىنى اوزينه ولى عهد ايتوب بيلگولاويدر.

۸

عمر عبدالعزیز اوغلى

۹۹ - ۱۵۱

بنى اميه خليفه لرینك ايك عادلى هم حقیقتا دین اسلامچه اش يورتو چيسى
 عمر بن عبد العزيز در. اوزى غایت درجه ده ساده بر كشى بولوب يالگز بر قات
 كيوم ايله جياو خلق ايله برلكده جامعغه كيلوب، منبرگه چغوب خلتغه وعظ
 ونصیحت ايتهر ايدى. معاويه زمانندن بيرلى خطبه لرده حضرت على نى
 سوگوب كيلمك عادت ايكان عمر بن عبدالعزیز چن مسلمانلرغه كيلشماگان
 بو قببح عادتنى طوقئاتوب آنك يرينه (ان الله يأمر بالعدل الخ) آية كريمه سيني
 اوقتو ايله هر بر واليلرغه واوقو ايله هر بر خطیب لرغه امر بيردى.
 مشار اليه حضرتلرى ايكى يل يارم قدر خليفه لك ايتدكدن سوگوره ۱۵۱
 نچی سنه ده دنيا دن كچوب تاريخده گوزل نامینی قالدردى.

۹

§ ۲۸ - ایکنچی یزید عبدالملک اوغلی

۱۰۵-۱۰۵

معاویه اوغلی ظالم یزید ایله اسمد اش بولد یغندن بو یزید تاریخده ایکنچی یزید دیوب یورتوله در. زماننده دولت امویه ننگ ضررینه طورغان (آل مهلب) دیوب آنالغان کچک بر خانلقنی بتون مسکری ایله تار ومار ایتووندن باشقه یزید ثانی ننگده آرتق بر اش یوقدر.

درست یزید ثانی خلیفه لکیننگ باشنه عتلیلر چه اشکه باشلادی، لکن شول حالده اوزاق دوام ایته آلمادی، سیمی ایسه حبابه اسملی بر جاریه سیننگ اولمکیدر. شوننگ قایغوسینه چدی آلماینچه اشن باشینی طارتدی، آخرنده ۱۰۵۱نجی سنهده شول قایغیدن اوزی ده وفات بولدی.

۱۰

هشام عبدالملک اوغلی

۱۰۵-۱۲۵

یزید ثانی اولگاندن سوگره برادری هشام تختکه اوپوردی، ۱۰۵۱ سنه دن ۱۲۵۱ سنه گه قدرلی ایتدیکی یکریمی یللق خلیفه لک وقتنک ترکستانده، آناطولیه هم اسپانیاده بایتاق فتوحات واقع بولدی.

بو وقتک اسپانیاده والی عبد الرحمن عبدالله اوغلی العافقی نام ذات مسکر باشلیغی بولوب فرانسه اوستینه یوردیلر، حتی (بوردو) شهرینی محاصره ایله ضبط قیلمش لر ایدی، لکن (شارل مارتل) ننگ قوماند اسپله، اسلام مسکری اوستینه فارشی کیلگان خر بیستیان مسکری بیک کوب هم قوتلی اولد یقارندن مسلمانلرنی چیکدیلر

عبدالرحمن اوزیده شول صوغشده شهید بولدی، صوگره اسلام عسکری یاگادن اسپانیاغه قایتدیلر، شولایده بو صوغشده اسلام عسکری اوزینک غیرتینی کورساتدی، عبدالرحمن غافقی حضرتلری اوزینک غیرتی اوستا ادارهسی ایله آوروپالیرغه اوزینی ایگ قورقچلی بردشمن ایتوب طانتدی، حتی آوروپالیر شایان بالالرینی «عبدالرحمن کیله» دیوب قورقتور بر حالگه کیلدیکلری تاریخ کتابلرنده یازلمشدر.

هشام زماننده تاتارلر اسلام عسکرینه هجوم ایتوب موصل شهرینه قدر قووب کیلگانلر ایدی، لکن شامدن کوندرلگان اسلام عسکری آنلرغه قارش طوروب آنلرنی تار مار ایتوب قایتاروب یباردیلر.

حقنده قلله نی قدر یالغان حکایه لر وعقلدن طش سوزلر یازلغان سید حسین البطل نامغازی شول هشام زماننده یتشمش بر قهرماندر. روم ایمپیراتورلیغی اوستینه هجوم ایتوب استانبولنی محاصره ایتدی وبر کره استانبول ایمپیراطوری قنسطنطین فی اسیر ایتدی. روملر ایله قیلدیقی صوغشدر ایله شهرت آلوب نامینی بو کونگه قدر قالدردی، مهاربه لرنک برسنده شهید اولارق سید غازی قصبه سنده دفن اولندی. (۱۲۲ سنه) هشام ۲۵۱ نجی سنهده ایلیلی اوچ یاشنده وفات بولدی، عربلرنک مشهور شاعری (فرزدق) هم هشام زماننده یتشمش بر ذاتدر، ۱۱۵ سنه هجریهده وفات ایتمشدر.

۱۱

۲۹۵ - ایکنچی ولید، ایکنچی یزید اوغلی

۱۲۶ - ۱۲۵

بو ایکنچی ولید غایت فاسق بر آدم ایدی، عمرینی خمر ایچو ایله، ذوق صفا و شریعت اسلامیه دن طش اشلر ایله اوزدرور ایدی.

آچو وندن قرآن کریمنی یرتوب طاشلاو کبی مسلمانلقغه خصوصاً مسلمانلرنڭ باشنده خلیفه لک ایتوچی کشیگه برده کیلوشماگان اشه کی عادتلری بار ایدی. خلق ده بونڭ اشه کیلیگندن بیزوب اوزندن باش طارتوب یزید ثالث بن ولید اولگه بیعت بیردیلر، ولید ثانی ده شول وقتده آوده وفات بولدی. (۱۲۶)

۱۲

اوچنچی یزید برنچی ولید اوغلی

۱۲۶-۱۲۷

یزید ثالثنڭ زمانی امویلرنڭ انقراضغه یوز طوتووینڭ باشیدر، بونڭ زماننده مملکت داخلنده لله نی قدر اختلالر، مأمورلر آراسنده قارشیلق واختلافلر ظهور ایتدی. بو اختلاللرنی سلیمان بن هشامنڭ یاردمیله بر آز باصدرقدن سوڭره فاسق ولید ثانیدن فالغان ناچار عادتلرنی اهالی آراسندن بتروگه طرشهده باری آلتی آیدن غنه عبارت بولغان مدت خلافتی بونی صغیرمادی. ۱۲۷ سنه هجریهده وفات ایتدی.

۱۳

ابراهیم، برنچی ولید اوغلی

۱۲۷

اوچنچی یزید اولگانندن سوڭره برادری ابراهیم خلیفه بولسهده خلق آراسنده قوتلی اختلال وقتی بولدیغندن بر کمده اوزینه اطاعت ایتدی، خصوصاً سلیمان هشام اوغلی ایله، مروان محمد اوغلی نام کیشیلرنڭ قوتلی عصیانلرینه قارشى طوراً آلمی یتمش کون سوڭره خلیفه لکنی طاشلادی. و خلیفه لک مروان بن محمد گه قالدی.

۱۴

§ ۳۵ - ايكنچى مروان محمد اوغلى و امويه دولتينىڭ

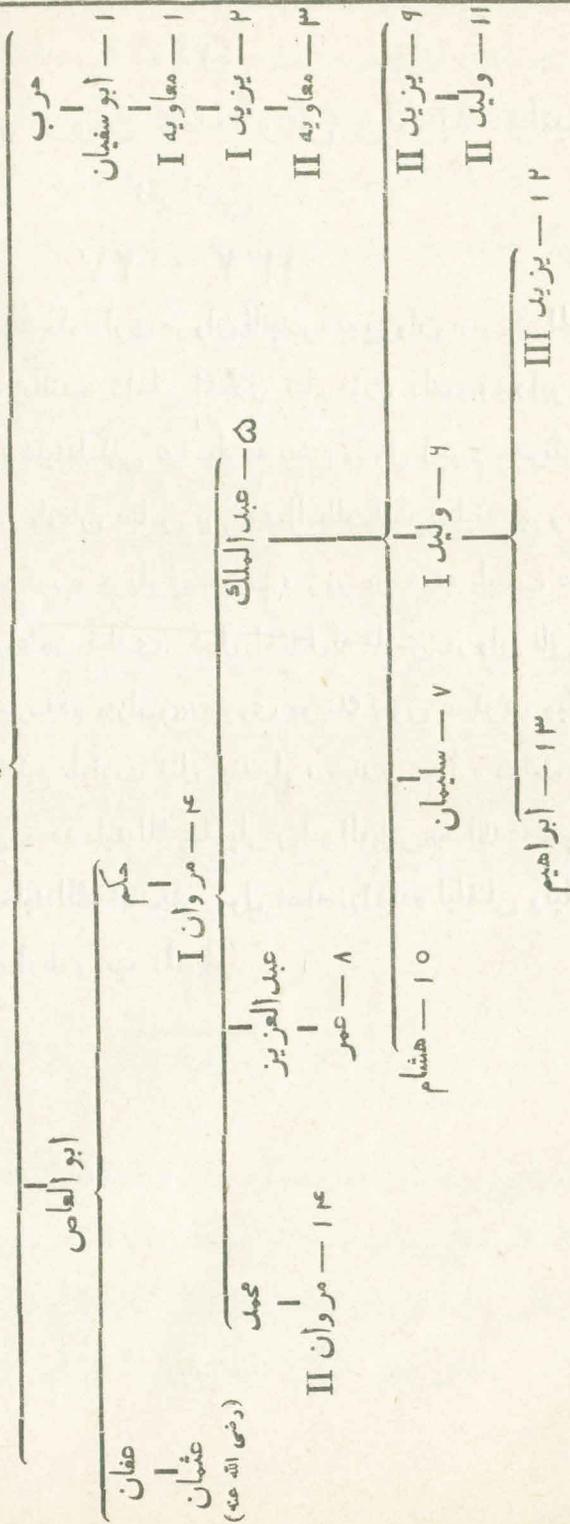
انقراضى

۱۲۷ - ۱۳۲

امويه نىڭ ايڭ صوڭ حڪمى مروان ثانيدىر، بومروان «مروان الحمار» ناميله مشهوردر. بونىڭ زماننده داخلى اختلال تمام قوت آلدى، «ابو مسلم خراسانى» نام بىر كشى خليفه لىكنى عباسيلرغە يعنى رسول اكرم حضرتلرينىڭ اتكاسى عبد الله ايله بىر طوغان عباس بن عبد المطلب نىڭ نسلينه بيرو نيتيله امويلردن بيزگان بىيڭ كوب عربلرنى چيوب، زور بىر فرقه ياصاب عصيان ايتووى مرواننى تمام عاجز قىلدى. شول اختلال گە قارشى مروان ثانى يوز مگدىن آرتق عسكر كوندرسەدە «زاب» صووى بويناك بتون عسكرى چيگلىكى مروان اوزى قاچدى، لىكن طوتوب قتل ايتدىلر، شوندىن صوڭرە دولت امويه منقرض بولوب ۱۳۲ نچى سنەدە خليفه لك عباسيلردن ابو العباس عبد الله غە كوچدى. امويلر ۹۱ سنە خليفه لك ايتدىلر شول قصقە آرادەدە لياقتلى ولياقتسىز اون دورت آدم نىختىكە ارطووروب آلدىلر.

امو پلرناڭ سلسله نىبى اوشبو رو شچهدر

اميه

یدنجی فصل

دولت عباسیه

۱۳۲ - ۶۵۶

۱

§ ۳۱ - ابو العباس عبدالله سفاح، محمد اوغلی

۱۳۲ - ۱۳۶

عباسیلردن برنجی خلیفه عبدالله سفاح در، بونگ وقتندہ کمنگدہ بولسه امویلر یاغندہ ایدیکی بلنسه، طوتوب اولترلمشدر، امویلردن اوچ آلو قصدیلہ قللہ فی قدر کشیلرنی اولترتووی ہم آنلرغہ قارشى بولغان قاتیلقلری ایچون (سفاح) نامینی بیرگانلر. سفاح قان توگوچی دیمکدر. بونگ وقتندہده داخلی محاربهلر هم اختلاللر دوام ایتسهده جمله سینی باصدره آلمشدر. عبدالله سفاح شامنی طاشلاب (انبار) شهرینی پای تخت ایتمش و (هاشمیه) دیوب اسم بیرمشدر. دورت سنه خلیفه لک ایتدکن صوگره ۱۳۶ سنه هجریهده اوطوز یاشنده چچک خسته لغندن وفات اولمشدر.

۲

ابوجعفر منصور، محمد اوغلی

۱۳۶ - ۱۵۸

ابوجعفر منصور عبدالله سفاح ننگ بش یاش الوغ برادریدر، سفاحدن صوگره خلیفه بولدی. منصور اوزی غایت درجهده علم سویوچی واهالی آراسندک علوم و معارف طارالونی تلی طورغان بر کشی ایدی. هم شول اشینی فعلاده کورساندی؛ چونکه روم تلندہ علوم هم صناعت گه دائر معتبر کتابلرنی عریچه گه

ترجمه ايتنردى هم اوزى يا گادن بنا و پاي تخت ايتن يكي (۱) بغداد شهر نده الوغ مدرسه لر آچوب، عربلردن معلم لر يتشكانگه قدر روملردن، نسطور يلردن معلم لر كيتوردى. شونلرنگ ياردمى ايله افلاطون (۲) آرسطو (۳) اوقليد (۴) كى يونان فيلسوفلرينگ اثرلرى عربيجه گه ترجمه اولندى.

قصه سى عربلر آراسنك مدنيت و مهارفنگ اورليغى منصور زماننك سيبلدى و بغداد شهرى بردار الفنون حالينه كردى، بوجهتلردن قاراغانك منصور غيرتلى و اشلكلى خليفه ايدى، لکن بونگده تاريخينه قاراطايلر توشوره طورغان اشلىرى يوق توگل مثلا: خليفه لکننگ امويلر قولندن عباسيلرغه كوچووينه ايلگ زور خدمتى تيگان ابو مسلم خراسانى نى اوزينگ كوچپيلىگى آرقاسنك اولتورتوى هم امام اعظم ابوحنيفه حضرتلرينه قاضيلقنى تكليف ايتوبك، مشاراليه حضرتلرى قبول قيلمديغندن آننگ آرقاسينه يوزكره قاچى صوقدروب و حبس خانه گه يابدروب شهيد ايتنردى كى اشلىرى قولنده بولغان اقتدارنى سوء استعمال ايتويدر. منصور بيكرمى ايكى سنه خليفه لك ايتوب، هجرتدن ۱۵۸ نچى سنه ده آلتمش اوچ ياشنده وفات بولدى.

۳

§ ۳۲ - محمد المهدى، منصور اوغلى

۱۵۸ - ۱۶۹

منصوردن صوگره اوغلى محمد خليفه بولدى، اون سنه دن آرتغراق مدت خليفه لك

(۱) خليفه ابو جعفر منصور: بغدادنى بنا ايتدوگه ۴۵۵ نچى سنه هجر يده باشلاب، ۴۹۱ ده اكمال ايله مقر حكومت اتخاد ايتدى. (قاموس الاعلام)

(۲) افلاطون قبل الميلاد ۴۳۰ سنه ده طوغوب، ۳۴۸ سنه الكك سيكسان ايكى ياشنده وفات بولمش مشهور بر حكيم در.

(۳) آرسطو ميلاددن ۳۸۴ سنه اول طوغوب ۳۲۲ سنه الكك بيكرمى آلتن ياشنده وفات بولمش بر فيلسوفدر.

(۴) اوقليد يونان حكياسندن مشهور بر حكيم در، ميلاددن ۴۰۰ سنه اول يوناننگ (مغاره) مملكتنده طوغوشدر، سقراطنگ شاگرديدر. (قاموس الاعلام)

ايتديكى زماننده آرتق بر مشهور اشى بولماسه ده بو آدم اوزى تقوى، ديندار، قصهسى امويلردن عمر بن عبدالعزیز كيك بر كشى ايدى، شول جهتلردن ماقتالورغه يارى. حمكدار اولغاچك حبس خانهلرنى آچدروب آنندن محبوسلرنى آزاد ايتدى.

بونك زماننده خراسانده (مقنع) اسملى بر كشى طرفندن بر مذهب قورولغان ايدى، شوگا قارشى عسكركونردى، باشك عسكرك مقنعنك طرفدارلرينه قارشى طورا آلدى جيكلسه لده صوكره بارينى جيكوب مقنعنى قتل ومنهبلرينى محو ايتديلر.

عباسيلرنك شوندى بلالرا ايله جفالنك قارى وقتنى فرصت بلوب روملرده بر طرفندن بورچى باشلاغانلر ايدى، لكن مهدينك اوغلى هارون الرشيدنك قومانداسيله كوندرلگان عسكرك آنلرنى ده تيز باصدى و روملرنى خراج تولارگه مجبور ايتدى. محمد المهدي قرق اوچ ياشنده ۱۶۹ نچى سنهده وفات بولدى. ويرينه الوغ اوغلى موسى الهادى خليفه بولدى، لكن بر يلده اوچ آى قدرگنه خليفه لك ايتوب يكرمى بش ياشنده، هجرتدن ۱۷۰ نچى سنهده وفات ايتدى. ديمك عباسيلردن دورتچى خليفه موسى الهادى محمد المهدي اوغلى ايدى.

۵

§ ۳۳ - هارون الرشيد، المهدي اوغلى

۱۷۰ - ۱۹۳

موسى الهادى دن صوكره برادرى هارون الرشيد تختكه اوپوردى. هارون الرشيد غايت درجهده عقللى هم اشلكلى كشيدير، عباسيه دولتينك ايك پارلاق وقتى هارون هم اوغللرى الامين، المأمون زمانلرى ايدى. هارون استانبول قيصرلرى اوستينه نيچه قات يوردى همه سنه آنلرنى مغلوب ايتدى. بو وقتلرده آوروپاليلر جهالت سازلقنده تمام باطوب ياتلر ايدى، اما عربلر كوندن كون آلفه بارمقده ايديلر، هيئت، علوم رياضيه و باشقه بيك زور

کشفیات عربلر طرفندن میدانغه کیلدی، صناعت نفسیه هم غایت ترقی ایتمش ایدی، هارون فرانسه کارولی (شارلمان) ایله دوست بولدیغندن آگا صوغا طورغان بر ساعت هدیه ایتمش ایدی، عربلر طرفندن اشلانگان شول ساعت، آوروپالیلرنی عجبکه قالدردی، آنلر شول ساعتنی سحر یاردمیله یوری دیگان فکرگه قدر باردیلر.

هارون اوزینگ اشنده غایت پخته هم تدبیرلی ایدی، حتی وزیرلی مشهور جعفر برمکی ایله قیافتینی آلدروب، شهر آراسینه چغوب یورور هم خلق آراسنده بولغان نامعقول اشلرنی تیکشور ایدی، بونگله برابر اوزی تقوی هم عابد بر ذات ایدی.

شمالی آفریقاده غی (بنی اغلب) حکومتی (بیانی آله کیله چاک) هارون زماننده ظهور ایتدی.

هارون شرقه سفر ایتدکنده خراسانده (طوس) شهرنده ۱۹۳ نچی سنه هجریه ده یکرمی اوج سنه خلیفه لک ایتدکن صوگزه قرق بش یاشندک وفات بولدی.

۶

محمد الءمین، هارون اوغلی

۱۹۸ - ۱۹۳

هارون الرشید وفات ایتدیکی وقتنده قیلدیغی وصیتی بو نیچه الءمین خلیفه و برادری المءمون ولی عهد ایتوب قویلمش ایدی، لکن بو ایکی برادرنگ آراسنده خصوصی نزاع و طاوشلر چقدی، نهایت بو طاوش زورایوب بر برینه طرفدارلر جیوب محاربه گه قدر باردیلر، شول محاربه لرننگ برسنده دورت یل سیکز آی خلیفه لکی بعدنده الءمین قتل اولنوب خلیفه لک بتونلابی برادری المءمون هارون الرشید اوغلینه قالدی، سنه هجریه (۱۹۸).

۷

§ ۳۴ - عبد الله المأمون، هارون اوغلى

۱۹۸ - ۲۱۸

برادرى الامين دن سوڭره المأمون خليفه بولدى، بو آدم اوزى غايت درجه ده عالم وفاضل ايدى هم علوم و معارفنىڭ مجى ايدى، بتون قوتىنى علوم و معارف اوغرىنه صرف ايتتى، المأمون سياسى اشلىرى قاراودن بېتەر، اوز سراينه علما و حكمانى جيوب، علوم و معارف حقتده مذاكره ايتەر، قلله نيلر كشف قىلورغه طرشور ايدى، بونىڭ زماننده و بونىڭ مجلسلارنده ارضنىڭ كرهلكى كشف اولندى و ارضنىڭ حجمى (كوله مى) تخمين اولندى. و بونىڭ زماننده (محمد بن موسى) نام بر عالم طرفندن علم جبرنىڭ توب قاعدلرى ميدانغه قويلدى (۱)، بىك كوب ايسكى اثرلر عربچه گه ترجمه اولندى.

المأموننىڭ بتون غيرتىنى علوم و معارف يولىنه صرف ايتووندىن هم مملكتنىڭ سياسى اشلىرىنى بورد قاراموندىن علويلر استفاده ايتكىچى بولوب اختلال گه باشلاغانلر ايدى، لکن عقللى المأمون مسئلهنى بورد قانسزغنه حل قىلا بلىدى، شول روشچه كه علويلردن ايك نفوذلى كشى بولغان (امام على رضا) نى اوزينه كىاوهم ولى عهد قىلدى و بونىڭ ايله بتون فتنه باصلدى. لکن المأموندىن لك وفات ايتدى كندى آننىڭ يرينه خليفه بولا آلمادى.

المأمون هجرتدن ۲۱۸ نچى سنه ده قرق سىكز ياشنده، يكرمى يلكن آرتغراق مدت خليفه لك ايتدىكى بعدنده طرسوسده وفات ايتتى، اورزىنه برادرى المعتمم بالله محمد بن هارون خليفه بولدى.

(۱) محمد بن موسى جىناپلرىنىڭ علم جبرده تاليف ايتدىكى كىتاب، اينگلىز مستشرقلردن موسيو (روزن) طرفندن اينگلىزچه گه ترجمه ايتولوب ۱۸۳۱ نچى يلك عربچه سى ايله برگه لوندون شهرنده طبع اولندى. علم جبرده بوندىن باشقه ابو عبد الله الخوارزى جىناپلرى طرفندن تاليف ايتولگان كىتاب لاتىنچه گه ترجمه ايتولوب غرب قوملرى آراسىنه تاراتولدى. (قاموس الاعلام)

۸

§ ۳۵ - المعتصم بالله محمد، هارون اوغلی

۲۱۸ - ۲۲۷

محمد بن هارون عربلردن عبارت بولغان عسکرندہ اختلال هم قارشیلیق علامتلی کوردیکندن صوگره، آنلرنی باصو هم آنلرغه احتیاجنی بترو فرضیه اورتا آزیادن بر نیچه میڭ ترککر کیتورتوب، شونلرنی تعلیم ایتوب اوزینه صافچی عسکر یاصادی هم آنلرغه امیر الامراء نامنده باش کاماندیرلر قویدی، لکن آنلر ایلهده اش اوگمادی، چونکه آنلر اوزلری تام استقلالیت کسبینه باشلادیلر، حتی خلیفه لکننگ باری اسمیگنه قالدی. بناءً علیه عباسیه دولتیننگ انقراضغه باشلاوینی معتصم زمانندن قارارغه یاریدر.

معتصم بالله ننگ کیتوردیکی عسکرلری بغدادقه صیما دقندن یا که طفزلادیقندن، بغداد اهالیسی خلیفه گه شکایت ایتدیلر. خلیفه ده عسکرلرنی بغداددن یراقه توکل سامرا شهرینه کوچردی، بیک ایسکی زمانلردن پیرلی کیلگان بوشهرنی یاگادن تعمیر و بنا ایتدردی، حتی بغدادنی طاشلاب شول شهرنی پایتخت اتخاذا ایتدی. شهر مذکورگه «سرم رأی» دیوب اسم بیردی، کورگان کشی سوینور دیمکدر. معتصمدن صوگره واثق، متوکل، منتصر، مستعین، مهتدی، ومعتمد زمانلرننگ اوشبو شهر پایتخت ایدی وهر برخلیفه تزیین و تعمیر ایته ایته شول کچک شهرنی گوزل بر باقچه حالینه کیتورگانلر ایدی. المعتصم بالله محمد بن هارون ۲۲۷ سنه هجریه ده وفات ایتدی. بوننگ تاریخنده فلله نیچه سیگزلر طوغری کیلووی قزقلی بر اشدر شول روشچه که:

محمد بن هارون اوزی هارون الرشید ننگ سیگزنچی اوغلی هم خلفای عباسیه دن سیگزنچی سی، سیگز سنه، سیگز آی، سیگز کون خلیفه لک ایتدی، سیگز اوغلی، سیگز قزی بولدی، خلیفه لک قیلدیغی مدتک سیگز شهر فتح ایتدی. بوننگ تاریخنده فلله نیچه سیگزلر تصادفی ایتدکندن عربلر اوزینه (مثنی) دیوب لقب بیرگانلر.

§ ۳۶ - الواثق بالله هارون، معتصم اوغلى

۲۲۷ - ۲۳۲

معتصم بالله ننگ اورنيته اوغلى واثق بالله خليفه بولدى. لکن بتون قوت اناكسى زمانده قورولوب قالغان مخصوص عسکرلر هم آنلرننگ امير الامرا لرى انده بولدېغىدىن واثق بالله بارى رسما گنه خليفه طانلدى هم بوندىن سوگره كىلگن خليفه لرده شول حالده بولدىلر.

امير الامرا لى تمام اوز باشلرينه اش كوره باشلادىلر، حتى اوزلرينه مخصوص تاج و تخت لرى بار ايدى، خليفه لى اسملى ايله آنلرننگ ده اسملى خطبه لرده او قولور ايدى. عسكرننگ ايچىدىن بعضىلىرى امير الامرا بولمىنى دعوا ايتوب هر برسيله صوغشورلر، بوش يرگه قان توگارلر ايدى، غالب بولغانىنى خليفه لى تصديق ايتير ايدى. شول روشچە اشلى دوام ايتوب بارا طورغاچ عباسىلرننگ قولدىن سوريه عراق طرفلرندىن باشقە يرلر همه سى (طوائف ملوك گه، يعنى) واق واق حكومتلر قولينه كيتوب بتدى.

واثق بالله بش سنه طوقز آي مدت خليفه لك ايتدىكدىن سوگره ۲۳۲ نچى سنه ده اوتوز ايكى ياشنده وفات بولدى.

المتوكل على الله جعفر، معتصم بالله اوغلى

۲۳۲ - ۲۴۷

بوننگ زماننده نارنجچه اهميتلى برواقه ده بوق ديورلكىدر، تقايس شهورى عربلر طرفدىن محاصره اولنوى، انطاكيه شهريننگ زلزله ايله خراب بولووى بوننگ زماننده در. هجرتدىن ۲۴۸ سنه ده، قرق ياشنده، اون بش سنه قدر خليفه لك ايتدىكدىن سوگره وفات بولدى.

۱۱

المنتصر بالله محمد، متوکل اوغلی

۲۴۷-۲۴۸

بو کشی باری آلتی آی قدرگنه تختنه او طوروب، یکریمی دورت یاشنده وفات ایتدی، تاریخه یازلورلق هیچ بر اش یوقدر.

۱۲

المستعین بالله احمد، معتصم بالله اوغلی

۲۴۸-۲۵۲

مستعین اوچ سنه طوقز آی قدر خلیفه لك ایتدکن صوگره، خلیف معتز بالله بیعت ایتدکلرندن مستعین مجبوراً خلیفه لکنی طاشلادی هم اوزیده آگا بیعت بپردی.

۱۳

§۳۷- المعتز بالله محمد، متوکل اوغلی

۲۵۲-۲۵۵

بو کشی باشده تدبیرلی هم مرحمتلی، اخلاقلی بر کشی ایدی، لکن صوگره اخلاقینی بوزوب ذوق صفا ایله وقتینی اونکاره باشلادی، اوچ سنه قدر خلیفه لك ایتدکن صوگره یکریمی دورت یاشنده وفات بولدی.

۱۴

المهتدی بالله محمد، واثق اوغلی

۲۵۵-۲۵۶

بوده کورکام خلقلی هم تقوی کشی ایدی، اون بر آی قدر مدت خلیفه لك ایتوب ۲۵۶ نجی سنهده، اوتوز سبگز یاشنده دنیادن کوچدی.

۱۵

المعتمد علی الله احمد، متوکل اوغلی

۲۵۶ - ۲۷۹

بوکشی یکرمی اوچ سنه قدر مدت خلیفه لک ایتدی ایسه ده دولت عباسیه ننگ انقراضه طابا طوتدیغی یولینه بیتاکی بولووندن باشقه هیچ بر اشی یوقدر، زماننده مصرده احمد بن طولون تام استقلالیت اعلان ایتدی، ۲۵۸ سنه هجریه ایدی.

خلاصه کلام کیرهک بوننگ زمانندک، کیرهک بوندن ولکده گی آراز مدتلی خلیفه لر زمانندک ممالک اسلامیه ننگ هر طرفندک واق واق حکومت لر ظهور ایتمکده ودولت عباسیه کوندن کون کچرایمکده و بته بارمقده ایدی. معتمد علی الله ۲۷۹ نجی سنه ده ایملی یاشنده وفات بولدی.

۱۶

المعتضد بالله احمد، موفق اوغلی

۲۷۹ - ۲۸۹

بو ذات اون سنه خلیفه لک ایتدی، اشنده تدبیرلی هم بهادر کشی ایدی، امیر الامراء لر غده اوزینی خلیفه ایتوب طانوته آلدی. هم فسادچیلرینی بتردی، اختلال و فسادچیلر غه قارشلی شول قدر قاتیلر قیلدی که اوزینه (سفاح ثانی) لقبینی بیردیلر. معتضد سامرانی طاشلاب بغدادقه قایتدی و بغدادنی یاگادن پایتخت ایتدی.

خلیفه لک که چقدغی زماننده خزینه ده هیچ بر پاره یوق دیورلک ایکن، معتضد اوزیننگ اقتصادی، کورکام اداره سی ایله بیت المال ننگ خزینه سیننی آلتون ایله طوتوردی. بوننگ زماننده ۲۸۷ نجی سنه ده ماوراء النهرده اسماعیل بن احمد سامانی طرفندن (بنی سامان دولتی) تأسیس اولندی.

اون سنه قدر حكومت ايتدكنن صوگره اوز اختياري ايله خليفه لسكني اوغلي مكنتي گه طابشردى.

١٧

٣٨٩ - المکتفی بالله علی، معتضد اوغلی

٢٨٩ - ٢٩٥

بوده آتاسى ككبك اشلىكى ذات ايدى، معتمد زماننده مصرده تشكيل اولنگان (بنى طولون) حكومتى اوزرينه عسكر كوندروب بنى طولون سلاله سيني تمام بتردى، مصرنى ياگادن دولت عباسيه گه قايتاردى. كوندرلگان عسكر قلله نى قدرلى غنيمت ماللر آلوب قايتدبلر.
مكتفى آلتى سنه يدى آى مدت خليفه لك ايتوب اونوز بر ياشنده ترك دنيا قبلدى.

١٨

المقتدر بالله جعفر، معتضد اوغلی

٢٩٥ - ٣٢٥

مقتدر بالله مكنتى ننگ قوند اشيدر، اون اوچ ياشنده خليفه لك گه چقدى، بالغ بولغانجه، حكومت اشلرينى انكاسى قارار ايدى.
مقتدر ننگ بو قدر ياشلى خليفه بولووينه بغدادده خلق آراسنده اختلاف وافتراق ظهور ايتوب، مقتدرنى توشروب اورنينه (راضى بالله) نى قويدبلر، لکن بوبارى يكرمى دورت ساعت قدر گنه خليفه لك ايتوب وفات اولديغندن ينه مقتدر گه بيعت ببردبلر.

٣١٧ نچى سنه ده ينه خلق اختلاف ايتوب مقتدرنى ايكنچى كره توشروب

يرينه (قاھر بالله) نى قويديلر. بىك آز مدت ايجنده آنيك توشروب اوچىچى مرتبه مقتدرگه بيعت بيردیلر.

مقتدر يكرمى دورت سنه اون بر آى مدت خليفه لك ايتوب اوطوز سيكز ياشنده دنيادن كېچى.

۱۹

القاھر بالله محمد، معتضد اوغلى

۳۲۲ — ۳۲۰

المقتدر بالله جعفر اولگانندن سوگره برادرى القاھر بالله محمد خليفه بولدى، بو كشى ظالم هم قان توگوچى ايدى، مدت خلافتى بىك آزدر، خليفه لككه چقدقن سوگره بارى بر يل يارم قدرگنه تختده اوطوروب، سوگره الراضى بالله محمدكه طابشردى، بوندىن سوگره اون آلتى سنه قدر طوروب وفات بولدى.

۲۰

§ ۳۹ — الراضى بالله محمد، مقتدر اوغلى

۳۲۹ — ۳۲۲

الراضى بالله خليفه اولدى زمانده دولت اسلاميه كوندىن كون ضعيلانمك، كوندىن كون آرتقه طابا بارمقن. امير الامراءلرده امور ادارهنى همان چوالتمقن ايديلر. امير الامراءلر الراضى بالله محمددىن امير الامراءلقتنك آتادن بالاغه ميراث بولوب كيلووينه فرمان چقارتدیلر.

الراضى بالله محمد ىدى سنه قدر خليفه لك ايتدىكون سوگره ۳۲۹ سنه هجر يهده اوطوز ايكي ياشنده وفات بولدى.

۲۱

المقتدى بالله ابراهيم، مقتدر اوغلى

۳۳۳ — ۳۲۹

مقتدى بالله برادرى يرينه خليفه بولدى، بونك زماننده غايت زور آچلق

بولوب بغداينك بۇدى اون بش سومغه قدرلى كوتارلىدى، زمانندە امير الامرا لىر آراسندە نزاغ لىر چىدى. مقتى نك دورت سنە قدر مدت خلافتى شول نزاغ لىرى قاراب حكىم ايتوايله اوتدى، ۳۳۳ سنە هجر يەدە خليفە لىكىنى مستكى بالله غە طاشلادى. بوندىن سوڭرە يىنە يكرمى دورت سنە قدر ياشاب، ۳۵۷ سنە دە وفات بولدى.

۲۲

المستكى بالله عبد الله، مكتمى بالله على اوغلى

۳۳۳ — ۳۳۴

بودە بر يىل يارم قدر گنە مدت خليفە لك ايتدى، بونك زمانندە دولت عباسيە نك ضعيفلانووى طاغين آغە طابا بارودن باشقە آرتق بر اش بولمادى. آل بويەدن معز الدولة احمد اسملى بر كشى بغداقە كيلوب امير الامرا لىنى كوچ وقوت ايله اوزينە آلدى وبوندىن سوڭرە يوز يىل قدر مدت، يعنى ۴۳۲ سنە هجر يەدە ساچوقىلردن طغرل بك گە قدرلى امير الامرا لىق آل بويەدن بولغان كشىلردە قالدى، خطبە لردە آنلرنك اسملى او قولا وتون اشلىر آنلر دىگانچە بولا ايدى. طغرل بكن باشلاب دولت عباسيە نك انقراضينە قدرلى امير الامرا لىق ساچوقىلرغە كوچدى. بو وقتلردە عباسيە خليفە لرى بارى اسمە گنە بولوب امور اداره بتونلاي امير الامرا لىر قولندە ايدى. مستكى بالله خليفە لىكىنى مطيع بالله غە طاشلادىقن سوڭرە، دورت سنە قدر طوروب ۳۳۸ سنە هجر يەدە دنيا دن كوچدى.

۲۳

§ ۴۵ — المطيع لامر الله فضل، مقتدر اوغلى

۳۳۴ — ۳۶۳

مطيع زمانندە روملر دولت اسلاميە گە هجوم ايتوب، چىكلردە بولغان بايتاق

اورنلر فی آلدیلر، حتی دیار بکر هم سوریه‌گه قدر کیلدیلر، مطیع بونلر ایله کوره‌شودن عاجز قالدی و اوزی غایت ضعیفلندی، نهایت اوغلی الطایع بالله‌غہ خلیفه‌لکنی طابشردی، یکرمی طوقز سنه قدر خلیفه‌لک ایتدی و دولت عباسیه‌نک انقراضینی آکلاب، بونک ایچون ایچی بوشه هم شوگا قارش طرشه‌ایدی، لکن نیچه بووندن بیرلی اعتبارسز هم بوزولوب کیلگان بر اشنی یالگز بر اوزی اصلاح ایتودن عاجز ایدی. بونک زماننده مهز الدوله وفات بولوب بیرینه اوغلی عز الدوله امیر الامراء بولدی.

مطیع بالله خلیفه‌لکنی اوغلینه طابشردقدن سوگره، ایکی آی قدر عمر سوروب ۳۶۳ نجی سنه‌ده وفات بولدی.

۲۴

الطایع بالله عبد الکریم، مطیع اوغلی

۳۶۳ - ۳۸۱

بوکشی اون سیگز سنه قدر مدت خلیفه‌لک ایتدی، باشقه خلیفه‌لر زمانی کبی بونک زماننده دولت عباسیه‌نک ترقی و قوتلانوینه دایر هیچ بر اش کورنمیدی، اوزی سلامت اولدیغی حالده خلیفه‌لک قولندن آلتوب القادر بالله‌غہ طابشردی، بوندن سوگره اون ایکی سنه قدر عمر سوروب، آلتمش طوقز یاشندک وفات بولدی.

۲۵

القادر بالله احمد، ابراهیم اوغلی

۳۸۱ - ۴۲۲

بوذات قرق بر سنه قدر خلیفه‌لک ایتوب ۴۲۲ سنه‌سنده سیکسان آلتی یاشندک وفات بولدی، عباسیلر آراسنده ایگ اوزاق یاشاغان بو ایدی. اوزی تقوی هم مرحمتلی کشی ایدی، لکن پادشاه و خلیفه بولوغه صلاحیتی برده یوق ایدی.

شول قدر اوزون مدت خليفه لك ايتدىكى زمانده هېچ بر اش اشلى آلمادى. اوزندن سوڭره اوغلى خليفه بولدى.

٢٦

٤١٩ - القائم بامر الله عبدالله، قادر اوغلى

٤٢٢ - ٤٦٧

بوده انكاسى كىبى بىك اوزون مدت خليفه لك ايتدى. زماننده سنيلر ايله شيعيلر آراسنده چقغان نزاعلر و محاربه لر باصدرلدى. ٢٢ نچى خليفه مستكفى بالله زماننده آل بويه دن احمد اسملى كشى امير الامراء لىقى آلمش ايدى. اوشبو قائم بالله زماننده امير الامراء لىقى آل بويه نىڭ ايك سوڭى ملك الرحيم دن آلتوب ساچوقيلردن بولغان طغرل بك گه كوچدى.

طغرل بك خليفه نىڭ قولىنى اوپدى، اوزى خليفه نىڭ قزىنى آلوب آگا كىاو بولدى. بوندىن سوڭره دولت عباسيه نىڭ انقراضينه قدرلى امير الامراء لىقى ساچوقيلر نىده قالدى.

قائم قرق دورت سنه دن آرتقراق مدت خليفه لك ايتوب، ٤٧٣ سنه ده يتمش آلتى ياشنده وفات بولدى، بونىڭ اورىنه قائم نىڭ اوغلى مقتدى بالله خليفه بولدى.

٢٧

المقتدى بالله عبدالله، محمد بن قائم اوغلى

٤٦٧ - ٤٨٧

مقتدى بالله باباسى قائم يرينه خليفه بولدى، يكرمى سنه خليفه لك ايتدى، اوزى غيرتلى هم عدالتلى كشى ايدى. اوزندن انكه خطبه لارده خليفه لرنىڭ اسمى ايله بىرلكده امير الامراء لرنىڭ ده اسملى او قولا ايدى، مقتدى خطبه دن

امیرالامراء نك اسمينى توشروب، يالگن اوزاسمينه گنه اوقنورغه موفق بولدى. ۴۷۸ سنهده اونوز سيگز ياشنك كيسه كدن وفات بولدى. اورنينه اوغلى مستظهر خليفه بولدى.

۲۸

المستظهر بالله احمد، مقتدى اوغلى

۴۸۷ - ۵۱۲

مستظهر بالله يكرمى بش يىل يارم مدت خليفه لك ايتدى. زمانده اهل صليب (۱) ممالك اسلاميه گه هجوم ايتوب؛ رها، انطاكبه و قدس شريفنى آلديلر. (امام غزالي) حضرتلرى مستظهر بالله عصرينك مشاهيرند ندر. مستظهر قرق ايكى ياشنده وفات بولدى.

۲۹

المسترشد بالله فضل، مستظهر اوغلى

۵۱۲ - ۵۲۹

مستظهر اولگاندن صوگره اوغلى مسترشد گه بيعت ايتديلر. زمان خلافتنه ساچوقيلردن سلطان مسعوددن كوردىكى اذا و جفالرغه مبنى مهاربه اعلان ايتدى، لكن بو مهاربهده ساچوقيلر غالب بولديلر، خليفه هم اسير ايتولدى. مسترشد اون يىلى سنه ايكى آى مدت خليفه لك ايتدى، سلطان مسعودنك حكى آستنه اسير بولدى يىقى زمانك قرق اوچ ياشنك، ۵۲۹ سنه هجر يهده وفات بولدى.

۳۰

الراشد بالله منصور، مسترشد اوغلى

۵۲۹ - ۵۳۰

مسترشد اولگاندن صوگره اوغلى راشد گه بيعت ايتديلر، ساچوقيلردن

(۱) اهل صليب مهاربه لرى حقنده مفصل معلومات آلدنه درج ايتلمشدر.

اوج آلو نينيله بوده آنلرغه قارشى مهاربه اعلان ايتدى. سلطان مسعود ساچوقى
عسكر ايله كيلوب بغدادنى ايللى كون محاصره ايتدكن صوگره قايتوب
كيتدى، لکن اوزاقده طورمادى ينه دن كيلوب محاصره قىلدى و بوسفر بغدادنى
ضبط ايتدى. بو وقتده خليفه موصل شهرنده بولد يغندن بونگ يرينه المقتدى
بالله خليفه ايتوب قويلدى.

راشد بالله موصل واصفهان طرفلرندن عسكر چيوب، بغدادقه كيلدىكى
وقتده يولده وفات بولدى.

٣١

§ ٤٢ - المقتدى بالله محمد، مستظهر اوغلى

٥٣٥ - ٥٥٥

بو ذات اوزى كوركام خلقلى هم عالم بر كشى ايدى. بونگ اوستينه
ينه غيرتلى هم اوستا ادارلى ايدى. دولت عباسيه نك قوتىنى آرتدروغه هم
اشنى وادارهنى يولغه صالحورغه طرشدى. دشمنلر يله بر قدر مهاربه لر ايتدى.
غالبده چقىدى، شولايدده بولسه ايسكىدن وئله نيچه بووندىن بيرلى ضعيفلار
كيلگان ويولندن چقان بر اشنى يولغه و ترتيب گه تمام قويوب يتكره آلمادى
يكرمى بش سنه خليفه لك ايتدكن صوگره، ٥٥٥ سنه هجر يده آلتمش آلتى
ياشنده وفات بولدى. اورنينه اوغلى مستنجد خليفه بولدى.

٣٢

المستنجد بالله يوسف، مقتدى اوغلى

٥٥٥ - ٥٦٦

مستنجدده انكاسى كيك شجاعلى بر ذات ايدى. اون بر سنه مدت
عدالتله خليفه لك ايتدى. زماننده بايتاق اختلاللر بولو اوستينه، قوتلى زلزله

وقوعسىلە شام طرفلارنىڭ بىك كۆپ تلفات و ضرر بولدى. مستنجد اوزىنىڭ غىبرىتى و ادارەسى آرقاسىدە دولت عباسىيەنى ساچوقىلارنىڭ نەزەردىن قوتقاروغە موفىق بولدى. ۵۶۶ سەنەدە قرق سىگىز ياشىدە وفات بولوب اورنىنە اوغلى مستنجد خليفە بولوب قالدى.

۳۳

المستنجد بالله حسن، مستنجد اوغلى

۵۶۶ - ۵۷۵

مستنجد دە انكاسى كىي دولت اشلىرىنى اصلاح ايتوگە طرشى. آفرىقانىڭ شىمالىدە و سوريەدە حكومت ايتكان فاطمىيون دولتى بونىڭ زمانىدە منقرض بولدى. مستنجد اندلس دولتىدىن باشقە ممالك اسلامىيەنىڭ بتونلاينە اوزىنى خليفە ايتوب طانوتە آلدى وەر يردە خطبەلەر مستنجد نامىنە او قوللا باشلادى. مصر وزيرى صلاح الدين ايوبى مصردە مستنجد نامىنە خطبە او قوتىردى. مستنجد طوقىز سەنەدەن آرتۇراق مدت خليفەلك ايتوب ھىجرىدىن ۵۷۵ نىچى سەنەدە او طوز طوقىز ياشىدە وفات بولدى.

۳۴

الناصر لدين الله احمد، مستنجد اوغلى

۵۷۵ - ۶۲۲

ناصر لدين الله اوزى عالم و فاضل بر كشى ايدى. حديثدن (روح العارفين) اسملى بر كىتاب مېدانغە كىتوردى. ناصر زمانىدە اندلس دولت امويەسىكە بتونلاي منقرض اولدىغىدىن، ناصر بتون اهل اسلامنىڭ خليفەسى بولوب طانولمىش ايدى. وبتون يردە خطبەلەر ناصر لدين الله نامىنە او قولدى.

بوزمانده اورتا آسياده الوغ پر دولت تشكيل اينكان خوارزم شاهلرنندن قطب الدين محمد ناصرلدين الله ننگ آچووينى كيتوردى. ناصرلدين الله ده خوارزم شاهينى تاديب ايتونى چنگيز خانندن اوتندى. ناصر ننگ بوياكلشوى، خوارزم دولتينىڭ مو بولووينه سبب بولدى.
ناصرلدين الله قرق آلتى سنه اون آي خليفه لك ايندككن صوگره ۶۲۲ سنه هجر يه ده وفات بولدى.

۳۵

§ ۳۴ - الظاهر بامر الله محمد، ناصرلدين الله اوغلى

۶۲۲ - ۶۲۳

ناصرلدين صوگره اوغلى ظاهر خليفه بولدى. بو وقت ده اورتا آسياده چنگيز عسكرى (تاتارلر) مهاربه ايتمكده ايديلر. ظاهر اوزى عمر بن عبدالعزيز كى عادل واورتالقه بولغان ناچارلقلارنى بئروگه طرشه طورغان كشى ايدى. لىكن مدت خلافتى بيك آز بولدى، ايللى ايكى ياشنده وفات ايتدى.

۳۶

المستنصر بالله منصور، ظاهر اوغلى

۶۲۳ - ۶۴۵

مستنصر كتاب مطالعه ايتونى بيك سوه ايدى، علوم و معارف محبى ايدى. بغي اده مدرسه مستنصر يه بنا ايتردى.

اوزينىڭ تدبيرى و تېوشلىسچه اداره قيله بلووى آرفاسنىك دولت اشلرينى طاغن بر كره يولغه سالورغه موفق بولدى. لىكن تمام انقراضه يول طوتمش بر مهاكت بونىڭ ايله گنه اميدلى بر حالده ترله آلمادى. مستنصر اون يدى سنه قدر مدت خليفه لك ايتدككن صوگره، هجرلندن ۶۴۵ نچى سنه ده ايللى بر ياشنده وفات بولدى.

المستعصم بالله عبد الله، مستنصر اوغلى و دولت

عباسيه نىڭ انقراضى

مستعصم بالله ۴۴۵ هجى سنهدن ۴۵۶ هجى سنهگه قدرلى اون آلتى يىل مدت خليفه لك ايتدى. خلفاي عباسيه نىڭ دشمنى بولغان (مؤيد الدين بن علقمى) نى اوزينه وزير ايتدى. ابن علقمى خلافت اسلاميه نى عباسيلاردن آلوب علويارگه بېرورگه بار كېك غيرتىنى صرف ايتە ايدى. شول مقصودينه ايرشوكه بر يول ياصامقچى بولوب، چىنگىز اوغلى هلاكونى بغداد اوستينه كىتوردى. خليفه عسكر يله قارشى چىقسە دە مغلوب بولدى.

صوگره ابن علقمى هلاكو حضورينه باروب اوزى ايچون امينلك صورادى. و خليفه حضورينه قايتىدىن صوگره هلاكو كېلىش و فكر نە اولد يىغىنى سويلادى. حتى هلاكو اوزى نىڭ قزىنى خليفه نىڭ اوغلىنه بېرە چكىنى وعدە ايتدى ديوب يالغانلادى.

مستعصم خليفه دە شوگا اوشانوب خلقى ايله برابر شەرنىڭ چىتېينه چىققان ايدى، لىكن جملەسى تاتارلرنىڭ قانچىدىن اوتدىلەر. بو وقتدە هلاكونىڭ توكدىكى قانلر، ايتدىكى وحشتلر ساناب بىرگوسزدر. هلاكو؛ منصور دوانقى، هارون، امين و مأمون زمانلردن بىرلى يازلوب و جىولوب كېلىگان حسابسز كوب كىتابلرنى و اسلام اثرلرنىڭ جملەسىنى يازدىردى و صوغە آندردى.

وشول صورتلە بغداددە دولت عباسيه بىتونلاي مەقرض بولدى. ۴۵۶

سنه هجر يە.

§ ۴۴ — مصرده دولت عباسيه

هلاكو بغدادنى ضبط ايتكەندە حبس خانەدە بولوب قىل عامدىن قورتلمش مستنصر بالله احمد اسملى بر كشى مصرغە قاچوب، اوزى نىڭ آل عباسدىن بولدىغىنى

ونسبيني اثبات ايتدى ومصرده حكومت اينكان (غلامان انرا كدن) دورتچى حكمدار ملك ظاهر بيبرس بونى قبول ايتدى، اسمينه آقچه صوقنردى وخطبه اوقوتدى. مصرده تأسيس ايتلگان خلافت عباسيه دن بوكشى برنجى سى بولى وبوندن صوگره ينه اون آلتى كشى خليفه لك ايتدیلر. لکن بونلر بارى اسمگه گنه قناعت ايتلر ایدی، مصرده خليفه لك ايتوچیلر اوشبولردر:

- ۱ — المستنصر بالله احمد، ۲ — الحاكم بأمر الله احمد، ۳ — المستنكى بالله سليمان، ۴ — الواثق بالله ابراهيم، ۵ — الحاكم بأمر الله احمد، ۶ — المعتض بالله ابو بكر، ۷ — المتوكل على الله محمد، ۸ — المعتصم بالله زكريا، ۹ — الواثق بالله عمر، ۱۰ — المستعين بالله عباس، ۱۱ — المعتض بالله داود، ۱۲ — المستنكى بالله سليمان، ۱۳ — القائم بأمر الله حمزه، ۱۴ — المستنجد بالله يوسف، ۱۵ — المتوكل على الله عبد العزيز، ۱۶ — المستمسك بالله يعقوب، ۱۷ — المتوكل على الله محمد.

۱۷ نچى خليفه المتوكل على الله خلافت اسلاميه نى سلاطين عثمانيه دن ياوز سلطان سليم خان حضرتار ينه طابشردیغندن خليفه لك عباسیلردن عثمانیلرغه کوچدی. هجرتدن ۲۳۹ نچى سنه ایدی. الان خليفه لك عثمانیلر التمه در.

سیکن نچى فصل

§ ۵۴ — اندلس دولت امویه سى وطوائف ملوك

۲۹۲ نچى سنه ده امویلردن ولید بن عبد الملک خلیفه زماننده طارق، موسی نام قهرمانلر طرفندن اسپانیا یارم آطه سى فتح اولندیغی بوقاریده یازلمش ایدی. فتح اولنگان کونندن اعتبارا بو یارم آطه دولت امویه نلک بر ولایتی حکمنده بولوب، امویه خلیفه لری طرفندن قولغان والیلر اداره ایتوله در ایدی. ۱۳۲ نچى سنه ده دولت امویه منقرض بولوب خلیفه لك عباسیلرغه کوچدی، بونکله برابر اسپانیا یارم آطه سینک اداره سى ده عباسیلر قولنده بولمق تیش ایکان، لکن اش آلای چقمادی، بلکه عباسیلردن اولگی خلیفه بولغان عبد الله سفاح زمانندن اوق اسپانیا ده اوز باشینه مستقل بر حکومت قورلدى، بو حکومت ایسه «اندلس دولت امویه سى» ديه آتالمقه در.

طوائف ملوك: عباسيلر زمانند اندلس دولتى قورلدىغى كىك آفرىقادە و آسيادە يىنە بر قدر واقى واقى حكومتلر مستقل اولارق قورلماشلر ايدى، بونلر تاريخ اصطلاحنچە «طوائف ملوك» ديوب آنالار. طوائف ملوكدن مشهورلرى بونلردر: بنى اغلب، فاطميون، دولت ايوبيە، مهاليك مجريە، بنى طاهر، بنى ليث، آل بُوَيَہ، ساچوقيلر، بنى سامان، آل سبكتكين، آنا بگلر، وغير يلردر.

§ ۶۴ — اسپانيا يارم آطه سينگ فتح ايتلاووى و آندە اندلس

دولت امويه سينگ باشلانويىنە قدر بولغان واقعه لر

امويلردن آلتىنجى خليفه وليد عبد الملك اوغلى زمانندە، آفرىقانگ شمال طرفلرى بحر مييط ساحللىرىنە قدرلى فتح اولونغان و اسلام دولتىنڭ بر ولايتى حكيمينە كىرگان ايدى. اول وقتندە آفرىقاغە كوندرلمش عسكرنڭ قوماندانى موسى بن نصير ايدى. موسى نڭ فكري؛ آفرىقا قارشوسىندە بولغان اسپانيا يارم آطه سينە چغوب آندن آروپا، مجارستان و استانبول آرقىلى شامغە كىلوب، قاچىنى خليفه نڭ تختينە آصمق ايدى. موسى شول فكرىنى وجودگە چغارو پلانلرىنى قوروب يوردىكى وقتك؛ سېتە شەرىنڭ باشلىغى «جوليانوس» اسپانياغە حكومت سورگان «غوت» قارولى رودرىك طرفندىن كوردىكى حقاترنڭ اوچىنى آلو اچچون سېتە شەرىنى عر بلرگە تابشراچغىنى موسى غە بلىردى. جوليانوسنڭ بو فكري موسى اچچون طاغنىك ياخشى بولدى. وبونڭ آرقاسىنڭ اسپانياغە چقا آلووينە تمام اوشاندى.

لكن جوليانوسنڭ سوزىنە بيگوك اوشانا آلمى ايدى. بر تورلى چيله ومكر بولو احتمالدىن صاقلانو اچچون اوّل طريف نامندە بر كشىنى بش يوز قدر عسكرايله قايتلرغە او طرتوب اول ياقنڭ احوالىنى بلوب كىلورگە كوندردى، آلردە بر قدر وقت اونكاج سلامت قايتدىلر و اول طرف احوالىنى تيوشلىسنىچە بلوب و آڭلاب كىلك يكلرىنى سويلادىلر.

صوڭرە ۹۲ نچى سنە ھجرىدە موسى «طارق بن زياد» نى باش ايتوب

بر نیچه میك عسكرا ایله اسپانیاهه كوندردی، طارق فوق العاده غیرتلی، عقللی و تدبیرلی بر كشی ایدی. عسكرا لیله برابر اسپانیا طو پراغینه آیاق باصقاچده، اوطروب کیلدیكلری كیمه لرنی یاندرروب عربلرنك كیری قایتو احتمالینی و آنلرنك شول خصوصده اویلاولرینی تمام كیمسیدی. و بوندن صوگوره عسكرینه قاراب «ای مجاهدلر! كوره سز حاضر آلتبیزده دشمن، آرتبیزده دیگزر، بزنك سلامتلكمز ایچون حاضر صوغشوب غالب بولودن باشقه هیچ بر چاره یوق» دیدی. و شول ساعت دن آلفه یوری باشلادیلر. و رودریك نك آلتمش میك قدر شوالیه عسكریله قارا فارشی کیلوب محاربه گه باشلادیلر. عربلر عمرلرنده ایلك برنجی اولارق بو قدر زور عسكركه فارشی کیلولری ایدی، محاربه نك اوچنچی كوندن طارق عسكرینك بوزولووینی، غیرتلی باصلا باشلاغانینی كوروب: «ای مسلمانلر! یا گلشه سز جهاد و شهیدلك آرتده نوگل آلتبیزده در، مونه میك قاراگز!» دیوب آتینی آلفه طابا قوالادی. عسكرده بونك آرتندن طاغن غیرتلانوب یوردیلر.

بوندن دورت كون صوگوره غوتلر تمام مغلوب بولدیلر، غوت قارولینك پایتختی بولغان «طلیطله» شهری و آنده قارولنك حسابسز كوب ماللری مسلمانلر قولینه كردی.

طارق، شهرنی آلدقن، محاربه طوقتادیقن صوگوره اسپانیا اهالیسینه تمام عدالت و ملایمت ایله حكم یورته باشلادی. هیچ بر كمنك مالینه و جانینه تیمیه چكینی و تیدر تیمیه چكینی اعلان ایتدی. و هیچ كمنك دینینه تیمیه چكینی، هر قایوسی دینلرنده هر و كلیسالرنده تلادیکلر نچه عبادت قیلورغه اختیارلی اولدیقلرینی بلیردی. شوندن صوگوره خلق ده طچلانیدیلر. عربلردن لاله نی قدر جفالر حتی قتل عام كوتو فكرنده بولغان غوتلر، عربلرنك بو حرکتلرینی كوروب اولزلینك اویلادیقلرینك بتونلای خلاقی چقدیغینی اویلاب بیك شادلانیدیلر.

اسپانیانك فتح اولونغان بو قسمی وقتیله و اندالرنك قولنده بولوب «واند الوزیه» یا ایسه «آند الوزیه» دیوب آتالمقده ایدی و شول سوزدن غلط ایتوب عربلر بو قطعه گه «اندلس» دیوب اسم بیردیلر.

طارق اوزينىڭ غالب بولدىغىنى واسپانيا فتح اولدىغىنى موسى بن نصيرغە بلدروب، آندن سوينچى آلمىچى بولدى. واقعا طارقنىڭ بو غيرتى بو اشى ايچون آگا زور اكرام ايتىمك وطارقنىڭ ايتدىكى غيرتىنى خليفهگە بلدىرمك، طارقنىڭ درجه سىنى كوتارمىك موسى بن نصيرنىڭ وجدنا فرض بر وظيفه سى ايدى. لىكن اش بالهكس چقىدى، آز بر مدتتە طارقنىڭ بو قدر زور اش كورساتووى موسىنىڭ كوئىچىلىغىنى كىتوردى. موسى اوزى كىلگانىگە قدر طارقنىڭ يىنەدن محاربهگە باشلاماوينى و آلغە تابا بر آدمم آطلاماوينى امر ايتىدى.

بر قدر مدت سوڭرە موسى دە يكرىمى مىك قدر عسكرايله اسپانياغە چغوب غرب طرفتەغى مملكت لرگە يوردى، پورتوغاليانى فتح ايتىدى، سويل ومريدا شەرلر ينى آلدى، شول يول ايله طليطلهگە كىلوب طارق ايله اوچراشدى. طارق موسىنى قارشى آلوب بىك زور تواضعلقنر كورساتىدى.

طليطله سرايندىن آلونغان غنىمەت ماللر ايچروسنە قىمتلى براوستەلدە بار ايدى، شول اوستەلنى موسىنىڭ سوراوينە كورە طارق آگا بىردى، لىكن موسى شول اوستەلنىڭ بر آياغىنىڭ كىملىكىنى صلئاوايتوب طارقنى اورنىدىن توشردى وحبس قىلدى. بونلرنىڭ آراسىندە بولغان بو واقعه خليفهگە ايشتولدى وهر ايكي سى شامغە چاقىرلوب يدىنچى خليفه سليمان عبدالملك اوغلى طرفىدىن حكم ايتىلدىلر. وهر ايكي سى جزاء كوردىلر. لىكن طارقنىڭ جزاء كورووى مطلقا حقسز ايدى. موسىنىڭ دە اسپانيانى فتح فكرىنى ايك اؤل چغاروچى وباشلاب طارقنى كوندروچى بر كشى بولووينى اعتبارغە آلغانا، خليفه طرفىدىن كوردىكى جزاننىڭ بىك قاتى بولووى طوغرى بر حكم توگل ايدى.

بوندىن سوڭرە اندلس قطعەسى امويلرنىڭ بر ولايتى حكىمىدە بولوب، خليفه لر طرفىدىن قويلغان والىلر طرفىدىن اداره قىلونه باشلادى: اؤل موسىنىڭ اوغلى عبدالعزىز والى بولدى. بو ذات عقللى وكوركام ادارلى بر كشى ايدى. انكاسى موسىنىڭ ايتدىكى ناچارلقنى دە قايلارغە طرشە ايدى. خلق آراسىندە نفوذى آرتتى، حتى خليفه سليمان عبدالملك اوغلىنى دە كونلاشردى. خليفهنىڭ

شول كوئچىلكى اوستينه، فاسق و مفسد بعض كشيلىرنىڭ شكايىتلىرىدە بولغاچ خليفه عبد العزىزنىڭ باشىنى كىسىدروب شامغه كىتورتتى. وحكم ايله حجازغه نفي اولنغان موسى بن نصيرغەدە شول باشى ارسال ايتتى.

عبد العزىزدن سوڭرە ايوب بن حبيب ناملى كشى والى بولدى. ايوب مركز ادارهنى آفريقاغه يقين ايتو ايچون قرطبه شهرينه كوچردى. وانلس ولايتىنى، الشرق، الغرب، الجوف، القبلة ناملىرىلە دورتكە آيردى. ايوبدن سوڭرە الحور و آندن سوڭرە السماح و آندن سوڭرە «امويه» تارىخىدە ذكر ايتلمش عبد الرحمن الغافقى ناملى كشيلىر والى بولدىلر. عبد الرحمن الغافقى غايت شجاع و تدبيرلى بر كشى ايدى، موسى بن نصيرنىڭ پلانىنى وجودگە چقارورغە طرشه ايدى و بونىڭ ايچون مصردن كوب عسكەر كىتورتوب صوغشقه باشلادى، فرانسه اوستينه يوروب يارتىسندن آرتق يرىنى آلدىلر، «طور» شهرينه قدر كىلىدىلر، لىكن بو وقتدە فرانسه امير الامراسى بولغان (شارل مارتل) نىڭ اداره سىنىگى خرىستىيان عسكرى «طور» شهرىنى صاقلارغە يتشىدىلر و مسلمانلارنى جىگدىلر، عبد الرحمن غافقى اوزىدە شهيد ايتتى.

بو صوغشدىن و بو جىگىلدون سوڭرە انلسندە طىچسزلىق باشلاندى، خلق (يوسف بن عبد الرحمن الفهرى) ناملى بر كشىنى والى ايتوب قويدىلر. يوسف دورت سنە قدر والى بولوب طورسەدە اوزىنىڭ تدبيرىز بر اشى آرقاسىدە خلق آراسىدە يىنە طىچسزلىق باشلاندى. يوسف شول اختلاللارنى باصدرو ايله شغلانساندە خلفاى امويه دن هشام نىڭ اوغلىنىڭ اوغلى عبد الرحمن عباسىلرنىڭ قاچىدىن قورنلوب اسپانياغه كىلوب چقىدى. و بوندىن سوڭرە شول ذات بر نچى حكمدار اولارق «انلس دولت امويهسى» تاسىس ايتتى.

انلس دولت امويهسى حكمدارلىرى

۴۷§ - عبد الرحمن، معاويه بن هشام اوغلى

۱۳۸-۱۷۱

امويه دولتى مەقرۇس بولوب، عباسىلرغە كىچىك كىن سوڭرە عباسىلر

امویلرنی، خصوصاً خلیفه لر نسلندن بولغان کیشیلرنی قاپچدن اوتکاروب طور دیلر. شول وقتده، اوننجی خلیفه هشام ننگ اوغلینینگ اوغلی عبدالرحمن آفریقاغه قاچدی. اسپانیاده اختلال اولدیغینی بلوب شول فرصتدن فائولنو نیتیهله سپته بوغازی آرقیلی آنه چیقدی. اسپانیا طوپراغینه آیاق باصقاچک اوزینه طرفدارلر طابدی و شونلر طرفندن حکمدار ایتوب سانالندی.

یوقاریده اسمی مذکور یوسف فهری بو واقعه نی سیزوب، اوغللری ایله برکک عبدالرحمن غه فارشی قوزغالوب قاراسده آخرنه مغلوب هم وفات بولدی. عباسی لردن المنصور، اندلس دولت امویه سیننگ قورلدیغینی ایشنکاج، بربریلردن عسکر جیبروب آفریقا والیسی معیث الدین نی باش ایتوب اسپانیاغه کوندردی، آنلرغه یوسف فهری ننگ بالالری ده قوشلوب محاربه ایتوگه قرار بیرمشلر ایدی. لکن حکمدار عبدالرحمن اولایوسف بالالری نی تأدیپ ایتدی، صوگره بربریلرنی اسپانیاغه کرتماسکه فارشی طور دی هم آنلرنی اسپانیا طوپراغینه آیاق باصدرمادی. بوندن صوگره ده بایتاق تجاوزلر و طنچسزقلر چقسده عبدالرحمن اوزیننگ تدبیری ایله بارنده باصدی. عبدالرحمن خارجی تجاوزلرنی بترکاندن، داخلی فتنه و طنچسزقلرنی باصقاندن صوگره، امورادارنی قاری باشلادی. اسمینه خطبه او قوتدی، آقچه صوقدردی. مملکتنی آلتی ولایت گه (گوبیرناغه) بولوب، هر ولایتنی منتظم بوللر ایله قرطبه غه یالقادی. ولایتلرنی دخی دورتهر اویازگه تقسیم ایتدی. ولایتلرگه والیلر، اویازلرگه مأمورلر تعیین ایتدی. تپوشلی اورنلرغه صویوللری آچدردی، قیولر قازتدی. هر یرده مسجیلهر، مدرسه لر، کتبخانه و خسته خانلر بنا ایتدردی.

قرطبه شهرنده، بوزمانه کلیسا بولغان، دنیاننگ ایگ زور و مزین بنالردن سانالا طورغان (جامع کبیر) نی بنا ایتدردی. زراعت و باغچه چیلقنی ترقی ایتدردی. الحاصل بو عبدالرحمن اسپانیا یارم آطه سیننی دنیاننگ ایگ گوزل بر قطعه سی یا صادی. اوطوز اوچ سنه حکومت ایتدکن صوگره اوغلی هشامنی ولی عهد تعیین ایتوب ۱۷۱ نچی سنه هجریه ده وفات بولدی.

۲

§ ۴۸ - هشام، عبدالرحمن اوغلى

۱۷۲ - ۱۸۵

عبدالرحمن اولگاندىن سوڭره اورنینه کچکنه اوغلى هشام حکمدار بولدى. هشامنىڭ عبداللە، سليمان اسملرندە ايکى برادرى بار ايدى، آنلر هشامنىڭ تختگە اوڭورويىنە كونلاشدىلر و بونىڭ آرقاسىدا طنچلق يوغالدى، طاغىن اختلال باشلاندى، لکن بو اختلال اوزاققە بارمادى، هشام اوزىنىڭ اوستا ادارەسى آرقاسىدە تىز باصدى و برادرلرىنى دە اطاعتكە مجبور قىلدى. هشام ايکى بولك عسکر حاضرلەپ برىنى آستوريە (۱) حکومتى اوستىنە، برىنى فرانسە اوستىنە كوندردى. آستوريە اوستىنە كىتكانى مغلوب بولمىدە فرانسەغە يورگان عسكىرى غالب بولدىلر هم بيك كوب غنىمت ماللر آلوب قايتدىلر.

هشام اوزى عالم وفاضل كشى ايدى هم مملكتىندە علوم و معارفنىڭ طارالويىنە بيك طرشە ايدى. زماننىڭ عرب نلى عموم اھالىنىڭ نلى بولو درجەسىنە كىلدى، خرىستىيانلر هم عربچە سويلرگە باشلادىلر، خرىستىيانلرنىڭ مقدس كتابلرى عربچەگە ترجمە ايتلدى. هشام سىكز سنەدن بر آز ارتغراق مدت حكومت ايتىدىكىن سوڭره ۱۸۵ نچى سنەدە وفات بولدى.

۳

حکم، هشام اوغلى

۱۸۵ - ۲۰۶

حکم تختكە اوڭورغاندىن سوڭره، يوقارىدە اسملىرى مذکور سليمان ايله عبداللە يىنە طاوش چغاردىلر. حکمدە بونلرغە قارشى محاربه آچدى، سليمان شول محاربهلردە قتل قىلدى، عبداللە ايسە فاسقە قاچدى. وشولوق وقتدە فرانسە

(۱) آستوريە حقندە مەلومات قاموس الاعلام جلد ۱، صحيفە ۱۸۸ دە.

قارولى مشهور شارلماننىڭ اوغلى لوي گەدە قارشى محاربه ايتىدىكى غالب بولىدىغان اوزىمە (مظفر) لقبىنى آلدى. لىكىن بوندىن سوڭرە اخلاقىنى بوزۇپ اھالىگە بىك زور جبر و ظلم لار قىلماشلادى، خلق اوزىدىن راضى بولمى باشلادىلار، حكەم دە خلقىنىڭ كوچىسىنى قووا باشلاو كىيى تدبىرسىز حركەت لەرگە كىرىدى. قوولغان كىشىلردىن بىكى مىڭ قىر خىلق فاس طرفىنە، آندىن مصرغە كىتوب بەدە اسكندىرىە شەرىنى ضبط ايتدىلار. سوڭرە كىرىد آتەسىنى آلدىلار، قندىە شەرىنى بنا ايتدىلار. و بوڭا طاغىن بىر قىر آتەلر قوشوب شوندىە ياڭدان بىر اسلام دولتى تشكىل ايتدىلار. عربلر كىرىد آتەسىنى (اقرىطس) دىوب آتىلار ايدى، قندىە شەرى عربلر طرفىدىن (خنىق) دىوب آتالمىش ايدى. حكەم آلتىمش ايكى سنە حكومت سوردىكىدىن سوڭرە ۲۰۶ تاريخ ھىجرىە وفات بولىدى.

۴

§ ۹۴ - ايكىنچى عبد الرحمن، حكەم اوغلى

۲۰۶ - ۲۳۷

عبد الرحمن اتكاسى زماندىە ولى عهد ايتوب بىلگولنگان ايدى، اتكاسىدىن سوڭرە تىختەكە اوطوروب اوطوز بىر سنە حكومت سوردى. بو ذات اندلس دە حكومت سوروچىلارنىڭ ايكى بىرىچى كىشىلرندىر. تىرە ياندىغى حكومتلر بونىڭ زماندىە تاچلق بىر ماسكە، تورلى ياقىدىن بەيلانورگە باشلانغانلر ايدى، لىكىن جملە سىنە غالب كىلدى. بونىڭ زماندىە بىك قوتلى آچلق بولغان ايدى، لىكىن اوزىنىڭ خزىنەسىنى بولغان ماللىرىنى طاراتوب اھالىنى آچلق ايله ھلاك بولدىن ساقلادى. بو چتە يورنواصولىنى ايكى اوّل بو ذات چقاردى، مملكتىنىڭ بىر چىتىدىن ايكى چىتىنە خىرلەشواصولىنى آچدى. بو ذات اوزى علوم و معارفنىڭ ايكى مەبلرىدىن ايدى. قىر تەبەگە ھەر طرفىدىن عالملر كىتوردى، خانەسندە ھەر وقت علمى مجلسلر ياسار ايدى، اوزىنىڭ اوغللىرىنى ايكى زور عالملردىن تىرىمە ايتىدروب، شول

زماننڭ حڪماسى جملە سندن باصادى. خانە سنده بوللاطورغان زور علمى مجلسلر دە اوغللىرى شول عصرنڭ ايڭ الوغ عالملىرى ايله مباحثە ايتەرلر ايدى. عبد الرحمن شونى كوروب شادلانور وشوندىن اوزى بىك زور لذت آلور ايدى. استانبول ايمپيراتورى عبد الرحمن ثانى نى عباسيلر ضررينە انفاقە دعوت ايتمش ايدى. عبد الرحمن شول تكليفنى رد ايتوب اوزينڭ عاليجنابلغىنى وحميت اسلاميه سىنى كورساتتى. عبد الرحمن ثانى ۲۳۷ سنە هجر يەدە آلتمش ايكى ياشندە وفات بولدى.

۵

محمد، عبد الرحمن اوغلى

۲۳۷ - ۲۷۲

محمد اوطوز دورت سنە حڪمدارلق ايتتى، لىكن زمانندە بىك كىوب راحتسىزلىكلر و طىچسىزلىقلر واقع بولدى. آچلىق، زلزله، وبا كىبى تورلى آفات برسى آرتندن برسى كىلوب طورو اوستينە خرىستىيان حڪومتلىرى برله شوب، قورىدىن وصول و تورلى طرفدىن هجوم ايتە باشلاديلر، عمر بن حفص اسمنك بر ياوز دخى بايتاق طىچسىزلىق بىردى، دشمنلر ايله اتفاق باصادى. لىكن محمدنڭ اوغلى منذر فوق العاده قهرمان بر يىكت ايدى، اوزينڭ تحت اداره سنده بولغان عسكەر ايله، آخرنده بتون دشمنلرغە غالب بولدى، دشمنلر طرفدىن ضبط اينلىگان شهلرلنڭ جملە سىنى قايتاروب آلدى خاھن عمرنى دە قتل ايتتى. محمد ۲۷۲ سنە هجر يەدە آلتمش بش ياشندە وفات بولدى.

۶

منذر، محمد اوغلى

۲۷۲ - ۲۷۵

قهرمانلق ايله مشهور بولغان منذرنڭ زمانى مذكور عمر بن حفصنڭ

اوغلی ایکنچی خائن غالب ایله صوغشوب اوتدی. غالب بربریلر، خریستیان و یهودیلردن مرکب عسکر ایله طلیطله شهرینی ضبط ایتدی. بونلک اوستینه مندر اوزی عسکر ایله چقدی، لکن محاصره وقتنده ۲۷۵ سنهده شهید ایتلدی.

۷

§ ۵۰ - برنچی عبدالله، محمد اوغلی

۲۷۵ - ۳۰۰

بو برنچی عبداللهنک یکرمی دورت یل یارم مدت حکمد اراق زمانی غایت درجهده طلیطسز اوتدی. غالب طلیطلهغه بیکک انقلاب کروب اوطوردی. حتی عبداللهنک اشبیلیهدهگی اوغلی محمدده اوز انکاسینه قارشى عصیان ایتوب مهاربهگه باشلادی و استقلال دعوا ایتدی. لکن آز زمان ایچنده وفات بولدی. مملکتنک هر یرنده اغتلال دوام ایته، والیرغه قدرلی استقلال دعوا قیلمقده ایدیلر. شول قدر چوالو اوستیمه چیتدن خریستیانلرده برله شوب هجوم ایتسهلر ایدی، اندلس دولتینک شول وقتدوق آخری بولاچق ایدی، لکن تدبیرلی حکمدار عبدالله خریستیان دولتلیریله دوستانه یاشی باشلادی. وشونک آرقاسندک آنلرنک هجومندن قورتلدی.

برنچی عبدالله اوزینک اوزنینه اوچنچی عبدالرحمن فی ولی عهد تعیین ایتوب ۳۰۰ تاریخ هجریده وفات بولدی.

۸

اوچنچی عبدالرحمن، محمد اوغلی

۳۰۰ - ۳۵۰

اندلس دولت امویه سینک ایلك شهور حکمدارلردن بولغان اوشبو اوچنچی عبدالرحمن یکرمی ایکی یاشنده تخنکه اوطوردی، اوزینه (امیر المؤمنین) عنوانی بیرلدی. بو کشیگه نیند ایگنه کورکام لقب بیرلسهده یرنه هم نیند ای اسمگه ده

لیاقتلی ایدی. ایکی اوج بووندن بیرلی جاییزلانوب وچو الووب کیلگان اندلس دولتی تختینه عبدالرحمن ثالث اوطوروی ایله، مملکتک داخلمده دوام ایتمکده بولغان ترتیبسزلکرنی بتروگه و امور اداره فی اصلاح قیلورغه کرشدی. اوز باشلرینه بر حکومت تشکیل ایتوب، طلیطله شهرینی پایتخت و مرکز اداره قیلغان ابن حفصلر، بونک زمانده حرکتکده باشلاب اسپانیانک ایکینگه بولنوبینی ده صور اغانلر ایدی، لکن امیر عبدالرحمن بونلر فی بیگ جیگلک ایله گنه ادبکه کیتوردی. اسپانیایی بولوب بیره سی یرگه قلیگی خافن لرنک قوللرندن طلیطله شهرینی ده قایناروب آلوب اوزلرینک ازارینی یوق ایتدی. آستوریه حکومتی ده مهاربه ایتارگه باشلاغان ایدی، لکن مغلوب بولدی و (سموره) قلعه سیننی بیرورگه مجبور بولدی. بوندن باشقه یینه خر بیستیان حکومت لرنک بر نیچه سی مهاربه گه باشلاسه لرده جمله سی مغلوب بولدیلر.

عبدالرحمن ثالث، زمانینی بویله واتی واتی حکومتلر ایله صوغشو برله گنده او تکارمایچه شولوق وقتک دولتنک مالیه جهتمک یاخشیلانو یینه، مملکتک صناعت، زراعت و تجارتک ترقی ایتووینه، علوم و معارفک تیوشلیسناچه طار الووینه ده طرشه ایدی. بناء علیه اسپانیا قطعه سی بونک زماننده دنیانک ایلک بای و ایلک مهمور بر مملکتی حالینه کرمش ایدی. اندلس فابریقه لرنده اشلانگان ماللر چیت شهرلرنک بازارلرنده ایلک معتبر ماللردن سانالور و ایلک قیمت بهالر ایله سانلور ایدی.

قرطبه شهرنده بنا ایتدردیکی (مدرسه طیبیه) آروپاده تأسیس ایتلگان طبی مکتبلرنک برنجی سی ایدی. آروپا مملکتلرندن قلاله فی قدر کشیلر کیلوب شونده اوقیلر ایدی. وهر سنه آروپا حکمدرلرندن وخر بیستیانلرنک الوغلرندن بر فی قدر ذاتلر دولانو ایچون قرطبه گه کیلرلر و مسلمانلردن کوردیکلری حرمت و التفاتلرغه عجبیلانوب کیتلر ایدی. قرطبه شهرنده گی بر کتبخانه ده آلتی یوز میلک جلد کتابلر بار ایدی. مملکتده بوندن باشقه یینه یتمش دن آرتق زور، زور کتبخانهلر آچلمش اولوب، مسلمان وخر بیستیانلغی

اصلا اعتبارغه آلونماينچه هر كمگه شول كتبخانه لرده گي كتابلردن استفاده اينارگه رخصت ايدى.

عبدالرحمن ثالث حضرتلرى ايللى سنه حكومت سوردى كىن سوگره ۳۵۰ نچى سنه هجر يده يتمش ايكي ياشنده وفات بولدى.

۹

§ ۵۱ - ايكنچى حكم، اوچنچى عبدالرحمن اوغلى

۳۶۵ - ۳۵۰

حكم، انگاسى زماننك مخصوص چاقرلغان معلملر طرفندن ترييه ايتلد كىنن، غايت درجه ده كوركام خلقللى وايڭ الوغ عالم، فاضل واديب لر جمله سننن سانالا طورغان بر كشى ايدى. بىناغ على هذا بوده امور اداره نى اتكاسى درجه سنك قارادى، علوم و معارف نك ترقى يينه خدمت ايدى، بونك زماننك خاتونلردن ده قلله نى قدر عالمه و شاعرلر، علوم رياضيه و علوم طبيع يه ده متخصصلر يتشى. تجارت، زراعت و صناعت بونك زماننك فوق العاده ترقى ايتد كىنن اندلس ده فقير كشى قالمادى، بتون خلق بايودى.

لكن اها ليده بايلىق آرتدى كى بونك ايله برابر سفاقت يوللر يك آچيلا باشلادى. حرام بولغان روشچه ذوق صفا و شرب خمر كى شريعتكه مخالف اشلر كورنه باشلادى. حكم بو نچارلقلرنى بىرو ايچون ده چاره لر ازله ب ايڭ اول اسپان ياده بولغان يوزم باقچلر ينى بوزدردى وياندردى، لك ن خلق همانده شول اشكى عادتلرنى طاشلاماينچه حتى آرتنره بارالر ايدى. بو وقت علوم و معارف، بايلىق جهتنن قاراغانده اندلس دولتينك ايڭ پارلاق زمانى بولسه ده اها لينك فسق، فساد و سفاقت يول ينه كرولرى جهتنن قاراغانده اندلس دولتينك انقراضغه يوز طوته باشلاونيدى شول زماننن صانارغه طوغرى كيله در.

حكم اون بش سنه حكم ارق ايتد كىن سوگره ۳۶۵ نچى سنه ده آلتمش ايكي ياشنده وفات بولدى.

١٥

§ ٥٢ - ايكنچى هشام، ايكنچى حكم اوغلى

٣٦٦ - ٤٥٣

هشام اون بر ياشنده ايكان انكاسى اورنبنه تختكه اوطوردى. امور ادارهنى انكاسى صبيحه قارار ايدى. صبيحه غايت درجهده عقللى، حسن ادارهلى عالمه و كامله برخاتون ايدى. اش باشينه كشيلىر تعيين ايتوده گى مهارتى فوق العاده ايدى. اوغلى هشام صبي عقلسىز ولدانند نفسانيه دن باشقه هيچ بر نرسه بلمز بر كشي ايدى. شولايديه بولسه صبيحه اوزينلنك كوركام ادارهسى ايله اندلس دولتينلنك حكمدار فاميني آلوچيسى لياقتسىز و عقلسىز بر كشي اولديغىنى ياشره آلدى. اوزى سلامت ايكان وزيرى محمد المنصور، منصوردن سوكره اوغلى عبد الملك ايله امور ادارهنى غايت گوزل صورتده يورتديلىر.

محمد المنصور: بو ذات دخى عالم و فاضل، غيرتلى و كوركام خلقلى بر كشي ايدى. منصور ايللى دفعه دن زياده محاربهده بولدى و هر قايموسنده غالب چغار ايدى، هر محاربهده خر يستيانلرنى طاغ باشلرينه قاچارفه مجبور ايتهر ايدى. محاربه لرلنك برنك (٣٩٢ نچى سنهده) آلدىغى چراختن سلامتله نه آلمى آلتمش بش ياشنده وفات بولدى.

عبد الملك: منصوردن سوكره اوغلى عبد الملك باش وزير بولدى. انكاسى قدر اوك شجاعىلى، حميتلى بر ذات ايدى. اتكاسينلنك اولديگىنى سيزدرمادى. امور ادارهنى انكاسى زماننده غيچه آلوب باردى. عبد الملك هم صبيحه نلنك وفاتندن سوكره اندلس دولتنده انتظام يوغالىدى و بو دولت ايچون انقراض علامتلى كورنه باشلادى.

عبد الرحمن: عبد الملك اولگانندن سوكره آنلنك يرينه فرداشى عبد الرحمن وزير ايتوب قويلدى. هشام عبد الرحمن نيك منصور و عبد الملك لىر درجه سينه قوبوب، انكاسى زماننده غى كيبى راحت، راحتكنه ياشامقچى ايدى، لكن اش

اويلا غانچە چەمادى. وزير اعظم ايتوب قويلغان عبد الرحمن هشامىن دە اشكسز رەك بولوب چقىدى. بونىڭ اوزىنە انداس دولت امويه سىنىڭ احوال عمومىەسى تمام بوزلدى.

محمد بن عبد الجبار: محمد عبد الرحمن ايله صوغشوب و آنى جيگوب اوزىنى وزير اعظم ايتدروب قويدردى. بو ككىشى عبد الرحمن ثالثنىڭ اوغلىنىڭ اوغلى ايدى.

سليمان بن حكيم: بو دە عبد الرحمن ثالثنىڭ اوغلىنىڭ اوغلىدۇر. محمد بن عبد الجبار تورلى حيله لر ايله امور اداره نى قولينه آلدىغى زمانده بو دە اوزىنىڭ الوشىنى قالدۇرمايچە، طلمطله شهرىنى ضبط ايتمش ايدى. بونىڭ ايله گنە قناعت ايتمادى، محمد ايله محاربه قىلوب امور اداره نىڭ بتونلاين اوز قولينه آلدى. محمد بن عبد الجبار قتل اولوندى. محمد ايله سليماننىڭ صوغشلىرى و قىچرىلىرى زمانده هشام دە وفات بولدى، بوندىن سوڭرە حكومت سليمان بن حكيم قولنده قالدى.

§ ۵۳ - سليمان، حكيم اوغلى

سليمان انداس حكومتىنى قولينه آلدقن سوڭرە مملكتنى واق، واق ولايتارگە بولدى وەر ولايت كه مستقل والىلر قويدى. والىلر اوزلرى برر حكمدار درجه سنده ايدىلر. اهالى بو اشدىن راضى بولمادىلر. هشامنىڭ وزىرى (حيران)، آفريقاده حكومت ايتوچى علويلردن على بن حمودكه باروب آنى اسپانياغە چاقردى، سليماننى اولتروب اسپانياده حكمدار بولورغە قزقدردى. على بن حمودده بونى قبول ايتوب عسكەر ايله اسپانياغە كىلدى، آز برمدنكە سليماننى جيگدى، اوغلى وقارت انگاسى ايله جملەسىنى قتل ايتدردى. مملكتنى

قولینہ آلدی. علی بن حمود اوزینہ (متوکل علی الله) دیوب لقب آلدی.

۱۲

علی بن حمود

علی بن حمود مملکتی قولینہ آلدقن سوگره، حیراننک اھالی آراسندغی نفوذینہ ایچی پوشه باشلادی. وحیراننی قرطبه دن قودی. حیران علی دن صی و حرمت کورہ سی یرده وشونی امید ایتدیکی حالده بتونلای بوننک عکسینی کورگاچ، درحال فکرینی آلماشدردی وخلق آراسینه چغوب: «ابن حمود امویلرننک حقوقینی صاقلار ایچون اسپانیاغه کیلگان ایدی، حالهوکه اول خیانت ایتدی بز امویلرننک بار حقوقمیزی طالب آلدی» دیوب علی ننگ ضررینه سویلی وخلقنی قوتورته باشلادی. بوننک اوزرینه جنوب طرفلرندهغی اھالی علی بن حموددن یوز چویروب محمد بن عبدالمبارننک اوغلی دورتنچی عبدالرحمن غه بیعت بیردیلر. ابن حمود بو واقعهنی سیزگاچده عسکرینی جیوب محاربه نیتله قرطبه دن چقدی. عسکرندن بر بولیگینی عبدالرحمن اوستینه کوندردی. وبر بولیگینه اوزی باش بولوب حیران اوستینه یوردی هم غالب بولدی، حیراننی قتل ایتدی. شولایوق عبدالرحمن ده مغلوب بولمش ایدی، لکن اھالی بوندن سوگره ابن حمودگه دشمن لقلرینی طماغن آرتدردیلر، نهایت ابن حمودنی بووب اولتدیلر.

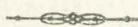
۱۳

دورتنچی عبدالرحمن و قاسم بن حمود

علی بن حمود قتل ایتلن کن سوگره عبدالرحمن ننگ طرفدارلری کو بایدی، اوزینی انلس حکمداری اعلان ایتدی، المرتضی بالله دیوب لقب آلدی.

لکن اهالی همان ده انفاق واتحاد اوزرنده توکل ایدی. قرطبهده بولغان عسکرلر علی بن حمودنک اوزرنده برادری قاسم بن حمودنی قویدیلر. شولوق وقتده علی بن حمودنک آفریقادهغی اوغلی یحیی انکاسینک میرائینی آلو قصدیلر عسکر جیوب آفریقادن اسپانیاغه کیلدی، قاسم ایله محاربهگه باشلادی. نهایت غالب چغوب انکاسی اوزرنده تختگه اوطوردی. بو وجهله اندلس دولتی ایکیگه بولندی: برسی «اموی»، برسی «علوی» ایدی. بونلرنک آراسنده محاربه ونزاع هیچ اوزولمايیچه دوام ایته ایدی.

بو حاللرنی کوروپ طورغان خریستیانلر بوفرصندن طبیعی استفاده ایتهلر واندلس دولت اسلامیه سینک تورلی بولرندن اوزلرینه الوشلر، شهر وقلعهلر آوب طورهلر ایدی.

۱۴

§ ۵۴ - اوچنچی هشام، محمد بن عبد الجبار اوغلی

واندلس دولت امویه سینک انقراضی

اندلس دولتی یوقاریده سویلانگانچه تورلی تورلی چوالولر ایله ترتیبسن بر حالده اولدیقی زمانده امویلردن هشام محمد اوغلی، دنیا اشلرینی بتونلای طاشلاب باری عبادت ایله گنه مشغول بولوب طور ایدی. خلق اوزینه بیعت بیروب حکمدار بولوینی اوتندیلر. هشام اوزینک لیاقتسنرلکینی سبب کورساتوب بو تکلیفی قبول ایتماسکه فی قدر طرشهده خلق همان اوتنولرنده دوام ایتمیلر، نهایت هشامده قبول ایتمدی. هشام حکمدارلقنی قبول اینکاندن سوگره اشکه بیگ چنلاب کرشدی، خریستیانلردن بایتاق بولر فی وشهرلر فی قایتاروب آلدی. خریستیانلر ایله یاخشلی هم نق معاهدهلر یاصادی.

هشام، اوزلرینک شخصی فائدهلرینی گنه کوزاتوب، باش باشد اقلق برله اش کوروچی والیلرغه برله شو هم ممالک اسلامیه نک حالینی دقتلهب چن کوز

ايله قاراو نيوشليليگي حقنده بيك اثرلى يازولر كوندردى؛ اگر اشلر شول روشچه بارسه تيز كونده اندلس نىڭ خريستيانلر قولينه كيمته چكىنى، عربلرنىڭ آفرىقاغە سوريله چكىنى ياكە، قتل عام ايتله چكلرينى بلدردى. لکن واليلر همانە ايسكى حاللرنده دوام ايندىلر حتى استهزاء ايله جواب بىردىلر. بونىڭ اوزرينە هشام دە امور ادا رهنى بتونلاي طاشلاب عاقله سيله برابر قرطبه دن چغوب كيمتى. هشام استهفا ايتد كدن سوڭره اندلس دولت امويه سى تمام منقرض بولدى. بوندن سوڭره اسپانياده «طوائف ملوك» دورى باشلاندى، اون بر دانه واق، واق حكومتلر ظهور ايتدى.

بو واق، واق حكومتلر برله شوب قوت جيمق، هر طرفدن هجوم اينه باشلاغان خريستيان لرغە، حميت اسلاميه نامينه قارشى طورمق لازم اولدىغى حالده، بونلر همان بر برسيله نزاعلاشمقك حتى مهاربه ايتشمككە، قان توگشمكك ايدىلر. مغلوب بولغانلرى خريستيان حكومتلرنىن ياردم صوراب دين قوند اشلر نىڭ اوستينه هجوم ايتارگە قوتور تمقده ايدىلر. خريستيانلرده فرصتى غنيمت بلوب، دوستلق هم ياردم ايتو صفا تيله ممالك اسلاميه نىڭ آستن اوستكە كيتورمككە ايدىلر. وقتيله طليطلده امير اسماعيل بن ذوالنون نىڭ هم تيله قاستمليه قرالى ايكتچى (سانشو) تختكە او طورمش ايدى. هشام نىڭ استهفاسندن سوڭره واق بولغان چوالو و مهار بهلر وقتنىك اسماعيل بن ذوالنون ايسكى دوستى (سانشو) دن ياردم صور اغان ايدى، سانشو ايسه دوستلق و ياردم ايتو صفتيله، عسكربيله كيلوب طليطله نى ضبط ايتدى.

اشنىڭ ناچار لاند يىغىنى كورگان، ممالك اسلاميه نىڭ خراب بولاچقىنى آڭلاغان بعض آدملر، هيچ بولماسه خريستيانلر بتونلاي برله شوب مسلمانلرغە هجوم ايتمزدن ولىك اشنىڭ بر جايىنى كورورگە كيرەك ديوب قرطبه دە عموى بر مجلس ياصادىلر. واول وقتلرده آفرىقاده حكومت اينگان (مرا بطين) دولتىن ياردم صور ارغە قرار بىردىلر.

§ ۵۵ - مرابطین دولتی

و اندلس ده مرابطین اداره سی

مرا بطین دولتی: آفریقا ده ظهور ایتکان اسلام دولتلرینک ایگ قوتلیسنندن اییدی. ۴۴۰ سنه هجریه دن باشلاب ۵۴۰ سنه گه قدرلی تام بر یوز یل حکومت سوردیلر. بو دولتنک مؤسس (مرا بط) دیولگان درویشلر گروهسنندن بولغانغه کوره بو دولتنکه «دولت مرا بطین» نامی بیرلیدی.

بو دولتنک برنجی حکمداری یحیی بن عمر اییدی ۴۴۷ سنه هجریه ده وفات بولدی، بونک وفاتندن سوکوره برادری ابوبکر بن عمر گه بیعت بیرلیدی، بو ذات ۴۷۸ نجی سنه ده وفات بولدی. ابوبکر دن سوکوره یوسف بن تاشفین تخنکه اوطوردی، یوسف ۴۰۰ سنه هجریه ده طوغمش و حکمدارلقغه چقدق وقتک یتیمش سیگن یاشنده بر قارت اییدی. زماننده فاس قطعسه سی بتونلای بونلر حکمی آستینه کردی، یوسف فاسده (مراکش) شهرینی بنا و پایتخت قیلدی. اسپانیا عربلرینک مراجعت ایتدیکلری ذات شول یوسف بن تاشفین در.

یوسف اسپانیالیلرنک دعوت لرینی قبول ایتدی، اوزینک منتظم عسکرلریله ۴۷۹ سنه هجریه ده اسپانیاغه چقوب (ذلاقه) دیولگان یرده خریستیانلر ایله صوغشوب غالب چقدی و خریستیانلرنی قاچارغه مجبور ایتدی. سوکوره صالقل ایچون اسپانیاده بر مقدار عسکر قالدروب مراکش که قایتدی.

۴۸۱ سنه هجریه ده یوسف ینه اسپانیاغه چاقلدی. بو دفعه کیلوونده طوائف ملوکنک اوز آرا نزالرینی و بعضیلرینک خریستیان حکومتلری ایله اتفاق یا صادیقلرینی کوردی، اوزینک بو قدر حاضرلکی ایله گنه اسپانیانی طحیلاندر و ممکن بولمایه چقیمنی آگلدی، اولاندلسنی تمام بر قولغه چبوب آلورغه، آندن سوکوره خریستیانلر ایله کوراشورگه کیرهک دیه فکر ایتوب مراکش گه قایتوب کیتدی.

و آز بر مدت ایچنده کلیتلی عسکر حاضرله ب کیلیدی، طوائف ملوکنی برر، برر و ایتوب بتردی، خریستیان دولتلرینه ده غالب اولوب بتون

اندلس فی تحت اداره سینه آلدی و اسلام دولتی نی یا گادن ترگزدی. یوسف ۵۰۰ سنه هجریه ده یوز یاشنده وفات بولدی. وفاتندن سوگره یرینه اوغلی علی حکمدار بولوب قالدی. بونک زمانده مرابطین دولتی هم ضعیف لهنه باشلادی، آفریقاده (محمد بن عبد الله تومرت) ناملی برکشی اول طرف خلقینی قوتورتوب، مرابطین دولتی ضررینه کوپ سوزلر سویلی ایدی. اسپانیاده عربلر هم باش طارتوب اختلال چغاروب بورچیلر ایدی. نهایت ۹۳۳ سنه لرنده مرابطین دولتی بتونلای ضعیفله ندی. اندلس ممالکی برر، برر تمام آیرلوب بتدیلر. آفریقاده غی یرلریده (محمد تومرت) طرفندن تأسیس ایتولگان (موحدین دولتی) تحت اداره سینه کوچوب بتدیلر. ۹۴۹ سنه هجریه ده علی بن یوسف وفات بولک قدن سوگره مرابطین دولتی تمام منقرض بولدی. مرابطین ننگ تحت اداره سنده بولغان یرلرننگ جمله سی موحدین دولتی نه قالدی.

§ ۵۶ — موحدین دولتی

و اندلس ده موحدین اداره سی

بر یریلردن محمد بن تومرت، اولده قرطبه ده تحصیل علوم ایتمش، سوگره بغدادقه کیتوب آنده امام غزالدین اجازت فنون آلمش بر ذات ایدی. مرابطین حکمدارلرندن علی بن یوسف امام غزالدینک «احیاء علوم الدین» نام اثرینی اندلس ده طارتوغه قارش طورو، حتی جیدروب یاندرووی، محمد بن تومرت ننگ مرابطین ضررینه حرکت ایتمکینه سبب اولدیقی مرویدر.

محمد بن تومرت اوزیننگ مریدلرندن عبد المؤمن بن علی بن باش ایتوب باشقه مریدلری ایله برابر، مرابطین دولتی اوزرینه یورورگه قوشدی. آنلر اول مرتبه هچوملرنده مغلوب بولیلر، شول مغلوبیت خبرینی ایشنتکن سوگره محمد بن تومرت خورلانوندن وفات ایتدیکی مرویدر. (۱)

(۱) قاموس الاعلام جلد ۴، صحیفه ۴۱۴۴.

محمد وفات ايتىدىكى وقتىدە مريدلار يىنە عبدالمؤمن گە تابع بولولرى ايله وصيت ايتدى. بوندىن سوڭرە موحدىن دولتى قوت آلدى، موابطين اوزرىنە هجوم ايتوب حكمدارنى قتل قىلدىلر. عبدالمؤمن بوندىن سوڭرە اسپانياغە دە هجوم ايتىمك بولغان ايدى، لگن وفات بولدى، يرىنە اوغلى يوسف حكمدار بولدى وانكاسىنىڭ مقصودىنى يرىنە كىتورمك بولوب اسپانياغە كىچىدى پورنكىز قراللىقى اوزرىنە هجوم ايتوب چىكىدى، «شنتىرىن» نلغەسىنى ضبط ايتدى. شول واقعلر زمانىدە يوسف وفات ايتىدىكى سوڭرە يرىنە اوغلى يعقوب قالدى، بولدى انكاسى كىبى همان جهاد ايتىمكە ايكان، قاستىلىيە قوالى طوقزىچى آلفونس موحدىن نىڭ اسپانياغە تامر جايولرىنە قارشى طورمىچى بولدى، تىرە ياننىك بولغان خرىستىيان دولتلىرىلە اتفاق ياساب، كوب عسكر ايله انداس گە هجوم ايتدى. يعقوب دە اوزىنىڭ قوتلى عسكرى ايله آنلرغە قارشى چغوب (آراكە) دىگان يردە زور بر محاربه ايتدىلر، خرىستىيانلر مغلوب، مسلمانلر غالب بولدىلر. خرىستىيانلرنىڭ بو مغلوبىتىدىن اون آلتى سنە سوڭرە يعقوب وفات ايتدى. شول وقتىك خرىستىيان حكمدارلىرى دە اوچ آلو قصدىلە اتفاق ياسادىلر وپاپانىڭ واسطەسىلە عومومى اهل صليب اعلان اولدى. آوروپادىن، يوز مىڭدىن آرتق شوالىيە عسكرى كىلدى. يعقوب نىڭ اوغلى محمد الناصر بو اشنى سىزدىكىن سوڭرە دورت يوز مىڭ قدر مجاهدلر جمع ايتوب قارشى طوردى. «طولوز» دىگان اورىندە فوق العادە زور بر محاربه آچلدى. لگن بو محاربه دە مسلمانلر مغلوب بولدىلر وپونىڭ ايله موحدىن دولتى دە منقرض بولدى.

§ ۵۷ - موحدىن نىڭ انقراضىدىن سوڭرە اندلس

دولت اسلامىيەسىنىڭ احوالى

دولت موحدىن منقرض بولغاندىن سوڭرە اندلس نىڭ مسلمانلر قولنىك قالغان يرلىرى اوچ امىرنىڭ تحت تصرفىنە كىچىدى. بو امىرلر برلەشوب دشمنلرغە قارشى

طوره چق برده اوز آرا صوغشوب عمر ایتدی یکلری زمانه قاستیلیه قرالی فیردیناند آزغنه بر عسکر ایله کیلوب بر میلیون قدر خلقی بولغان قرطبه شهرینی ضبط ایتدی. قرطبه اهالیسینه اوستلرنده گی کیوم لرندن باشقه هر بر نرسه لرینی و قورال لرینی قالدروب چغوب کیتولرینی امر ایتدی. قرطبه اهالیسی ده اوزلرینه قاراغانده ولله نیچه مرتبه کیم و آز بولغان دشمنلرینه قارشى طورا آلماینچه بتون ماللرینی، قورال لرینی طاشلاب چغوب کیتدی لیر. فیردیناند بوندن سوکوره چهن (ژان) شهرینی محاصره ایتدی، غرناطه امیری محمد بن احمد چهنی تسلیم ایتدکن سوکوره قاستیلیه حکومتینه حمار به لرده یاردم ایتمک ویرکو بیرمک شرطیله واسساللقینی آلدی، بو صورتله غرناطه ده قاستیلیه دولتینک تحت اداره سینه کیچدی، غرناطه امیری ابن احمد، اشبیلیه اوستینه هجوم اینکان فیردیناندغه یاردم ایته باشلادی، اشبیلیه شهری (بنی هود) اداره سنده ایسی، فیردیناندنک عسکرینه قارشى طورا آلماینچه شهرنی تسلیم ایتارگه مجبور بولدیلر، اوچ یوز میکن آرتق اهل اسلام مزین شهرلرینی، جامع شریف و مدرسه لرینی طاشلاب یغلی، یغلی چغوب آفریقاغه کیتدی لیر. بوندن سوکوره مسلمانلرنک باشقه یرلری و شهرلری برر، برر ضبط ایتلیدی. مسلمانلر قتل عام ایتلوب، یاکه هیچ بر نرسه سز حتی برقات کیوم ایله گنه، آفریقاغه قوولوب، اوزنلرینه خریستیانلر یرلشدیلدی. یاگنز غرناطه شهر یگنه (بنی احمد) اداره سنده قالدی. و غرناطه ده (بنی احمد حکومتی) قورولوب اوچ عصر قدر دوام ایتدی.

§ ۵۸ - بنی احمد حکومتی و اسپانیاده دولت

اسلامیه نک انقراضی

بنی احمد حکومتی ابو عبد الله محمد بن احمد طرفندن ۳۳۳ سنه هجر یه ده تأسیس اولندی، مرکز اداره غرناطه شهری ایسی. بو دولتده یکریمی کشی

حكمد ارق ايتوب، ۸۹۸ سنه هجر يه ده، يكرم چي حكمدار ابو عبد الله الصغیر زماننده منقرض بولدی (۱).

بنی احمر حكومتينك احوالندن خلاصه سی اوشبو روشچه در: برنجی حكمدار محمد بن احمر تدبيرلی بر كشی ایدی غرناطه نى تعمیر وتزيمين ايتدی، خريستيانلر نك ظلمندن قورتلوب كیلگان مسلمانلر، علما و حكما جمله سی غرناطه ده يرلشدیلر، صنایع، علوم وفنون یا گادن ترقی ایته باشلادی، بو جهتدن حتی ایسكى اندلس دولتی حالینه کیله یازدی. بو كونده ده سلامت بولغان (الحمراء) سراپی محمد زماننده بنا ایتلدی.

ابو عبد الله محمد دن صوگره اوغلی محمد ثانی حكمدار بولدی، بونك زماننده، فاس و جزایر طرفلرنده حكومت ایتكان (بنی مرین) سلاله سنندن یعقوب اهالی ء اسلام نك اوچینی آلو قصه یله اسپانیاهه کیلدی و غرناطه عسكری ایله برله شوب قاستیلیه اوستینه یوردیلر، لکن مغلوب بولدیلر، بوندن صوگره شولوق سلاله دن ابو الحسن علی بن عثمان عسکر ایله اسپانیاهه کیلوب قاستیلیه قرالی اونچی آلفونس ایله محاربه ایتدی. لکن بوده مغلوب بولدی.

بو وقتلرده قاستیلیه دولتنده ده چوالو، داخلی اختلال باشلادیغندن بنی احمر حكومتینه تجاوز ایتدی باشلادیلر. لکن غرناطه لیلر اوز آرا طنج طور میلر ایدی، بنی احمر سلاله سی آراسنده ده حكمد ارق نزاع سی چقدی، حكمدار علی نك برادری عبد الله باش طارنا باشلادیغندن اوزرینه عسکر كوندرلدى، عبد الله ده اوزینك مغلوب بولاچغینی بلوب قاستیلیه قرالی دورتچی هانری غه صغندی. بر نیچه قلعه لر نی تمام تسلیم ایتمك شرطیله هانری دن یاردم صورادی. لکن بونك بو یومشینى ادا ایتك انچه هانری وفات بولدیغندن، قاستیلیه دولتی (ایزایبلا) ناملی بر خاتون النده قالدی. شولوق وقتده علی نك الوغ اوغلی ابو عبد الله الصغیر، انكاسینه قارشى عصیان ایتدی، غرناطه اوط ایچنده قالدی. نهایت

(۱) قاهوس الاعلام جلد ۲، صحیفه ۳۳۶ ۳۳۷.

اتكاسىنى توشروب اوزىنى حكمدار ايتوب قويدى، ذاتا بوزوق طبيعتلى اخلاقسز بىر بىدخت نىڭ قولدىن نى كىياسون، اش باشىنه بو قدر لياقتىز، بو قدر وجدانسز كىشى اوپوردىن صوڭره، هر طرفدىن دشمنلار ايله چىكىلانگان بىر دولت ياگان يولغە سالنورمى؟ بو عصيان بو وجدانسزلقارنىڭ ثمرەسى ايسە غرناطەنىڭ خرىستىيانلرغە تابىشلوروى، مەساملارنىڭ قانى دربا كىبىك آغوى، هر يردە قتل عام، پاپالارنىڭ تشويقى ايله عموم اهل اسلامنى اسپانىيادىن قوو، قالورغە تىلانگانلىرىنى خرىستىيانلىقغە چىقارغە كويلاو، نىچە عصرلردىن بىرلى سانلانوب كىلگان اسلام اثرلىرىنى اوپتە ياندرو، مەسچىد و مدرسەلرنى آت آبزارى ايتو، ياكە چىركاوكە آلماشدرو كىي اشلردىن عبارت بولى.

ھىجرىتىن ۱۹۸ نىچى سەنەدە اسپانىيادە اسلام ھىكومتلىرىنىڭ تامام انتھاسى بولى. بو وقتلردە قاتولىكلارنىڭ عربلرگە قارشى ايتدىكلرى ظلم و جفالى، عربلرنىڭ تىرىلرىنى طوناب، اعضالىرىنى بىر، بىر كىسوب آلوب جزالاب اولتورلر، حتى صبى بالالرى دە شول جزالار ايله اولتور كىي جنائتلارنىڭ دىيادە مەئلى كورلەمشدر. شول جنائتلر، شول وجدانسزلقلار ھەمسى پاپالارنىڭ تشويقى ايله دىن و خرىستىيانلىق نامىنە اولمشدر.

لىكىن تەبىئەت سىزغە قاراغاندە، اول زاماننىڭ جاھل و مەنىدىن بى بەرە قاتولىكلرىنە و پاپالرىنە آرتىق اوپكالرگە ھەمزە يوق، يوقارىدە مەكۇر حاللرگە و جنائتلرگە سەبب؛ شارل مارتىلر، آلفونس، فېردىناندىلر، ايزابىللار توگىل بلكە عربلر اوزلرىدىر. اللەنىڭ امرىنە بوى صونماغان، دىن مەيىن اسلام قوشقانچە يورماگان وجدانسز ھىكمەدارلر، بىر بوندىن كونلاشكان موسى بن نصىرلر، آنالرىنە قارشى ھىاربە اعلان ايتكان وجدانسز اوغللر سەبب بولمشدر. اھالى اسلام، اسلامچە ھىركەت ايتكان، قرآن قوشقانچە يورگان بولسەلر ايدى، نەدە قتل عام ايتلورلر، نەدە عموم اهل اسلام بو كوندەگى حالگە توشەرلر ايدى. بو دەئا، بو مطالقە قرآن كرىم ايله ھەم مەشەدر، اللە تعالى قرآنندە ايتە:

« اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغۡيِرُ مَا بِقَوۡمٍ حَتّٰى يَغۡيِرُوۡا مَا بِاَنۡفُسِهِمۡ »

معناسی: الله تبارك و تعالی بر قوم گه بیردیکی نعمت، بقا و شوکتی اوزگارتمز، تا که اول قوم یولدن یازوب اوزلرین اوزلری اوزگارتکانه دیمکدر.

طوقزنجی فصل

§ ۵۹ - طوائفی ملوک و آنلرنڭ سبب ظهوری

امویلر اوزلرینڭ یاراماز اشلری، مسلمانلقغه کیلوشماگان حرکتلری ایله خلقنی تمام اوزلرندن بیزدرگانلر ایدی، بناءً علیه حکومت اسلامیه آنلرنڭ قولندن آننوب عباسیلرغه بیرلووینه خلق بیک قووانیلر، عباسیلردن بیک کوب اشلر کوتهلر و خلفای راشدین زماننده فی کبک طاغن مسعودیتکه ایرشه بز دیوب امید ایتهلر ایدی. لکن اهل اسلامنڭ بو امیدلری، بو شادلانولری جمله سی بوشقه چتدی، عباسیلر اهالی امید اینکان اشلرنڭ یوزدن اونیمسینی بیله قیلما دیلر.

اوتوز ییدی خلیفه لرنڭ آراسندن باری دورت بشینگنه تاریخده کورکام اسملرینی قالدروراف اش کوردیلر. قالغانلری یا اسمگه گنه قناعت ایتوب طور دیلر، یا که غیرت کورسانکان بولوب حقلی و حقسز اولارق قان نوکدیلر، قان و دین قوند اشلری بولغان مسلمانلرنڭ باشلرینی کیسردیلر، کیسلگان باشلرینی اوزلرینڭ حضورلرینه کیتورتوب، یا که نیچک اوچ آلا بلد یکلرینی کورساتو ایچون دشمنلرینه کوندروب کیفی و صفا ایتدیلر. آنلرنڭ دشمن دیه طانیدیقلری کشیلر کوب وقتده اوزلرینڭ مؤمن قرداشلری، کیسلگان باشنڭ، یا آتاسی، یا که برادری بولادر ایدی.

عباسیلرنڭ شوندا این حرکتلرینی کوروب، قانلی یاش آغزوب طورغان اهالی قایدده بولسه حمیتلی برکشی کورسه لر شوکا صغفورلر، شونڭ آرقاسنده بر قوت جبارغه اورنالقد بولغان ناچارلقلرینی بترورگه تهلرلر ایدی. لکن صاف کوللی و طوغریلق ارلاوچی اهالی بو حرکتلری ایله ده کوب وقتده آلدانه لر

ایدی. چونکه حمیتلی بولوب کورنوب، خلقنی آلد ارغه و آنلرنی قولغه آلوب بر مقصودغه ایرشورگه امکان بارلغینی سیزگان بعض بر یمان کشیلر باشده حمیتلی کورنوب، خلقغه ولله نیلر وعده ایتوب، آنلرنی اوز قوللرینه آلالر بر قدر قوت یاصیلر، صوگره اوزلرینک مقصدلرینی وجودکه چغارو، یا که اوج آلو ایچون خلیفه لرگه قارشى محاربه آچار، بیچاره مسلمانلرنک قائلرینی توکدورورگه طوتونه لر ایدی. شولای اوز باشلرینه هیولوب حرکت اینارگه باشلاغان خلق بعضا غالبده بولالر، بعض یولرنی ضبط ایتلر، صوگره اوزلکلرندن مستقل بر حکمدارلق حالینه کیله لر ایدی. شول روشجه وجودکه کیلگان واتی، واق حکومت لر تاریخ اصطلاحجه «طوائف ملوک» دیوب آتالادر.

خلق نك شول روشجه چوالووینی کورگان و اهاالیگه اوشانچ بتدیگینی آکلاغان عباسیلر آسیادن ترك عسکری کیتورورگه مجبور بولدیلر. بویله عسکر اولارق کیلگان ترکلر اسلامیتنی یاگارفقنه قبول ایتگان خلق بولغانغه کوره باشده خلیفه لرنی حقیقتا خلیفه رسول الله دیوب طانیلر ایدی. خلق خلیفه رسول الله دن باش طارته لر، بناء علیه آنلر عاصیلر، خلیفه لر معصوم و مظلوم لر دیه اوشانه لر، حمیت اسلامیه نامینه خدمت ایتلر ایدی. بازار طورغاچ آنلرننگه بو اعتقادلری بتدی، خلیفه لر نك شرع شریف گه مخالف حرکتلرینی کوره باشلادیلر، اوصالمقغه بیرلیدیلر. آنلرده یوقاریده ذکر ایتلگانچه اوز باشلرینه حرکت قیلورغه استقلال کسب ایتارگه طرشه باشلادیلر.

ترکلرنک و امیر الامرا لرینک تلاسه لر نیچک حرکت ایتولرینه قارشى اهلیدن هیچ بر کم اعتراض ایتمی ایدی، حتی آنلرغه یول بیرلر ایدی. بارا طورغاچ امیر الامرا لر امور اداره نك بتونلایینی اوز قوللرینه آلوب بتدیلر، خلفای عباسیه نك باری اسملریگنه قالدی.

نهایت ۳۷ نچی خلیفه مستعصم بالله نك وزیرى ابن علقمی نك چاقرووی ایله، چنگیز بالالردن هلاکو عسکر ایله کیلوب، خلفای عباسیه نك قوللرندن امور اداره نی آلو، یا که ناملرینی گنه بترو توکل امیر الامرا لرند، طوائف ملوکلرند جمله سین یوق ایتدی.

آفریقا قطعہ سندہ کی طوائف ملوک

§ ۶۵ - دولت ادریسہ

۱۷۲ - ۳۷۴

عباسیہ ابو جعفر منصور زمانندہ، ادریس بن عبد اللہ بن حسن بن علی (کرم اللہ وجہہ) اوزینکٹ برادر لری ایلہ برابر ہجازہ طاوش چغارورغہ باشلاغان ایدی. منصور دن صوگرہ بونلر ینہ طاوش چغارغانلر ایدی، لکن بو وقتدہ الوغ برادر لری محمد قتل ایتلد یکندن ادریس آفریقاغہ کیتدی، آندہ فاس و جزایر طرفلرنده اوزینہ طرفدار لر جیوب ۱۷۲ ہجری سنہدہ بر حکمدار حالینی آلمش ایدی، بو وقتدہ خلیفہ بولغان ہارون الرشید ادریس ننگ بو اشینی کوروب، علویلردن بر حکومت قورولور دیوب بیگ قورقدی. ہم عسکر ایلہ آنلری جیکہ آلماوینہ اوشاندقندن، سلیمان بن حزر اسملی بر کشینی آفریقاغہ کوندردی، اولدہ آفریقا والیس ابراہیم بن اغلب واسطہ سیلہ، ادریس گہ یاقنلاشدی و ۱۷۷ سنہدہ ادریس فی آغولادی. بو صورتلہ ادریس بن عبد اللہ ننگ زمان حکومتی باری بش سنہ گنہ بولسہدہ اوزینکٹ قوروب قالدردیغی (دولت ادریسہ) یا کہ (ادریسلر) ایکی یوز سنہ قدر دوام ایتدیلر. ادریسیلردن جموعی اون ایکی حکمدار کیلمش ایدی، اسملری تاریخ جلوس و وفاتلری ہم مدت حکومتلری تو باندہ گی روشچہدر:

- ۱ - ادریس بن عبد اللہ، ۱۷۲ سنہدن ۱۷۷ سنہگہ قدرلی
- ۲ - ادریس بن ادریس، ۱۷۷ « ۲۱۳ « «
- ۳ - محمد بن ادریس، ۲۱۳ « ۲۲۱ « «
- ۴ - علی بن محمد، ۲۲۱ « ۲۳۴ « «
- ۵ - یحیی بن محمد، ۲۳۴ « — « «
- ۶ - علی بن عمر بن ادریس، — « — « «
- ۷ - یحیی بن قاسم بن ادریس، — « ۲۹۳ « «

- ۸ — یحیی بن ادریس بن عمر، ۲۹۳ « ۳۰۵ « «
 ۹ — حسن بن محمد بن قاسم، ۳۱۰ « ۳۱۹ « «
 ۱۰ — قاسم کنون بن محمد بن قاسم، ۳۲۰ « ۳۳۷ « «
 ۱۱ — احمد بن قاسم کنون، ۳۳۷ « ۳۴۷ « «
 ۱۲ — حسن بن قاسم کنون، ۳۴۷ « ۳۷۴ « «

ادریس پلردن برنجی سی ادریس بن عبد الله زماننده مرکز اداره مغربه (ولیلی) قصبه سی ایدی، صوگره اینکچی حکمدار ادریس بن ادریس طرفندن ۱۹۲ و ۱۹۳ سنه لرنده (۱) فاس شهری بنا اولنوب پایتخت و مرکز اداره اتحاد اولندی. سیکزنجی حکمدار یحیی بن ادریس زماننده ۳۰۵ سنه ده (مصالحه) اسمنده برکشی فاسده خطبه فی فاطمیلر نامینه او قوته باشلادی. ۳۱۰ سنه لرنده خطبه اندلس ده گی دولت امویه نامینه او قولا باشلادی. ۱۶ نچی حکمدار حسن زماننده بعضا فاطمیلر، بعضا اندلس حکمدار لری نامینه او قولا ایدی. نهایت فاس شهری فاطمیلر طرفندن ضبط ایتلوب (دولت ادریسیه) بتونلای منقرض بولدی. حسن بن قاسم کنون ایسه ۳۷۴ سنه ده قرطبه گه کوندربولوب، آنده قتل ایتلدی.

§ ۶۱ — بنی اغلب حکومتی

۱۸۴ — ۲۹۶

بنی اغلب حکومتی خلفای عباسیه گه تابع بولمق شرطیه آفریقاده حکم سورمش بر دولندر. ۱۸۴ نچی سنه هجریه ده ابراهیم بن اغلب طرفندن قورولدی. اولده ابراهیم ننگ آتاسی اغلب بن سالم آفریقاده والی ایتوب قویلمش ایدی. صوگره اوغلی ابراهیم هارون الرشید طرفندن مستقل والی ایتوب قویلمدی. ابراهیم امویلرعه فارشی بیک زور برسد اولدیغندن آننگ

(۱) قاموس الاعلام جلد ۵، صحیفه ۳۳۳۰.

آفر يقاده تمام مستقل اولارق اش يورتووينه هارون الرشيد نك ايجي پوشى ايدى. اون ايكي سنه حكومت سوروب وفات بولويقدن سوكره بيرينه اوغلى اوطوردى. بوندن سوكره وراثت طريقبيله بر نيچه كشي حكمدار بولويار. بنى اغلب دولتى بريوز اون ايكي سنه دوام ايتوب، ۲۹۶ نجى سنه ده منقرض بولدى، ملكلىرى فاطمىلر طرفندن ضبط ايتلدى. بنى اغلب نك مركز اداره سى (قيروان) شورى ايدى. بونلار نك بجر سفيدده اول زمانده ياراسيفنه قونلى بر فلوتلرى ده بار ايدى.

بنى اغلب دن مجموعى اون بر حكمدار اولوب، اسملىرى تاريخ جلوس و مدت حكومتلىرى توبانده كورسانلمشدر.

جلوسى	مدت حكومتى	
۱۸۴	سنه ۱۲	۱ — ابراهيم بن اغلب،
۱۹۶	« ۵	۲ — عبد الله بن ابراهيم
۲۵۱	« ۲۲	۳ — زياده الله بن ابراهيم
۲۲۳	« ۳	۴ — اغلب بن ابراهيم
۲۲۶	« ۱۶	۵ — محمد بن اغلب
۲۴۲	« ۷	۶ — احمد بن محمد
۲۴۹	« ۱	۷ — زياده الله ثانى بن احمد
۲۵۵	« ۱۱	۸ — محمد ثانى بن احمد
۲۶۱	« ۱۱	۹ — ابراهيم ثانى بن احمد
۲۷۹	« ۱۱	۱۰ — عبد الله ثانى بن ابراهيم ثانى
۲۹۵	« ۶	۱۱ — زياده الله ثالث بن عبد الله ثانى

۶۲۵ — فاطميون دولتى

۲۹۷ — ۵۶۷

بو دولت خليفه مكطفى بالله زمانده، «مين امام جعفر صادق نك اوغلى نك

اولیمن» دیه دعوا ایتوب یورگان و اوزینه عبیدالله المهدی نامینی قویغان، اصلده سعد اسملی بر کشی طرفندن تأسیس ایتلدی. سعدنک بو حرکتینی و بویالغان دعواسینی ایشتکان خلیفه مکتفی آتی طوتارغه و جزاء پیرورگه امر قیلدی، سعدده بونی سیزدکنن سوگره آفریقاغه قاچدی. آنده (یسع) اسملی بر مأمور طرفندن طوتلوب، اوغلی ایله برابر حبس خانهگه آلمش اییدی، لکن (عبیدالله شیعی) اسملی بر کشی عباسیلر مأموری بولغان یسعنی اولتروب سعدنی حبس دن قوتقاردی.

سعد حبس خانه دن چقد قدن سوگره آفریقاغه اوزینه بیک کوب طرفدارلر طابدی، ذاتا عباسیلرنک ظلمندن عاجز قالغان اهالی بوگا بیک تیز ایاردیلر و شول صورتله سعد قوت جیوب، طرابلس، تونس و سوگره مصر شهرلرینی ضبط ایتدی و اوزینی (امیر المؤمنین عبیدالله المهدی) دیه آتاب، خلقغه دین مبین اسلامنی حامی بر حکمدار ایتوب طانتدی. اوزینی حضرت علی کرم الله وجهه اولادندن دیه دعوا ایتووینه کوره، تأسیس ایتدیکی حکومتینی، رسول اکرمنک قزی و حضرت علینک زوجه سی فاطمه رضی الله عنهاغه نسبتله (دولت فاطمیه) دیوب آتادی.

سعد اوزی (قیروان) شهرینی مقر حکومت ایتکان اییدی، اما دورتچی حکمدار معزالدین الله معز بن منصور مرکز اداره فی مصر القاهره گه کوچردی. فاطمیلر مجموعی اون دورت حکمدار دن عبارتدر، اسملری تاریخ جلوس و مدت حکومتلری اوشبو روشجه در:

مدت حکومتی	جلوسی	
۲۵ $\frac{1}{4}$ سنه	۲۹۷ سنه ده	۱ — عبیدالله المهدی (سعد)
« ۱۲	« ۳۲۲	۲ — محمد قائم بامر الله نزار بن عبیدالله
« ۷	« ۳۳۴	۳ — منصور بالله اسماعیل بن نزار
« ۲۳ $\frac{1}{4}$	« ۳۴۱	۴ — معزالدین الله معز بن منصور
« ۲۱	« ۳۶۴	۵ — عزیز بالله نزار بن معز

- ۶ — حاکم بامر الله منصور بن عزیز « ۳۸۵ « ۲۶ «
 ۷ — ظاهر لاعزاز دین الله بن حاکم « ۴۱۱ « ۲۶ «
 ۸ — مستنصر بالله معد بن ظاهر « ۴۳۷ « ۵۰ «
 ۹ — مستعلی بالله احمد بن مستنصر « ۴۸۷ « ۷ «
 ۱۰ — آمر باحکام الله منصور بن احمد « ۴۹۵ « ۲۹ «
 ۱۱ — حافظ لدین الله عبد المجید بن محمد « ۵۲۴ « ۲۰ «
 ۱۲ — ظافر الله اسماعیل بن حافظ « ۵۴۴ « ۵ «
 ۱۳ — فاؤز بنصر الله عیسی بن ظافر « ۵۴۹ « ۶ «

۱۴ — عاضد لدین الله عبد الله بن یوسف بن حافظ ۵۵۵ دن ۵۶۷ سنه گه چه.
 فاطمیلردن باشک بر نیچه سی گوزل اداره ایتوب، اهلبنی اوزلرندن راضی
 قیلوب کیلسه لرده، صوگره کیلگان حکمدار لر اخلاقسز، حتی عادتدن طش اشلر
 قیله باشلادیلر، مثلاً آلتنجی حکمدار بولغان حاکم بامر الله منصور، الله لفق
 دعواسینه کرشدی، مکتوبلرده «باسم الحاکم الرحمن الرحیم» دیوب یازدرور
 ایدی. خطبه لرده الله اسمی ورسول اکرم هم حضرت علی اسملری اوقولغانده
 خلقنی اوطرتوب، اوز اسمی ذکر ایتلگاندن آیباق اوستونده طورورغه امر
 ایتهر ایدی.

فاطمیون دولتی ایکی یوز یتمش سنه مدت دوام ایتوب، ۵۶۷ نجی
 سنه ده منقرض بولدی. آتفق حکمدار (عاضد لدین الله) وفات ایتدکن صوگره
 یرینه اوطورورغه بالاسی هم وارثی اولمدیغندن سلطنت صلاح الدین ایوبی
 قولینه کوچدی. فاطمیه دولتی یرینه (دولت ایوبیه) تأسیس اولندی.

§ ۶۳ — دولت ایوبیه

۵۶۷ — ۶۴۹

بو دولت صلاح الدین یوسف ایوبی طرفندن مصرده تأسیس اولنوب
 سیکسان ایکی سنه دوام ایتدی، قورولووی (صورت تأسسی) اوشبوروشچه در:

فاطميلر مصرده حكومت ايتديكلرى زمانده عراق، شام هم ديار بكر طرفلرنده (موصل) آتابكليكندن نورالدين زنكى حكومت ايتمكده ايدى. (۱)
 نورالدين (اهل صليب) ننگ مصر اوزرينه يورديكينى ايشتمكده، فاطمیلرغه ياردم ايتو قصديله، (اسدالدين شيركوه) اسملى بر كشيئنى باش ايتوب، مصرغه بر قدير عسكر كونردى. شول عسكرلر ياردميله خريستيانلر قاچارلقدن صوگره، فاطمیلر ننگ صوگ حكمدارى بولغان عاضدالدين الله، اسدالديننى اوزينه الوغ وزير ايتوب قويدى. اسدالدين وفات ايتدكدن صوگره اوزينه اوزيننگ قرداش صلاحالدين يوسف باش وزير ايتوب قويلدى. بر آز مدت صوگره عاضدالدين الله ده وفات ايتوب، اوزينه اوطورورغه هيچ بر وارثي قالمديغندن مذكور صلاحالدين حكمدار بولدى. صلاحالدين، ايوب بن شادى ننگ اوغلى ايدى، تاسيس ايتديكى حكومتينى آتاسينه نسبتله (دولت ايوبيه) ديوب آتادى.

صلاحالدين حكومت باشينه كيجدكدن صوگره خطبهنى عباسيلردن ۳۳ نچى خليفه مستضىء بالله نامينه اوقوته باشلادى. صلاحالدين ننگ حكمدارلغندن ايكنچى سنهده موصل آتابكى نورالدين هم وفات ايتدكندن آننگ تحت تصرفده بولغان يرلرده همهسى صلاحالدين اداره سينه كوچدى.

صلاحالدين ايوبى عالم وفاضل، فوق العاده گوزل خلقلى، حسن ادارهلى، حميتلى بر ذات ايدى. حقيقتا حميت اسلاميه نامينه بتون غيرتيني اهل صليب گه فارسى طورورغه وبتون اجتهاديني شونلرني دفع ايتارگه صرف قيله ايدى. غيرت و اجتهادى بوشقهده كيتمادى. قدس شريفنى آنلرنگ قولندن قايتاروب آلدى. اهل صليب قايدده هجوم ايتسه صلاحالدين شوننگ قارشى طوردى و آنلرني جيگوب قاچارغه مجبور ايتدى.

(۱) موصل آتابكليگى يوز يتمش سنه دوام ايتدى، حكمدارلرى يدى كشيئدن عبارتدر.

سوزنك قصه سی صلاح الدین ایوبی گه تاریخ اسلام ده ایلك زور بر اوروں بیرلورگه تیوش هم بیرلمکده در. صلاح الدین بو قدر اشکلکی و بو قدر قوتلی و نفوذلی بر کشی اولدیغی حالده، کشیلکری اوزندن قلله نیچه دفعه نوبان بولغان عباسیلر نامینه اوزینك تحت تصرفنك بولغان یرلرده خطبه اوقتدرووی ده، اوزینك فوق العاده تدبیرلی، اتفاق و اتحادنی تلی طورغان عالیجناب بر ذات بولووینه دلایلدر.

سلطان صلاح الدین یکریمی ایکی سنه حکومت سوردیکدن سوگره، ۵۸۹ سنه هجریه ده ایلی یدی یاشنده (دمشق شامده) وفات بولدی. اوزندن سوگره اون آلتی بالاسی قالدیغی مرویدر.

سلطان صلاح الدین ایوبی وفات ایتدکدن سوگره اوغللری هم نورلی یرلرده بولغان و ایلیر استقلال اعلان ایتیه باشلادیلر، بو وجهله: شام، حما، حمص، حلب، حصن کيفاده و يمن ده (۱) دولت ایوبیه نك شعبه لری ظهور ایتدی. اصل دولت ایوبیه نك تحت اداره سنده مصر و شام نك چیکرند ب بعض بر اورنلر غنه قالدی. لکن شعبه لردن کویسی مصرده سلطنت ایتکان ایوبیلرگه اطاعت ایتیلر و آنلرنك تحت حمایه سنده طورالر ایدی. مصرده حکومت ایتکان ایوبیلر اوشبولردر:

مدت حکومتی

جلوسی

- ۱ — صلاح الدین یوسف بن ایوب، ۵۶۷ سنه ده ۲۲ سنه
- ۲ — عماد الدین بن صلاح الدین، ۵۸۹ » ۶ »
- ۳ — محمد منصور بن عماد الدین، ۵۹۵ » ۱ »
- ۴ — سیف الدین ابوبکر بن ایوب، ۵۹۶ » ۱۹ »

(۱) حما ایلك قدیم شهرلر جمله سنندر، تورانده اسمی (حماة) ديه مذکوردر، شول حما شهرینه نسبتله بيك كوب علما و ادبای اسلامیه کیلشمش، (معجم البلدان) صاحبی (یاقوت الحموی) دخی بونلر جمله سنندر. حمص ابو عبید بن الجراح و خالد بن ولید حضرتلری طرفندن فتح اولنمش، عمالقه طرفندن بنا اولنمش بيك ایسکی بر شهردر.

- ۵ — ناصرالدين محمد بن سيف الدين، ۶۱۵ » ۲۰ »
 ۶ — ابوبكر بن ناصرالدين، ۶۳۵ » ۲ »
 ۷ — نجم الدين ايوب بن ناصرالدين، ۶۳۷ » ۱۰ »
 ۸ — تورانشاه بن نجم الدين، ۶۴۷ » ۱ »
 ۹ — ام الخليل شجرة الدر، ۶۴۸ » $\frac{1}{4}$ »
 ۱۰ — مظفرالدين موسى بن يوسف، ۶۴۸ » $\frac{1}{4}$ »

ايوبيلردن يدنجي سي بولغان نجم الدين وقتنده تأسيس ايتلمش (مماليك بحريه حكومتى) ايوبيلرني تختدن توشرو، ياكه اوزلري تلاگان كيشيلرني اوطورته آلو قدر بر نفوذگه مالك بولمشلر ايدى. شول قوت لرى آرقاسنده ۱۰ مچي حكمدار مظفرالدين موسى نى توشروب، موسى ننگ وزيرى بولغان عزالدين ايبك نى تختك اوطورتديلر، بونكله دولت ايوبيه منقرض بولدى. دولت ايوبيه ننگ شام ويمن شعبه لرى بوندىن الكده منقرض بولغانلر ايدى، حما وحمصه گيلرى بوندىن صوگرده بر آز وقت ياشاديلر. حصن كيفاده گى شعبه ايبك صوگره منقرض بولدى.

دولت ايوبيه شعبه لرندن ايبك مشهورلر ينياك مدت حكومتلرى اوشبو روشچهدر:

حمصه گى	شعبه	۵۱۵	سنه دن	۶۶۱	گه	قدرلى
يمنه گى	»	۵۶۹	»	۶۲۶	»	»
حلبه گى	»	۵۷۹	»	۶۹۱	»	»
حصن كيفاده گى	»	۵۸۲	»	۸۶۵	»	»
حماده گى	»	۵۸۶	»	۷۴۶	»	»
شامده گى	»	۶۱۵	»	۶۴۴	»	»

§ ۶۴ — مماليك بحريه، ياكه غلامان اترك حكومتى

۷۸۴ — ۶۴۹

بو حكومتنك برنجى حكمدارى يوقاريدنه اسمى مذكور عزالدين ايبك

ایدی. عزالدین ایوبیلر الذین مصرنی ضبط ایتدکنن صوگره اوزینی ملک ایتوب اھالیگه طانتدی هم اداره سیده گوزل ایدی، لکن بوندن صوگره کیلگان حکمدار لر زماننده حکومت بالار اوینچاقی حالینه کیلمش ایدی. مصرده ایتدی یگری رزالت قالمادی. بونلردن جموعی یگرمی دورت کشی حکمدارلق ایتدی. مدت حکومتلری بر یوز اوطوز بش سنه در. دورتچی حکمدار ملک ظاهر بیبرس عباسیلردن مستنصر بالله فی قبول ایتوب خلافت عباسیه فی یگان احدات ایلامش ایدی. لکن عباسیلر تاریخنده سویلانگاچھ امور اداره همانده غلامان اتراک قولندک قالوب، عباسیلرنک باری اسملری گنه یوری ایدی. بیبرس بو اش ایله اوزینی اھالیدن سودردی. اھالی بونک بو اشدن راضی بولدیلر. غلامان اتراکدن صوگ حکمدار ملک صالح حاجی بن شعبان صبی اولدیغی حالده تختکھ اوطوردیغندن امور اداره بونک وزیر ی بولغان (برقوق) اسملی بر کشینک قولنده ایدی. بو کشی ۷۸۴ هجری سنه هجر یه ده ملک صالح فی توشروب اوزی حکمدار بولدی، بونکله (غلامان اتراک حکومتی) منقرض بولوب (غلامان چراکسه) نأسیس ایتلدی.

غلامان چراکسه حکومتی

۷۸۴ - ۹۲۳

بو دولت بر یوز اوطوز طوقز سنه دوام ایتوب یگرمی اوج کشی حکمدارلق قیلدیلر. بونلر مصردن باشقھ سوریه قطعھ سینھ هم حجازغھ ده مالک ایدیلر، بونلر زمانندک تیمورلنک ظهور ایتوب شام و سوریه فی ضبط ایتسھ ده مصر اوستینه یورم یکنندن سلطنت لرینک دوامینه ضرر کیلما دی. ۲۲ هجری حکمدار (قانونه غوری) ۹۲۳ هجری سنه ده عثمانلیلردن یاوز سلطان سلیم خان ایله محاربه گھ باشلان ایدی، لکن مغلوب هم اوزی مقتول اولدیغندن غلامان چراکسه نک بتون ممالکی عثمانلیلرغھ کوچدی. (غوری) یرینه (ملک اشرف طومان بای) جلوس ایتسھ ده شولوق ۹۳۳ هجری سنه ده عثمانلیلر طرفندن مغلوب و مقتول بولدی، بو جهتلھ غلامان چراکسه حکومتی

هم مصرده خلافت عباسیه بتونلای منقرض بولدی. مصر، حجاز، و سوریه بتونلای دولت عثمانیه ننگ تحت تصرفینه کیچدی.

آسیاده گی طوائفی ملوک § ۶۵ - بنی طاهر حکومتی

۲۵۹ - ۲۵۵

بو حکومت، هارون الرشید ننگ اوغللری الامین ایله المأمون آراسنداغی مجاربه ده المأمون ننگ سر عسکری بولغان طاهر طرفندن تأسیس ایتلمش اییدی. طاهر اولده مأمون طرفندن خراسانده والی ایتوب قویلمش اییدی. لکن طاهر بوننگ ایله گنه قناعت ایتما دی، استقلال اعلان قیلدی، نامینه خطبه او قوته باشلادی. ایکی سنه حکومت سرردیکدن سوگره وفات بولدی. بونلردن بش کش حکمدارلق ایتدی لر، مدت سلطنتلری ایلی دورت سنه در. بشچی حکمدار محمد بن طاهر زماننده حکومتلری یعقوب بن لیث گی کیچوب بنی طاهر حکومتی منقرض بولدی.

بنی طاهر دن حکومت ایتگان کشبیلر تاریخ جلوس و مدت حکومتلری:

جلوسی	مدت حکومتی	سنه
۱ - ذوالیمینین طاهر بن حسین،	۲۵۵	سنه ۲
۲ - طاحه بن طاهر،	۲۵۷	» ۷
۳ - عبد الله بن طاهر،	۲۱۴	» ۱۶
۴ - طاهر بن عبد الله،	۲۳۰	» ۱۸
۵ - محمد بن طاهر،	۲۴۸	» ۱۱

یعنی ۲۵۹ نجی سنه گه قدرلی.

بنی لیث حکومتی

۲۸۶ - ۲۵۳

بو حکومت بر یوز ایکی سنه مدت دوام ایتدی. یعقوب بن لیث طرفندن تأسیس

اولنمش ایدی، یعقوب اوزینه طرفدارلار هم اوز تحت اداره سینه بر قدر
 عسکر جیوب آنده بونده به یلانوب یورووی ایله اوزینه شهرت آلدی، نهایت
 هرات طرفارنده بر حکومت تشکیل ایتدی هم خراسانی ضبط قیلدی.
 بونک حکومتی عباسیاردن ۳۱۳ نجی خلیفه معتز بالله طرفندن تصدیق ایتلدی.
 یعقوب بونک ایله گنده قناعت ایتمایچه طاعن حرکتکه، طاعن بایناق یرلرنی
 ضبط ایتماگه باشلاغان ایدی، لکن ۱۵۱ نجی خلیفه المعتمد علی الله بونک بو
 حرکتینه راضی بولمايچه اوستینه عسکر کوندردی، یعقوب مغلوب هم بر آز
 صوگره وفات بولدی. یعقوب دن صوگره برادری عمرو بن لیث حکمدار بولوب
 میلکتنی ینه بر آز کیگایتمش و خطبه ارده خلیفه ننگ اسمندن صوگره اوز اسمی ده
 ذکر اینلورگه رخصت آلمش ایدی. عمروده بونک ایله گنه قناعت ایتمادی،
 عباسیلرنک تحت تصرفه بولغان یرلرنی ضبط ایترگه نلادی، لکن ۱۶۱ نجی
 خلیفه معتض بالله، اسماعیل سامانینک بونک اوستینه یورووینی امر ایتدی،
 اسماعیل سامانی ایسه بونک اوستینه یوروب غالب بولدی هم عمرونی اسیر ایتوب
 بغدادقه کوندردی، عمرو بغدادده حبس خانده وفات ایتدی. عمرونک اسیر
 آلدیغینی ایشتدکن صوگره اوغلینک اوغلی طاهر بن محمد بن عمرو نختکه
 اوطورسده بر سنه وبر نیچه آی صوگنده اسماعیل سامانی بوگاده غلبه ایتدی
 وبوندن صوگره (بنی لیث) حکومتی منقرض بولدی. (بنی لیث) دن اوچ حکمدار
 کیلمش ایدی. مدت سلطنت لری اوطوز اوچ سنه در. (۱)

§ ۶۶ — بنی سامان حکومتی

۲۸۷ — ۳۸۹

بو حکومت ماوراء النهرده اسماعیل بن احمد طرفندن تاسیس ایتلدی،
 اسماعیل اولده ماوراء النهرده والی ایدی، بنی لیث گه غلبه ایتوب آنلرنک

مالکینى ضبط قیلمقدن سوگره اوز باشینه بر حکومت قوردی. اسماعیل اوزی طوغری ووجدانلی برکشی اولدیغندن خلق طرفندن سؤلش وخلق نك حسن ظننى جلب ایتمش برکشی ایدی، حکومتی ده خلیفه طرفندن تصدیق ایئدی. سامانیلاردن مجموعی طوقز حکمدار کیلوب بر یوز ایکی سنه حکومت سوردیلر، طوقزنجی حکمدار عبدالملک ثانی زماننده غزنهدهگی محمود سبکتکین نك هم ترکرنك هجومی ایله (بنی سامان حکومتی) منقرض بولدی. بو طوقز حکمدارنك تاریخ جلوس ومدت حکومتلری اوشبو روشچهدر:

جلوسی	مدت حکومتی	
۲۸۷	سنه ۸	۱ — اسماعیل بن احمد بن اسد بن سامان
۲۹۵	» ۶	۲ — ابونصر احمد بن اسماعیل
۳۰۱	» ۲۶	۳ — نصر سعید بن احمد
۳۳۰	» ۱۳	۴ — نوح اول بن نصر سعید
۳۴۳	» ۷	۵ — عبدالملک اول بن نوح اول
۳۵۰	» ۱۵	۶ — منصور اول بن نوح
۳۶۵	» ۲۲	۷ — نوح ثانی بن منصور اول
۳۸۷	» ۲	۸ — ابوالمحرث منصور ثانی بن نوح ثانی
۳۸۹	» ۱	۹ — عبدالملک ثانی بن نوح ثانی

آل بویه حکومتی

۳۲۱ — ۴۴۸

بو حکومت نك مؤسسلی: علی، حسن، احمد اسمارنده اوچ برادرلردر. بونلر (ابو شجاع بویه) اسملی فقیر برکشینك بالالریدر. بو اوچ برادر مرداویج نامندهگی بر دره بکنك خدمتده ایدیلر، گوزل خدمتلری ایچون اوزلرینه مرداویج طرفندن برر دره بکک بیرلیدی. علی اسملیسی اوزینه (عمادالدوله)

لقبىنى آلوب، ايراننىڭ جنوب طرفلارنىڭ بىر حكومت قوردى، شيراز شىرىنى پايىخت ايتتى، اصفهاننى ضبط قىلدى. وبونىڭ حكومتى خليفه راضى بالله طرفىندى ده تصدىق اولدى. حسن (ركن الدوله) لقبيله شهرت آلوب، ايراننىڭ شىمالىندى بىر حكومت وجودگه كىتوردى، طهران شىرىنى مركز حكومت قىلدى. برادرلارنىڭ اوچىنچىسى احمد (معز الدوله) لقبيله شهرت آلوب، عراقده بىر حكومت تشكيل ايتتى. وبغدادقه كىلوب امير الامرا^{۱۶}لقنى آلتى، بوندىن سوڭره طغرل بك گه قدرلى امير الامرا^{۱۷}لق بونىڭ سىلاله سىندى قالدى. بونلار زىمانىندى خليفه لك نىڭ بارى اسمىگىنه قالب، بىتون اشلىر وقوت امير الامرا^{۱۸}لر (بويىپىلر) قولىندى ايتتى. آل بويىدن اون يىدى كىشى حكمدار بولمىش ايتتى. مدت حكومتلىرى بىر يوز يكرمى يىدى سىندى.

§ ۶۷ - ساچوقىلار

ترك طوافىندىن (ساچوق بن بقاق) نامىندى بىر كىشى اوزىنىڭ تحت اداره سىندى بولغان كىشىلىرى ايله برابر تركىستاندى اسلام حكومتلىرىنى كورشى اولارق ياشامىقى ايتتىلر، مسلمانلار ايله ياخشى كىچىنلر ايتتى، نهايت دىن اسلامنى قبول ايتتىلر ومسلمانلار آراسىندى اعتبارلىرى طاغىن آرتتى. آل سامان ايله تاتارلارنىڭ آراسىندى بولغان مھاربهده سامانىلارغى ياردىم ايتتوب حمىيت اسلامىلرىنى كورساتتىلر. سوڭره بونلارده اوز باشلىرىنى مستقىل بىر حكومت تشكيل ايتماگه باشلادىلر. ساچوقنىڭ اوغلىنىڭ اوغلى طغرل بك استىقلال اعلان ايتتى. وبغدادقه كىلوب بويىپىلردىن امير الامرا^{۱۹}لقنى آلتى ۲۷ نچى خليفه قائم باءمىر الله نىڭ قزىنى نكاحلانىوب خليفه گه كىياو بولدى. طغرل بك آناطولىدە واققان يادە بايتاق يرلرنى اوز اداره سىندى. استانبول ايمپىراتورىندە غالب كىلوب خراج تولارگە مېبور ايتتى. امويىلار زىمانىنىڭ استانبول دە بنا ايتلىگان، سوڭره يابلوب قويلغان (عرب جامع شريفىنى) آپدروب مناره سىندى اذان او قوتىغە و آندە اوز نامىندى خطبه او قتورغە موفق بولدى. طغرل بك يكرمى آلتى سىندى قدر وقت سلطنت ايتتوب ۵۵۷ نچى سىندى ھىجرىدە وفات بولدى. استىقلال اعلان ايتتوب اوزىنى حكمدار

طانتووی ۴۲۹ سنه هجریهده (نیشابور) شهرنده ایدی. صوگره (ری) شهرینی پایتخت اتخاذا ایتدی.

دولت ساچوقیه ننگ بولنووی

طغرل بک طرفندن وجودگه کیتورلمش الوغ حکومت اوزیننگ وفاتندن صوگره بر نیچه گه بولوندی بونلردن مشهورلری: ایران دولت ساچوقیه سی، کرمان دولت ساچوقیه سی، روم دولت ساچوقیه سی در.

§ ۶۸ - ایران دولت ساچوقیه سی

۴۲۹ - ۵۹۵

طغرل بکدن صوگره بوننگ بیرینه وراثت ایله، قرداشیننگ اوغلی سلطان آلب آرسلان حکمدار بولوب قالدی. بوسلاله دن مجموعی اون دورت حکمدار کیلمش ایدی، بونلارنگ مدت حکومتلری یوز آلتمش بر سنه در. اون دورت حکمدارنگ ایچروسنده ایگ مشهورلری: ایکنجی حکمدار آلب آرسلان ایله بوننگ اوغلی و اوچنجی حکمدار ملکشاه در.

آلب آرسلان: فوق العاده شجیع و تدبیرلی برکشی ایدی، قافقاس طاغارندن، عربستان و بحر سفیددن باشلاب چین غه قدر بولغان کیگ بر مملکت ده حکمینی یورتمکده و مکة مکره ده نامینه خطبه او قوتقمده ایدی. روم قیصرندن ویرکو تولاتور ایدی، حتی محاربه ده روم قیصرینی اسپر ایتمش ایدی. اون سنه حکومت سوروب ۴۶۵ فچی سنه ده وفات بولدی.

ملکشاه: آلب آرسلاننگ اوغلیدر. بوده انکاسی کبک غیرتلی و اوستا اداره لی برکشی ایدی. ترکستان اوستینه بوروب بخارا و سمرقند خانلرینی اسپر ایتمش ایدی. ملکشاه ننگ وزیر ی بغدادده (مدرسه نظامیه) صاحبی بولغان نظام الملک خواجه حسن طوسی ایدی. هراشینی شوننگ مصاحتی و شوگا کیگاش

ایله یوروته اییدی. ملکشاه یکرمی سنه سلطنت ایتوب ۴۸۵ نجی سنه هجریده وفات بولدی.

ملکشاهنک وفاتندن سوگره، اسلام دولتلرینک و اسلام حکمدارلرینک عادتجه دولت ساچوقیهدهه انتظام بتدی، حکمدارلق نزاغلری قوزغالدی، نهایت اون دورتچی حکمدار طغرل ثالث زهاندنه خوارزم شاهلی سلطان تکش طرفندن ایران دولت ساچوقیهسی بتونلای مور ایتلدی.

ایران ساچوقیلرینک اسملری تاریخ جلوس ومدت حکومتلری اوشبوروشچهدر:

جلوسی	مدت حکومتی	
۴۲۹ سنهده	۲۶ سنه	۱ — طغرل بک بن میکافیل بن ساچوق
۴۵۵ »	۱۵ »	۲ — آلب آرسلان بن چغری بن میکافیل
۴۶۵ »	۲۵ »	۳ — ملکشاه بن آرسلان
۴۸۵ »	۱۳ »	۴ — برکیارق بن ملکشاه
۴۹۸ »	۱۳ »	۵ — محمد بن ملکشاه
۵۱۱ »	۴۱ »	۶ — سنجر بن ملکشاه
۵۱۱ »	۱۴ »	۷ — محمود بن محمد بن ملکشاه
۵۲۵ »	۴ »	۸ — طغرل ثانی بن محمد
۵۲۹ »	۱۸ »	۹ — مسعود بن محمد
۵۴۷ »	۴ آی-	۱۰ — ملکشاه ثانی بن محمود
۵۴۷ »	۳ »	۱۱ — محمد ثانی بن محمود
۵۵۵ »	۸ آی-	۱۲ — سلیمان شاه بن محمد
۵۵۶ »	۱۵ سنه	۱۳ — آرسلان بن طغرل ثانی
۵۷۱ دن ۵۹۰ غهچه.		۱۴ — طغرل ثالث بن آرسلان

اوشبو جدولده سنجر ومحمود بن محمدلرنک بر سنهده حکومت باشینه کیچکلری برینک قرق بر سنه برینک اون دورت سنه، حکمدارلق ایندیکلری کورنهدر، بونک سببی اوشبودر:

سنجر خراسانده تختکه او طور ديقی زمانده عراقده محمودده اوز باشينه بر حکومت تأسيس ايتدی و آنده محمود، طغرل، مسعود، ملکشاھ ثانييلر بری آرتندن بری حکم ارق ايتمکه ايدیلر، بونلر هر نه قدر آبروچه حکم ارق ايتسه لرده سلطان سنجرگه ايارولرینی ده بتونلايوك طاشلاب بترامشلا ایدی. سلطان سنجرنڭ وفاتندن سوڭره ساچوقیلرنڭ قولنده باری عراق طرفلر یغنه قالدی. نهایت یوقاریده ایتلگانچه خوارزم شاهي طرفندن بتونلاي مو ایتلدی.

§ ۶۹ - کرمان دولت ساچوقیه سی

۵۸۳ - ۴۳۷

کرمان ایراننڭ جنوب شرقیسنده بیروک بر ولایتدر، ایران ساچوقیلرندن برنجی حکمدار طغرل بک اوزینڭ طوغانی چغری بن میکافل اوغلی قوردنی شونده والی ایتوب قویمش ایدی (۴۳۳ سنه). قاورد کیرهک طغرل زماننده، کیرهک اوزینڭ برادری آلب آرسلان بن چغری زماننده طحقنه و ایران دولت ساچوقیه سینده راحتسزلك کورساتمیکنه طوردی، لکن آلب آرسلان وفات ایتدکن سوڭره میراث دعواسیله ملکشاھغه فارشی چقدی، نهایت محاربهگه باشلاب مغلوب هم مقتول بولدی. بوندن سوڭره کرماندن قاورد زاده لرنڭ بتونلاینی بترمک، عباسیلر کبک اوچ آلو قصدیله ئلله نبقدر قانلر توکمک ملکشاھنڭده قولندن کیلسهده، لکن اول بو روشچه قیلمادی، بلکه نزاع وفسادنی زور ایتیق ایچون قاورد اوغلی سلطانشاھنی کرمانده مستقل بر والی و حاکم ایتوب قویدی، کرمانده قاوردنڭ نسلندن اون بر حکمدار کیلوب ۵۸۳ نچی سنه هجریهگه قدرلی بر یوز ایللی بیل حکومت سوردیلر، رسماً ایران ساچوقیلرینه تابع ایدیلر. کرمان دولتی غازان حکمدارلرندن سلطان دینار طرفندن مو ایتلدی.

کرمان ساچوقیلرینڭ اسملری تاریخ جلوس و مدت حکومتلری اوشبو جدولده گیچه در:

جلوسی	سنة	میت حکومتی	میت حکومتی
۴۳۳	۳۲	۳۲	۱ — قاورد بن چغری بن میکائیل
۴۶۵	۱۱	۱۱	۲ — سلطان‌شاه بن قاورد
۴۷۶	۱۳	۱۳	۳ — تورانشاه بن قاورد
۴۸۹	۵	۵	۴ — ایرانشاه بن تورانشاه
۴۹۴	۴۲	۴۲	۵ — آرسلان‌شاه بن کرمانشاه بن قاورد
۵۳۶	۱۴	۱۴	۶ — محمدشاه بن آرسلان‌شاه
۵۵۰	۱۲	۱۲	۷ — طغرل‌شاه بن محمدشاه
۵۶۲	—	—	۸ — بهرام‌شاه بن طغرل‌شاه
۵۶۲	—	—	۹ — آرسلان‌شاه ثانی بن طغرل‌شاه
۵۶۲	۸	۸	۱۰ — تورانشاه ثانی بن طغرل‌شاه
۵۷۰	۵۸۳	۵۸۳	۱۱ — محمدشاه ثانی بن بهرام‌شاه

§ ۷۰ — روم دولت ساچوقیه‌سی

۷۰۰ — ۴۷۷

بو دولت طغرل بکنگ قرداشی قطلمش بک بن اسرائیل بن ساچوقنک اوغلی سلیمان طرفندن تأسیس اولونمش ایدی، بونلردن اون بش حکمدار کیلوب اوچ یوز یکرمی اوچ سنه حکم سوردیلر.

سلیمان بن قطلمش ملک‌شاه بن آلب آسلان طرفندن روم (آناتولی) والیبی ایتوب قویلمش ایدی. سلطان سلیمان آناتولینی قولینه آلورغه طرشه باشلادی، انطاکیه شهرینی روملردن آلوب مرکز حکومت یاصادی. سلیمان اولدیکن صوگوه بیرینه اوغلی داود، ملک‌شاه‌نک فرمانیه روم والیسی بولدی. داود قونیه شهرینی روملردن آلوب مرکز اداره‌نی آنده کوچردی، داوددن صوگوه بیرینه برادری قلیج آسلان وارث بولوب، اوزینه (روم سلطانی) لقبینی آلدی.

روم ساچوقيلرى هر وقتده روم ايمپيراتورلرى ايله محاربه ايتشوب طورالر ايدى. و آناطوليدنه بايناق يرلرني اوز قوللرينه آلوب مملكت لريني كيگايتمشله ايدى. بونلر هر نه قدر بهادر و صوغشچان خلق بولسه لرده، اهل صليب ديه آتالغان خريستيان عسكرينك بونلرغه همان هجوم ايتنه طور ووي، طنچلق بيرومولرى بونلرنك بيگوك زورايوب كيتولرينه مانع ايدى.

نهايت دنياده مغوللر قوت آلدى روم ممالكى دخى بونلرنك نعت تصرفينه كيجيدى، ساچوقيلر بونلرغه اطاعت كورساتوب، اوزلرينك ايسكى اورنلرينى آلوب بر آز مدت طنچ و راحت طورسه لرده، اون برنجى حكمدار غياث الدين دن صوكره كپلگان حكمدارلر مغوللرنك اراده سيله تختكه اوطورورلر و آنلرنك اراده سيله تختدن توشرولورلر ايدى. نهايت اون بشنچى حكمدار علاء الدين مغول خانينه اطاعتدن باش طارتمش ايدى، لكن مغول عسكرينه قارشى طورا آلمى مغلوب هم محبوس بولدى. و بوندن صوكره روم دولت ساچوقيه سى ده بتونلاى نحو ايتلوب، اون بر بلكك گه بولوندى، دولت عليه عثمانينه نك مؤسسى عثمان خان غازى ده بوبكفرنك برسى و اون برنك آراسندن بر بلكك نك باشى ايدى. روم ساچوقيلرينك اسملى تاريخ جلوس و مدت حكومتلرى اوشبو جدولده گيچه در:

جلوسى	مدت حكومتى	
۴۷۷ سنه ۲	سنه	۱ — سليمان بن قلمش
۴۷۹ » ۲۱	»	۲ — داود بن سليمان
۵۰۰ » ۳۹	»	۳ — قليچ آرسلان بن سليمان
۵۳۹ » ۱۹	»	۴ — مسعود شاه بن قليچ آرسلان
۵۵۸ » ۲۵	»	۵ — عز الدين قليچ آرسلان ثانی بن مسعود
۵۷۸ » ۲	»	۶ — غياث الدين كبخسرو بن عز الدين
۵۸۰ » ۲۳	»	۷ — ركن الدين سليمان ثانی بن عز الدين
۶۰۳ » ۱/۲	»	غياث الدين كبخسرو ايكنچى كره

- ۸ — عز الدين قلیچ آرسلان ثالث « ۱/۴ » ۶۵۳
 ۹ — عز الدين کیکاوس بن کبکسرو « ۱ » ۶۵۹
 ۱۰ — علاءالدین کبکباد بن کبکسرو « ۲۶ » ۶۱۰
 ۱۱ — غیاث الدین کبکسرو ثانی بن کبکباد « ۸ » ۶۳۶
 ۱۲ — رکن الدین سلیمان ثالث بن کبکسرو ثانی « ۲۵ » ۶۴۴
 ۱۳ — غیاث الدین کبکسرو ثالث بن سلیمان ثالث « ۱۶ » ۶۶۴
 ۱۴ — غیاث الدین مسعود ثانی بن کیکاوس « ۱۵ » ۶۸۲
 ۱۵ — علاءالدین کبکباد ثانی بن فرامرز ۶۹۷ سنه دن ۶۹۹ سنه گهجه
 ایکی یل حکومت ایندی.

اونچی فصل

اهل صلیب محاربه لری

§ ۷۱ — اهل صلیب ننگ صورت ظهوری^(۱)

قرون وسطی ده ایکی بیک زور ملت لر مشاهد اولنور؛ برسی محمدیلر، ایکنجیسی خریستیانلر در. محمدیلر آسیاده آفریقاده هم آوروپاننگ برپوچماغند، خریستیانلر ایسه آوروپا ایله آسیاننگ برقسمنده حکم ایتلر ایدی. مسلمانلر خلیفه لر تحت اداره سنده، خریستیانلر پاپالر حکمی آستنده ایزلمکده ایدیلر. اشلرننگ باروینه قاراغانک بو ایکی زور ملت لرننگ بر برسینه کیلوب بهرلشولری فکر اولونمقده ایدی.

نهایت بو بهرلشو واقع بولدی و «اهل صلیب محاربه لری» دیوب یاد ایتلدی. خریستیانلر باشده طارقاو، طارقاو بولوب، غیر منتظم بر حالده یاشی

(۱) اهل صلیب محاربه لری محمود اسعد افندی تاریخندن هم С. Н. Южа ковъ تحت اداره سنده یازغان (Большая Энциклопедія) دن اقتباس اولوندی.

ايدىلر، اكن پاپالرنىڭ ترشولرى آرقاسىندە بو واق، واق حكومت لار بىر نىچە اورنىدە بىرلشكەنلەر. اھالىنىڭ صوڭ درجەدە تعصبى و نادانلىقلىرى آرقاسىندە پاپالار اوزلىرىدە فوق العادە اقتدار و نفوزگە ايرىشكەنلەر.

مسلمانلار باشدە زور و منتظم بىر دولت اسلامىيە تەشكىل ايتكان بولسەلردە، خليفە نامىنى آلغان و حكومت باشىنە كىچكان كشىلەر جاريەلەر ايله اشتغال، ذوق و صفا ايله عومارلارنى اوتكارمىكە و اقتدارلارنى تىرك امراسىنە باغشلامقە ايدىلەر. پاپالار، قەدىس شريفىنى زيارت اىچون بارغان خرىستىيانلارغە مسلمانلار طرفىندىن تىجاوز و قوع بولۇ وىنى و سىلە ايتوب عالم نصرانىيتىنى مسلمانلار اوزرىنە ھجوم ايتىدىمىكە ايدىلەر.

بونىڭ اوستىنە مسلمانلار طرفىندىن خليفە رسول الله دىوب طانولغان ھارون الرشيد بىلە غرب ايمپىراتورىنە زور ھەدىلەر كوتىروب، اوتوز مىليون نفوسنى حاوى بولغان اندلس قەھەسىنىڭ خرىستىيانلار قولىنە كۆچۈرۈپ تلى و تشويقانكە بولۇنە ايدى.

وقتىلە اھل صليب عسكەرلىرى ممالك اسلامىيەنىڭ آستىن اوستىكە كىتوروب خراب ايتىمىكە، قەدىس و مصر طرفلىرىنى ضبط قىلمىكە (ولد قلىرى حالدە، بغداد) خليفەلرى مسلمانلارغە خۇرە قدر بىر ياردەم بولۇنمايدىلەر.

خليفەلرنىڭ اقتدارلىرى سىببىلە ممالك اسلامىيەنىڭ بىر قىسمى ساجوقىلارغە كىچىش، باشقە قىسىملىرى طوائف ملوككە بولشوب بتمش ايدى. شول واق واق حكومتلەر جەلەسى بىر بىرىنە دشمن و بىرىن بىرى بىرورگە طرشە ايدىلەر. و خليفەلردىن ھىچ بىر كىم راضى توگىل ايدى.

پاپالار ايسە ايمپىراتورلارنى بىلە حضورلرىنە توبەگە كىتوروب، قش اورناسىندە يالان باش، يالان آياتى اولارق قابقا توبلرندە اوچ كون اوزلرىنىڭ وقتلىرىنى كوتىروب طورورلق قدر اقتدار و ھىثىت كە ماللك ايدىلەر. مسلمانلارنىڭ رقىسى بولغان خليفەلرنىڭ اقتدارى و ھىثىتى ايله، خرىستىيانلارنىڭ مقتدابهسى بولغان پاپالار اقتدارى و نفوزى آراسىندە مۇنە شول قدر آيرما بار ايدى.

ارض فلسطین جمله اهل کتاب عندندہ مسعود بر مملکت ایدی. خصوصاً خریستیانلر قارشندہ اهمیتنی بیک زوردر، چونکہ حضرت عیسی شونده دنیاغہ کیلوب عمر ایدی، دین عیسوینی نشر قیلندی و خریستیانلرنڭ اعتقادنچه عیسی علیه السلام بویرده یهودیلر طرفندن صلب و قتل قیلنوب، دفن ایتلدکن اوچ کون صوگره تریلوب کوکگه آشمشدر. بناء علی هذا خریستیانلر قارشندہ ارض فلسطین و قدس شریف و آئی زیارت، مسلمانلر قارشندہ حجاز، مکہ و مدینه و حج شریف کبیدر.

قدس شریف عربلر قولینه کیچدکن صوگرهده خریستیانلر باروب زیارت ایتلر، اصلامنع و راحتسزلك کورمیلر ایدی. و بونڭ ایچون قدسنڭ مسلمانلر قولنده بولووینه برده قایغرمیلر هم اوز قوللرینه آلورغه لزوم حس ایتمیلر ایدی. وقتناکه عباسیلر ضعیفلاندی، اقتدار و حیثیت لرینی هنوز وحشتدن چقمامش ترکلر آلتی. بو وقتلرده عموماً اهل اسلام جبر و ظلم کوردیکلری کبی، قدسکه کیلگان خریستیانلرغده تجاوز، اوزلرندن ویرکو آلو، بعضا یول کیسوچیلرنڭ یاوزلقلری ایله راحتسزلك کورو کبی اشلر واقع بولا باشلادی. خریستیانلر مملکت لرینه قایتدقلرندن صوگره، کوردیکلری راحتسزلكلرنی بیک زورایتوب سویلرلر ایدی. بناء علیه پاپالرنڭ و خریستیانلرنڭ مسلمانلرغہ قارشى دشمنلقلری کوندن کون آرتا و مسلمانلردن اوچ آلورغه اوایلیر ایدی. شول وقتلرده تارك دنیا اردن آمیه نلی پیره لریمیت (Петръ Пустынный

Амьонскій) روماغہ، پاپا ایکنجی (اوربهن) حضورینه باروب، ارض مقدسنی مسلمانلردن قوتقارو ایچون، آوروپا خلقینی مسلمانلر ایله محاربه ایتارگه دعوت قیلورغه رخصت صورادی. و آلدیغی اذن ایله ایتالیا و فرانسه مملکتلرنده یوروب اهلینی محاربه گه اوندی باشلادی. پیره قایدہ بر جمعیت کورسه آندہ باروب، شرقی خریستیانلرنڭ مظلوم لکنندن، قدس زیارتچیلرینڭ کوردیکلری مشقت و زحمتلردن، ارض مقدسنی مسلمانلر قولندن قوتقارو لزومندن محبت ایتلر ایدی. بونڭ سوزلرندن و عطا و نصیحت لرندن خلق اثرلنلر و هر قایوسی محاربه نی تیوشلی طابالر ایدی.

پاپا اوربەن، پېەرنىڭ سوزلىرى خەلققە تائىر ايتىدىكىنى كورگاچ، شول اشنى مذاكەرە ايتىمك اېچون، خرىستىيانلارغە جنوبى فرانسەدە واقع قىلمون (Клермонъ) شەرىنە جېمولورغە امر ايتىدى.

بو جىواشە اۆل پېەرلەرمىت، سوڭرە پاپا خرىستىيانلارنىڭ مسلماناردن كوردىكلرى ظلم وراحتسىزلكلرگە دائر بىك كوب يالغان حكايەلەر سويلاب خەلقنى سوغشە قوتورتدىلەر، خەلق دە قبول ايتىدى. بو جەھەتتە حاضر بولغان كىشىلەر «الله شولاي تىلەر» دىوب ئىچرىشوب قوللىرىنى يوغارى كوتاردىلەر. ھەمان سەرگە حاضرلندىلەر. (۱۰۹۵ سنە مىلادىيە).

پېەرنىڭ سوزلىرى خەلققە تائىر ايتىۋىنە و خەلقنىڭ بويلا تېز قبول قىلورلىنە سببىلر اوشولر ايدى:

۱ — صلبىيون فرەسەنە كرگان كىشىلارنىڭ قىلغان وقىلاچق گناھلىرى جەلەسى غو اولنوب، ھېچ بر شەكسز جنت كە كرەچكىرى پاپالر طرفىدىن وعد ايتىلمىدىر.

۲ — اسىر ومظلوملر ظلم واسارتىن، بورچلىلر بورچلرندىن قوتولاچقلر ايدوكى.

۳ — اول وقتلردە عوام ناس، پاپالردىن سوڭرە درەبكلر قولندە ايزلمكە ودرەبكلرنىڭ اسىرلىرى مقامندە ايدىلەر، درە بكلرنىڭ رخصتىدىن باشقە ھېچ بر حرىكتكە باشلى آلەمىلر ايدى، بو طوغرىدەدە اگر درە بكلر قارشى طورسەلر خەلق تېزىگنە بولاي جىولا آلەماسلر ايدى. لىكن درە بكلر قارشى طورو توگل، آوروپادەغى بىكلىكىرىنى ساتوب، اوزلىرى اهل صلبى جەمئىيىنە قوشولالار، آسىادە طاغىن زور بىكلىكلرگە نائل بولاچقلرىنى اويلىلر ايدى. دىمك درەبكلرنىڭ بو حرىكلرى اهل صلبىنىڭ تېز جىلولوۋىنە زور سەبب بولدى.

يوز ھېكلرچە خرىستىيانلر صلبىيون فرەسەنە قىت اولوندىلەر، اوزلىرىنە مخصوص علامەت بولمق اېچون، كىوملرىنە قىز مائىرىدەن صلبى (Крестъ) ئىنگارلر ايدى. بەضىلرى صلبى شەكلىنى قىزغان تىمەر ايلە تەنلرىنە باصارلر ايدى،

«Крестовые походы» روسچه «اهل صلیب مجاربه‌لری» بونلک ایچون بو مجاربه‌لر «اهل صلیب مجاربه‌لری» روسچه «Крестовые походы» دیه یاد اولونمقده در.

§ ۷۲ - برنجی اهل صلیب

۱۰۹۶ نجی سنه میلادیده مای آینک پیهر لهرمیت ایله فرانسه شوالیه‌لرندن «زوکورت غوتیه» قومانداسنده اولارق برنجی مرتبه حرکت اینکان اهل صلیب فرقه‌سی، مجموعی یوز میکلر چاماسنده غی کشیاردن عبارت ایدی. بو فرقه اوگنی صولنی ده بلماگان قارا خلقندن هم قارتلر وبالاچاغالردن چپولغان ایدی، بو فرقه آلمانیا هم مجارستان آرقیلی استانبولغه باردیلر، بو خلق یولده تورلی وحشت‌لر قیلوب، اوچراغان خلقنی طالاب، شهر وقصبه‌لرنی خراب ایتوب، آج، نظام وترتیبسز اولارق میلک بلا ایله استانبولغه ایرشدیلر. یولده کویسی آچدن اولدی وبر مقداری اوچرا دیقلری قوملر طرفندن هلاک ایتلدی.

صاغ قالوب استانبولغه کرگانلرینی، استانبول قیصری آلكسی قومنه آناتولی‌غه اوزاندی. اول وقتلرده آناتولیده (قونیه) شهرنده حکومت سورگان، سلطان قلیچ آرسلان بونلرغه فارشی چغوب جمله‌سینی محو وپریشان ایتدی.

بو گروه، اصل اهل صلیب عسکرندن صانالمیدر. اصل اهل صلیب شولوق سنهده کوز کوننده، اوچ یوز میگدن زیاده خلق دن عبارت اولوب، غوتفرید بولیمون (Готфридъ Бульонскій) قومانداسنده حرکت ایتمش ایدی.

وبونلک ایکی برادری اوستاش (Евстахій) ایله بودین (Балдуинъ) هم نورماندیا دوقه‌سی روبرت (Робертъ Фландрскій) هم فرانسه قرالینلک برادری هولک دورماندوآ (Гуго Вермандуа) وغیرلر بو سفرده ایگ مشهور قوماندانلردن ایدی. بونلر ۱۰۹۷ نجی سنهده مای باشلرناک آناتولی‌غه ایرشوب ارنیق شهرینی ضبط ایتدیلر. قلیچ آرسلان بو دفعهده فارشی چتسهده مغلوب بولدیغندن صلیبیون همان آلفه یوردیلر. صوسزلق، آچلق بلالرینی کوروب غلله‌نی قدر زحمت ومشتقلر ایله آنطاکیه شهرینه قدرلی کیلدیلر، نهایت

آنطاکیه‌نی ده ضبط ایتدیلر. بو وقتده بونلرنڭ اوستینه موصل آنا بکارینڭ سرعسکری قره‌بوغا ایکی یوز میڭ عسکر ایله کیلوب، آنطاکیه‌نی محاصره ایتدی، صلیبیوننی امیدسز بر حالگه قویدی. صلیبیون پیتر اسملی بر پاپاسنڭ توبانده‌گی روشچه دسیسه آرقاسنده‌غنه قوتولا بلدیلر.

پیتر، عیسی علیه‌السلامنی جراحلاگان سونگی آنطاکیه کلیساسی آستنده بولدیفینی، اگر شول سونگینی طابوب آلسه لر غالب بولاچقلرینی توشنده کوردیکینی و آڭلادیقینی سویلادی. هم کلیسا آستینی قازتدی. واقعا ایسکی بر سونگی سیمان تیمر کیساگی طابدیلر. بوندن سوڭره اهل صلیب بزگه الله طرفندن یاردم کیلدی دیه باطرانوب محاربه ایتارگه باشلادیلر و اوزلرینی محاصره‌دن قوتقاردیلر.

اهل صلیب آچلقندن هلاک اولوب هم ترکار طرفندن تلف ایتلوب، یکریمی میڭ قدر کشیدن‌گنه عبارت بولوب قالغانلر ایدی، نهایت ۰۹۹ انچی سنه‌ده قدس که واصل بولدیلر، قدسنی محاصره ایتدیلر. بو وقتده قدس فاطمیون اداره‌سنده ایدی. قلعه و استحکاملری نق هم محافظه عسکری‌ده بار ایدی. شولایده بولسه قدس شریف اهالیسینه نه خلیفه طرفندن ونه‌ده مصر حکومتی طرفندن اصلا یاردم اولمادیغندن، اوزلری‌گنه اهل صلیب که قارشى طورودن عاجز قالدیلر. وقدسنی بیرورگه مجبور بولدیلر.

اهل صلیب قدسکه کراچ، مسلمانلرنی و یهودیلرنی قتل عام، خانون قزلرنڭ ناموسلرینه طوقنو، بیشکده‌گی بالالرنی آلوب طاشقه بهروب هلاک ایتو، سویاکلرینی ایزو گبی صاناب بترگوسز تورلی وحشت‌لر قیلدیلر.

بو اشلردن دورت عصر مقدم حضرت عمر رضی الله عنه، قدسنی فتح ایتوب کردیکی وقتده یالان آیاق اولدیغی حالدا، آنده‌غی مقدس اوزنلرنی زیارت ایتهر، خریستیانارغه آچق یوز، طائلی سوز کورساتور، اوز اشلرهم

تماميله حريت بيرورايدى. كليساده راهبىڭ وعظىنى كمال احترام ايله طىكلار، حتى سوء امثال اولمىق ايچون كليسا داخلىندە نماز او قوماز ايدى.

عمر دن دورت عصر سوڭره، الله رضاسى ايچون مەلىكتلر ينى طاشلاب، مىڭ بلا و مشقتلر كوروب كىلگان صليبيون ايسە حضرت عمر نىڭ انشا ايتدىكى جامع شريف گە كروب صاقلانغان، غريب غربا، قز خانون، بالا چاغا و فارتلردن اون مىڭ قدر مسلمانلارنى كاپىستە اورنىنە طاپارلار ايدى. اوزلرىنىڭ عبادت خانەلرىنە كروب ياشرتىغان يهودىلارنى، عبادت خانەلرى ايله برابر او طورتوب ياندرورلار ايدى. بونلارنىڭ ظلملردن وحشتلردن بيشكىدە گى بالالار بيله قوتولا آلامادىلار. ايشتە ايكى قوم نىڭ اخلاقلىرى و دىنىى حرىكتلىرى!

خرىستىانلار قدسنى آلفاندىن سوڭره غوتفرىدىنى قرال صايلاپ «قدس قراللىقى» تاسىس ايتدىلار. لكىن غوتفرىد قرال عنوانىنى قبول ايتمادى «خادم مقام عيسى» لقبىنى آلىدى. بر سنە سوڭره غوتفرىد وفات ايتوب، يرىنە برادرى بودىن قالدى (۱۱۰۵ — ۱۱۱۸).

§ ۷۳ — ايكنچى اهل صليب

اهل صليب طرفىدىن قدس نىڭ ضبط اولنووى، حدىز و حسابىز مسلمانلارنىڭ اولنرلووى، طارقا، طارقا و حالەك ياشامىكە بولغان مسلمانلارغە آرتق تاثير ايتىدى. كىرەك خليفەلر و كىرەك طوائىف ملوك، قدس شريفنى قايتاروب آلو ايچون بر اتفاق غە جبولورغە و دشمن عليهينه حرىكت ايتارگە لزوم كورمىدىلار. ذاتا اول وقتدە خليفەلرنىڭ اقتدار و حيثىتلىرىدە ترك امراسىنە تاما كوچوب بىتكان ايدى، كىرەك بونرلكلر و كىرەك طوائىف ملوك متفقاً دشمن عليهينه حرىكت ايتەسى اورنغە بر برلر يله نزاغلاشوب، برسى برسىنە آياتى چالاشوب عمر اونكارمىكە ايدىلار.

شولايدە بولسە قدسنى ضبط ايتىكان خرىستىانلارغە همان طىچلىق يوق ايدى. آتا بىكر طرفىدىن بولغان ھجوملر آنلارنى همان خوف و اندىشە اوزرنە

طونمقده ایدی. بناءً عليه قدس قرالغی پاپالردن و آوروپا حکمدارلردنن متمادیا یاردم طلب ایتمکده ایدی.

بو جهته اؤلگی سفردن قرق بش سنه قدر مدت سوگره ۱۱۴۴ نچی سنهده پاپانک امری ایله قرو مناستیری رئیس بیرنغارد (Бернгардъ Клер-восскій) ایکنچی اهل صلیب ترتیب ایتمگه باشلادی. بیرنغارد اوزینک ماطور و اثرلی وعظلری ایله بایناق خلقنی جیدی وغیرنکه کیتوردی، فرانسه قرالی یدنچی لویی (Людвигъ VII) ایله، اهل صلیب سفرلرینه آرزغنه اههپت بیرگان آلمانیا قرالی اوچنچی قونرادنی ده بو سفرگه مشارکت ایتمده آلدی. هر ایکی طرفدن ۱۴۵ میلک قدر عسکر ۱۱۴۷ نچی سنهده حرکت ایتموب، ینه چارستان و استانبول آرقیلی آناتولیغه ایرشدیلر. لکن بو سفرده هیچ بر اش کوره آلمادیلر، عسکردن بر قسمی آناتولیده آچلق و خستهلق ایله هلاک بولدیلر، بر قسمیده ترک عسکرلری طرفندن محو و پیریشان ایتمدی، قونراد ایله لویی آوروپاغه عودت ایتمدیلر.

برنجی و ایکنچی سفرلرده حدسز و حسابسز هلاک بولغان اهل صلیب ننگ عددی آوروپالیلرنی محاربه دن تمام اورکندی، هیچ بر کمده محاربه آرزوسی قالمامش ایدی. قدس قرالغینک استمدادی اوزرینه پاپالر اهلینی هر نه قدر محاربه گه دعوت ایتمسه لرده هیچ بر ثمره کورنمی ایدی.

لکن ایکنچی سفردن قرق سنه سوگره (۱۱۸۷ نچی سنه میلادیه ده)، سلطان صلاح الدین ایوبی ننگ قدسنی خر بیستیانلر قولندن آلدیفینی ایشنکچ آوروپالیلرنک حمیت دینیهلری طاغن قوزغالدی، اوچنچی اهل صلیب سفرینه حاضرلنورگه باشلادیلر.

§ ۷۴ - اوچنچی اهل صلیب

آوروپا اهللیسی قدس شریفنک یا گادن مسلمانلر قولینه کره چکینی خاطرلرینه بیله کیتورمزلر ایدی. بناءً عليه قدس حکومتینک استمدادینی ده

خریستیانلر هر نه قدر وحشیانه معامله ایتسه لرده، بناگاه غالب بولوب، قدسنی یاگادن فتح ایته فالسه لرینه اولده گی کبی فان توگاچکلرنده، اولده گی کبک وحشت لر اجرا ایتهچکلرنده هیچ بر شک بولماسه ده، سلطان صلاح الدین بولنرغه فارشی همان فوق العاده عالیجنابانه معامله ایتهر ایدی. صوغشمی طوردیغی زمانه سفیرلر و نامه لر کوندروب، خریستیان حکمدارلر یله مخابره گه کرشور، قیمتیله هدیه لر کوندرور ایدی.

شول وقتده ریشارد تهلمکلی بر خسته لقفه دوچار بولغان ایدی، عالیجناب سلطان صلاح الدین ایوبی طرفندن کوندرلگان طبیب ننگ یاردمیله سلامتک طابدی. صلاح الدین قدسنی فتح ایتکانده خریستیانلر کبی قتل عام قیلمادی، حتی بوش اورنغه بر خریستیاننگ بر طامچی قانینی بیله آغزمادی. جمله سینه فوق العاده حرمت و رعایت ایتدی. ایشته چن مسلمانلق بودر.

دورتچی اهل صلیب

صلیبوننگ ایچنده ایگ مهمی بولغان اورتچی اهل صلیب ننگ موفقیتسز لکی، آوروپالیلرننگ قدسنی فتح ایتو امیدینی تمام کیسکان ایدی. شولایده بولسه پاپا آنوسان طاغن بر مرتبه سفرگه دعوت ایتوب قارادی. مسلمانلر ایله بر سنه محاربه ایتکان کشیلریننگ اورغان هم کیله چک گناهلری جمله سی عفو ایتله چکینی وعد قیلدی. تورلی سوزلر تورلی وعده لر ایله شوالیه لردن بر مقدار عسکر حاضرله ب، دورتچی سفرنی اجرا ایتارگه موفق بولدی. (۱۲۰۲)

بو سفرده هیچ بر حکمدار یوق ایدی. بو دورتچی گروه اهل صلیب دیکزدن کیتمک نیتیه (وندیک) شهرینه جیولدیلر. بو وقتده استانبول قیصر زاده لرندن آلکسی وندیک گه کیلوب، هیچ بر حقسز استانبول قیصر لغینی ضبط ایتکان عمیسندن حکومتینی فایتاروب آلمق ایچون اهل صلیب دن یاردم صورادی. اهل صلیب بونی قبول ایتدی، بولنرغه وندیک لیلر دخی بر فرقه منتظم عسکر قوشدیلر.

اهل صليب گروهی استانبولغه كروب صوغشديلر، غالب بولوب آليكسى نىڭ تختىنى اوزينه قايتاروب بيرديلر. قيصر آليكسى ياردم صورادىغى وقتده وعد ايتدىكى مكافاتلرنى اهل صليب قه بيروب بتروندن عاجز قالغاچ، كليسالرده گى قيمتلى معدنلرنى آماغه باشلاغان ايدى، بونىڭ ايجون استانبول اھالىسى طاوش چغاروب آليكسىنى قتل ايتدىلر. ويرينه باشقه حكمدار صايلاو ايله مشغول بولدىقلرى آراده، شول فرصتدن استفاده ايتوب قالو نيتيله اهل صليب استانبولنى ضبط ايتدىلر (۱۲۰۴).

بوجهنله استانبولده «لاتين ايمپىراطورلغى» تشكيل ايتوب ۱۲۰۴ نجى سنهدن ۱۲۶۱ نجى سنهگه قدرلى ايللى ىدى يىل مدت دوام ايتدى. صليبيون بوندای باى بر مملكتنى قوللرينه آلغاچ، قدس شريفنى فتح ايتمىكدن عبارت بولغان مقصدلرينى تمام اونوتدىلر. ديمك بوسفرده نتيجه سز قالدى.

§ ۷۵ - صوڭ اهل صليب محاربهلرى

آوروپالىلر ئىلله نى قدر مال، وچان تلف و صوڭ درجهده غيرت صرف ايتوبده مقصودلرينه ايرشه آلمادىقلرندن، يا گادن بر كره قدس سفرينه چغارغه هيچ بر كمده آرزو قالماغان ايدى. قدسنى ضبط ايتو اميدىنى بتونلاى طاشلاغانلر ايدى. اما پاپالر همان شول مسئله ايله باشلرينى وانمقده، همان شول يولده غيرتلرينى صرف ايتمىكده ايدىلر. سعى وغيرتلرى بوشقه چقمادى، طرشه طورغاچ طاغن بر نيچه كره اهل صليب سوق ايتارگه موفق بولدىلر. بشنچى سفرده مجارستان قرالى ايكنچى آندرى، آلتنچى سفرده آلمانيا ايمپىراطورى ايكنچى فريدرىك، يدنچى، سيگزنچى سفرده فرانسه قرالى مقس لووى (Людвигъ Святой IX) قوماندان اولوب كليتلى عسكر ايله حركت ايتدىلر. لکن بو سفرلردنده هيچ بر ثمره كورنمىدى. گرچه ۱۲۲۹ نجى سنهده فريدرىك بعض بر سببلر واسطه سيله قدسنى تحت اداره سينه كىچروب، اوزىنى

قدس شريف قرالى ديه اعلان اينكان بولسه ده، ۱۲۴۴ نجى سنه ده مسلمانلر
قدس شريفنى آوروپاليلر قولندن ينه قوتقارورغه موفق بولديلر. شول كوندن
ييرلى قدس شريف كينه مسلمانلر قولنده قالدى.

اهل صليب محاربه لر ينگ نتيجه سي

آوروپاليلر حدسز وحسابسز جان ومال تلف ايتوب ده توب مقصودلرينه
ايرشه آلماسه آلماديلر، اما بو حركتلرندن اوزلرى ايچون بيك كوب فائده لر
حاصل ايتديلر.

مثلا: آوروپاليلر اولده بر برسيني دشمن سانيلر وبر برسيله نزا علاشودن
بوشاميلر ايدى، پاپالرنىڭ غيرتى آرقاسىدا جمه سى چن حس ايله، مقدس وعمومى
بر مقصد ايچون جان فدا ايتارگه جيولولرى آرالرنده قوميت ومليت حسينه مالك
بولديلر. دره بلكر قولنده اسير بولوب طورودن قوتلديلر. اولك شواليه لردن
قلله نى قدر ظلم كوره لر ايدى، شواليه لر آناتولى دن ايلانوب قاينا آلماولرى
آنلرنى بو مظلوملكدن ده قوتقاردى. ميليونلر چه صليب يون غه قراللىر، كيوم وباشقه
كيرهك نرسه لر حاضرلك ايچون هنر يورتلرى آچلدى وشول سبب ايله قارا
خلق هنرگه اوگراندى.

برنجى سفرلرنده قدس شريفنىڭ قايسى طرفنه اولديغىنى و اوزلرينىڭ
مملكتلرندن قدس شريف نه قدر مسافه ده اولديغىنى ده بلمگان خلق، عملى
اولارق قلله نى قدر جغرافيا معلوماقى آلديلر. بونىڭ آرقاسىدا شرق قوملرى
ايله سودا وتجارتنكه يول آچلدى.

اول وقتلرده شرق غربكه قاراغانده بيك كوب آلد و ترقى ايتكان
ايدى. بناءً عليه سفردن سلامت قايتقان صليب يون ياگا فكرلر آلوب، هنرلر
اوگرانوب قايتورلر وشونى مملكتلرنده نشر ايتهرلر ايدى، حاصل كلام آوروپا
مدىتينيڭ باشلانويينه اهل صليب سفرلرينىڭ بيك زور ياردمى اولدى.

اون برنجی فصل

مدنیت اسلامیہ

§ ۷۶ - اصول اداره

اصول اداره عباسیلر زماننده اوشبو روشچہ ایدی:

مالیہ دائرہسی، وزارت دائرہسی اولارق بیک زور ایکی دانه اداره یورنلری بار ایدی.

مالیہ مأمورلرینک اشلری ایسه خلیفه لرنک مصارف عمومیه لرینی اداره واصلاتی اخذ ایتمک ایدی. وزارت دائرہسی مأمورلرینک وظیفه لریده نشر ایتلگان نظام لرغه رسمیت قوتینی بیرمک ایدی. بر قدر مدت بو ایکی دائره شول حالک دوام ایتمه لرده، صوگره بونلرنک غنه یتوشه آلماولری آکلاشلوب، مالیہ دائرہسی بیرینه دورت دیوان آپلیدی.

بونلردن: برنجیسی عسکر ایچون کیرهک نرسه لرنی حاضرلاو و تعین ایتوگه، ایکنجیسی مملکت داخلنده آلنورغه تیوشلی ویرگولرنی آلورغه وقابدن کوبی تیوش اولدیغینی بیلگولرگه، اوچنجیسی تیوشلی اورونلرغه مأمورلر تعین ایتوگه، دورنچیسی ایسه دفترلرنی معاینه و تفتیش قیلوغه مأمور ایدیلر.

صاتو آلو اشینک گوزل روشده باروونینی قاراو ایچون و صاتو آلوده حیلہ و آلد اولرغه یول بیرمک ایچون محصرص مأمورلر قویلمش ایدی.

المهدی غایت فائده لی بولغان محاسب اصولینی ناسپس ایتدی، محاسب لر احوال بلدیغینی تیکشرو ایله مکلف ایدیلر. بر محاسب یاننده تیوشلی قدر عسکر آلوب شهرگه چغار، هر اورامنده یورور، خلق ایچون و طایلق ایچون ضررلی اشلر کورسه شونی تیکشورور، صاتو چیلرنک اولچاولرینی قارار، خیانتلری بولوب بولمادیغینی تفتیش ایتهر ایدی.

چوللرده بدویلر آراسنک حج گه باروچیلرنی، کروانلرنی طالاکبی واقعه لر بولغانغه کوره حجاج و کروانلرنی حمایه ایتو وظیفه سیله مکلف بر مأموریت تعین ایتمش ایدی.

مأمورلرنڭ يالڭز عرب بلردن گنه اولمسي مشروط توگل ایدی. تلاسه قايسى قومدن اولسون، لياقتلی كشي بولسه قبول اولندهر ایدی. بو جهته باشقه مذهب كشيلىر يده راحتسزلك كورمىلر ایدی، كيرهك خريستيان و كيرهك يهودی بولسون، اون عاقله نڭ اجتماع ايندىكى بر اورنده اولرینه مخصوص بر عبادت خانه سالورغه مساعده قىلنور ایدی.

عباسيلر طرفندن ضبط ايتلگان مملكت لرنڭ اهالىسى عباسيلرنڭ اداره سندن راضى بولالر وحسن رضالريله، دين مابين اسلامنى قبول ايتهلر ایدی. آز بر مدت ايچنده اسلام مدنيتينه ياره لر و عربچه سويلارگه اوگرانهلر ایدی. روملر و عجملردن بعضيلر اسلاميتنى قبول ايتدىكلرى حالده ده عربچه سويلارگه باشلاديلر، عرف و عادتلرينى مسلمانلر عادتلريله قاتشدره باشلاديلر.

عرب حكومتى بو قدر مترقى، بو قدر متمدن اولسه ده بش عصردن آرتق ياشى آلمادى. اگر عربلر باشده طوقدىقلرى يول ايله بارغان بولسه لر، جزيره العربدن طشقارى چيقدىقلرى وقتده غنى كوركام خلقلرينى صاقلان بولسه لر ایدی، شوكت و عظمت لرى كوندن كون آرتور، حكومتلرى قيامتكه قدر فالور ایدی. لکن نه چاره كه فتح ايتدىكلرى مملكت لرنڭ اهالىسى ايله آراشدىلر، آنلرنڭ ناچار و ياراماز خلقلرينه اياردىلر، عجملرنى و روملرنى محو و پريشان ايتگان اخلاق ذميه ايله مبتلا بولدىلر. بونڭ آرفاسنده عربلرده محو و منقرض بولدىلر.

باشه جهاننى تتره تگان عربلر، اخلاقسزلىقه توشدىكدن سوڭره ميليونلرى بر نيچه ميڭ دشمن طرفندن اسير ايتوله باشلاديلر، دشمن عسكرينه قارشى طورودن عاجز قالغاج، بالالر كيك يغلماقدن باشقه قوللردن بر اش كيلوز ایدی. اخلاقسزلىق ايڭ يامان بر بلادر، دولتلرنى بترور، حكومتلرنى يوق ايتهر، مملكتلرنى سوندورور.

§ ۷۷ - زراعت

زراعت ايچون بر اوستنده صوتاولرى آچو، هر يرنڭ ايگينلك اورون بولووى و شولاي ياصارغه طرشو عرب حكمدارلرينڭ ايڭ اهميت بيرگان اشلردن

سانالادر ایدی. صوسز یرلرگه صو کیتورو اصولینی کشف اینگان کشیلرگه زور مکافاتلر پیرورلر ایدی.

مصر، سوریه، بابل اطرافی کبی اسسی یرلر، تیوشلیسنجه صوغارلغان تقدیرده غایت محصولدار بولووی، صونک قیمتی عربلرگه بیک یاخشی آکلانندی، صودن استفاده ایتو اصوللرینی بیک یاخشی اوگرانندی. بناءً علیه، عربلر اسپانیایه کچمکلرنده آنده کوشهلی قویولر یاصاونی چقاردیلر، بونک ایله چقارلغان صولارنی، قنولر واسطه سیله هر طرفه طارانورلر ایدی.

هر یرنک زراعتنی قابل بر حالده بولووینه طرشو، صو یوللری آچو، هر وقت صوغارو اشینی قاراو ایله گنه موظف بولغان «دیوان میاه» اسملی بر محکمه تأسیس اولنوویده، عربلرنک زراعتنی ترقی ایتدروگه طرشولرینه وصوغه غایت درجهده اهمیت پیرولرینه بر دلیلدر.

عربلر هر توری اورقلرنی ساچارلر، اوز مملکتلرنده بولماغان نباتاتنک اورقلرینی چیت یرلردن کیتوروب، اوز آرالرنده نشر ایتترلر، اوز یرلرنده بولدرورلر ایدی.

دوگی، زعفران، کیندر، آفلیسون، خورما، قاون کبی نباتات وکوب توری چچکلر وگللر، اولده آوروپاده بولمقیلری حالده، صوگره اسپانیا و سچیلیا آرقیلی عربلر طرفندن آوروپاغهده کرمشلدر.

§ ۷۸ - صناعت و تجارت

صناعت: عربلر هر یرده کوردیکلری هنر و صناعتلرنی بیک تیز وقتده اوگرانوب، اوز مملکتلرینه کوچرلر ایدی.

هر توری پیالار و صنعی انجولر، پیالادن هر توری صاوت صابالر، قوروچدن هر توری قوراللر یاصیلر ایدی. تمبر، چویون، قورغاشین، کوکرت کبی معدنلر هم عربلر طرفندن اشلانه باشلاغان ایدی. یفکدن، یوندن هر توری منسوجات، غایت اعلی پالاصر جملهسی عربلر طرفندن اشلانمش ایدی. کاغذچیلک صنعتینی هم ترقی ایتدردیلر. میخانیکهده ترقیلری بتون دنیاده برنجی ایدی، هارون رشید طرفندن شارلمانغه هدیه ایتلگان ساعتنک میخانیزماسی آوروپالیلرنی عجبکه قالدیرغان ایدی.

تجارت: مسلمانان هندستان و قزاقان هنرمند اهلایسندن باشلاب، آوروپانک وحشی قوملرینه قدر بالجمله عالم ایله تجارت ایتلر ایدی. ساتو ایته طورغان ماللری، صودن کیمهلر واسطه سیمله، قوریدن دوهلر ایله یورتوله در ایدی. عربلرنک بیک زور ایکی لیمانلری بار ایدی: برسی بصره شهری ایدیکه، عربلرنی هندستان تجارتینه یالغار ایدی. عربلر هندستانن آلدیقلمی هر تورلی ایسلی مایلر، قلنغر بادیان کبک هر تورلی بهارات، فیل تشرلرینی شونده کیتورهلر و بوندن هندستانغه: پیالا، شکر، گل صووی، مامق کبی نرسهلر اوزاتلر ایدی.

ایکچیسی اسکندریه شهری ایدی، بو ایسه بحر سفیدنک مرکز تجارتی ایدی. بونک ایله عربلر آوروپا تجارتینی قیلهلر، علی الخصوص ایتالیا سواحلی ایله سودا و معامله ایتلر ایدی. بصره بغداد لیمانی، اسکندریه ایسه قاهره لیمانی ایدی.

بغداددن هر طرفه مکمل کروان یوللری بار ایدی، بو یوللر ایله هر طرفه عرب فابریقهلرنده و عرب صناعتخانهلرنده اشلانگان ماللر اوزاتلور و چیت مملکتلرنک بازارلرنده غایت اعتبارده اولارق صانلور و آندنده اشلانگان هر نوع ماللر بغداده آلوب قایتلور ایدی.

§ ۷۹ - علوم و معارف

عموما مالک اسلامیهده ترجیح ایله اوقولغان علم، علوم شرعیه و اعتقادیه و یازلغان کتابلرنکده کویسی شوگا دافر ایسهده، عربلرنک ادبیات و فنون جدیده گه ایتدیگلمی خدمتده غایت درجهده زوردر.

بو کونده کامللشکان و قلمله نی قدر ترقی ایتکان علوم ریاضیه و علوم طبیعیهنک توب فاعدهلری و اساسی عربلر طرفندن میدانغه قویلمش ایدی. هر فننک اساسینی قوردیلر و ایلک چیتن نقطهلرینی حل قیلدیلر، اوزلرندن صوگ کبلاچک کشیلر گه یا لگز شول فرنی تکمیل ایتمک وظیفهلرینی گنه قالدردیلر.

بغداد شهرنده تأسیس اولنمش «ترجمانلر مکتبی» چیت تلرده بولغان کتابلرنی عربچه گه ترجمه ایتوگه، مسلمانلرغه باشقه قوملرنک ادبیاتلری عربلر آراسنده طارالوغه بیک زور خدمت ایتلر ایدی.

عربلر فنگه دائر کتابلرنڭ يالگز نظريهسى ايله گنه قناعت ايتماينچه هر طوغرىده تجربه قىلوب بلورگه طرشه لر ايدى. طبينه مکتبلرنده اوقوغان كشيپلرگه، تجربه ايتوب اوزلرينڭ مهارتلر ينى كورساتماينچه طبیب لىق ايتارگه هيچ بر وقتده رخصت بيرميلر ايدى. آپتيكارلر دوا حاضرلى بلولر ينى، آپتيكه (اجزاه خانه) آچارغه لياقتلى اولوب اولمديغىنى بالعمل كورساتورگه وامتحان بيرورگه مجبور ايديلر.

عربلر آراسنده استقلال هوسى وهر نسل وفاميليا مستقل بر حكومت بولوب ياشامقنى آرزو ايتمك نى قدر قوتلى ايسه، علوم ومعارفده بر برسننن كونلاشمك بر برسيله اوزوشمقده شول درجهده قوتلى ايدى. مثلا: آسياده عباسيلر، مصرده فاطمبار، اسپانياده امويلر، چن كوچ وغيرت ايله اوز مملكتلرنده علوم وفنوننى بر برسننن اوزدورغه طرشه لر و بر برسننن غايت درجهده كونلاشه لر ايدى.

المأمون بغدادده بر كتبخانه تأسيس ايتدى، شول كتبخانه گه يوز دوه يوگى كتاب كينورتديكى مرويدر. مصرده فاطمبارنڭ يوز ميڭ جلد كتابنى حاوى بولغان عمومى كتبخانه لرى بار ايدى. بو كتبخانه نڭ نظامنامه سى بوينچه مصرده اقامت ايتوچى شاكردلرگه استادىكى كتابلرى اوقوب طورورغه بيرلدر ايدى.

اسپانياده امويلرنڭ بر كتبخانه سنده آلتى يوز ميڭ جلد كتاب بار ايدى، بو كتبخانه نڭ يالگز اسامى كتبنى گنه فرق دورت جلد كتابدن عبارت ايدى. چونن باشقه اندلسده يتمش عدد عمومى كتبخانه لر موجود اولوب، هر كمگه كروب استفاده ايتارگه رخصت وبوش ايدى.

عربلر كيميا عملياتى ايچون قلله نى قدر قوراللىر و علم هيئت ايچون زور كورساته طورغان، ياقينايته طورغان تورلى آلنلر اختراع ايتديلر، كوب يرلرده رصد خانه لر تأسيس قىلديلر.

عربلرده قوه شعريه وقوه خياليه هم فوق العاده ايدى، اديباننن ميڭ بر كچه شىكلى خيالى حكايه لر، حدسز وحسابسز كوب اثرلر يازديلر. عربلرنڭ علوم ومعارفكه ايتديكلرى خنده تلى يالگز مسلمانلر طرفنن گنه توگل آوروپاليلر طرفنن هم تقدير ايتلمكده در.

آوروپاده عرب اثرلری غایت درجهده تربیه ایله باصلمقدهدر. کوبیسی اوز اسانلرینه ترجمه اولونمشدر.

§ ۸۵ - شرق مدنیتمینک آوروپاغه دخولی

آوروپالیرلر شرق خلقی ایله آرالاشو آرفاسنده ترقی وتمدن ایتمشلردر. آوروپالیرلرنگ عربلردن آلدیقلمری نرسه لر بیک کوبدر، آنلردن بعضیلری اوشبولردر: مثلاً: تورلی اچمک لر، شکر، کاغذ، هر تورلی پبالالر، ساختیان اشلاو اصولی، آلتون کموش ایله اشلانمش یفک قماشلر، ختفه لر کبی تجارت ماللری. علم جبر، مثلثات، کیمیا، عرب رقم لری کبی فنی معلومات لر هم زراعت چشنگ سویلانگانچه تورلی نباتات جمله سی عربلردن آلمش یعنی غربکه شرقدن کوچمش نرسه لردر.

حاصل کلام عربلر شوکتلی وعظمتلی زمانلرنده اوزلری ده بیک کوب اشلرنی اختراع ایتمشلر ایدی، بونک اوستینه: یونانستان، ایران، هند، حتی قطای کبک شرقنگ ایگ ایسکی عالم لرینگ مختراعات علمیه وفنیه لرینی اوزلرینه آلمش لر ایدی، شول مدنیتم شرقیه ننگ جمله سینى آوروپاغه کرتوگه عربلر واسطه بولدیلر. درست شرق مدنیتمینک آوروپاغه دخولینه اهل صلیب سفرلرینک ده بر نوع واسطه ایکی اولمش ایدی، لکن اهل صلیب سفرلرینک وقوعسینه کینه دنیاده عربلر واسلام ملتینک وجودی، آوروپالیرلرنگ اسلام دولتلرندن واسلام مدنیتمندن کونلاشولری سبب اولمش ایدی. سوزنگ قصه سی غربنگ وحشت حالندک یاشی طورغان اقوامینی مدنیتم بولینه سالوچیلر عربلر واهالی اسلامدر.